

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME PROGRAMI**

**AVRASYA ENERJİ KAYNAKLARININ 1990 – 2015
YILLARI ARASINDA AVRASYA ÜLKELERİ VE
TÜRKİYE AÇISINDAN EKONOMİK OLARAK
İNCELENMESİ VE ARAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Yahya CAF

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ

İstanbul - 2016

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....
öğrencisi
".....
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi 19.01/2016

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: T. Doç. Dr. Mehmet TANKER
Danışman: Halilç Üniv. İktisat ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mehmet Celal AKLA
Halilç Üniv. İktisat ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Doç. Dr. M. İsmail AKYACI
M. İktisat Üniv. İktisat ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

.....

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

.....

ÖNSÖZ

Takdir ve teşekkürlerimi sunmak istediğim birçok harika insanın yardım ve teşvikleri olmadan bu tez'i yazmam imkânsız olurdu. Yüksek Lisans Tezimi hazırlarken çalışmalarım için birikimlerini benimle paylaşan ve benden yardımını esirgemeyen Fatih Üniversitesi çalışanlarına ve kütüphane ekibine, Boğaziçi Üniversitesi, çalışanlarına ve kütüphane ekibine ve Hocaları'na, Kafkas Üniversitesi Müdürü Yrd. Yrd. Doç. Dr. Dursun KARAGÖZ'e, Haliç Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Prof. Dr. Yaşar ONAY, Turizm İşletme Bölüm Başkanı, Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ'ye, Öğretim Görevlisi, Yrd. Doç. Dr. Erol MÜTERCİMLER'e ve benden desteklerini esirgemeyen Kardeşim İsa CAF ve Haliç Üniversitesi Öğretim Görevlilerine ve kütüphane çalışanlarına teşekkür'ü borç bilirim.

Bana inanan ve beni her konuda destekleyen ve işinin uzmanı insanlarla bu TEZ projesini hazırlamak bana büyük bir bilgi kaynağı oldu. Çok çandan ve gösterdiği büyük ilgi, sabır ve tavsiyeleriyle bu proje'nin ortaya çıkmasına katkı sağlayan ve proje'nin düzenini büyük bir dikkatle titizlikle yapan; Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ'ye de teşekkürü borç bilirim.

İstanbul, 2016

Yahya CAF

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
TABLolar VE ŞEKİLLER	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
GENEL BİLGİLER	XI
ÖZET.....	XI
GENERAL KNOWLEDGE.....	XIII
ABSTRACT	XIII
1.GİRİŞ	
AVRASYA TARİHÇESİ.....	1
2. BÖLÜM	3
2.KÜRESEL GÜÇ - KÜRESEL EKONOMİ NEDİR	3
2.1. KÜRESELLEŞME NEDİR.....	3
2.1.1. KÜRESEL GÜÇ NEDİR?.....	3
2.1.2. KÜRESEL REKABET GÜCÜ NEDİR?	4
2.3. Avrasya'nın Demografik ve Jeoekonomik Yapısı	7
2.4. Avrasya'nın Jeopolitik Konumu	9
2.4.1. Avrasya Jeopolitik Konumu Aşamaları	10
2.4.2. ABD'nin Enerji Politikası	11
3. BÖLÜM	12
3. AVRASYA ENERJİSİNE GENEL BAKIŞ AVRASYA DEVLETLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....	12
3.1. AVRASYA BÖLGESİ ENERJİ KAYNAKLARI.....	12
3.2. ORTADOĞUDA BELLİ BAŞLI OYUNCULAR VE STRATEJİLER	15
3.2.1. ABD.....	15

3.2.2. Azerbaycan	16
3.2.3. Rusya Federasyonu.....	22
3.2.4. İran.....	24
3.3. BÜYÜK PETROL ŞİRKETLERİ	25
3.3.1. Bölgenin Üretim ve İhraç Potansiyeli	26
3.3.2. Haydutlar ve Petrol Baronları Çeçenistan	27
3.3.3. Enerji Jeopolitiğinin Değişken Yüzü.....	27
3.3.4. Avrasya Kıtasının Enerji Potansiyeli Değeri.....	28
3.3.5. Avrasya Enerji Mücadelesinin Yeni Yüzü Enerji Kaynaklarında Sınırsız Hâkimiyet	30
3.3.6. Bölgeselleşme ve Avrasya Birliği'nde Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan Etkisi.....	32
4. BÜLÜM	33
4. AVRASYA ENERJİSİNE ÜLKELERİN (ENERJİ VE EKONOMİ'YE) BAKIŞ AÇILARI	33
4.1. Hazar Denizi	33
4.2. Enerji Kaynağı Olarak Petrol ve Doğalgaz	34
4.2.1. Petrol	34
4.2.2. Doğal gaz.....	36
4.2.1. Hazar'daki Petrol Rezervlerinin Dağılımı Ülkelere Göre Şöyledir	36
4.2.3. Doğalgaz İhracatı	37
4.2.4. Petrol Boru Hatları	38
4.2.5. Petrolün Fosil Yakıtları İçindeki Yeri ve Önemi	40
4.3. KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI - TÜRKİYE PETROL VE DOĞALGAZ KAYNAKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	41
4.3.1. Enerji Politikası Kavramı	41
4.3.2. Küresel Aktörlerin Enerji Politikaları	43
4.3.3. ABD'nin Enerji Politikaları.....	43
4.3.4. Rusya'nın Enerji Politikaları	45
4.3.5. Çin'in Enerji Politikaları	47
4.3.6. Hindistan'ın Enerji Politikası	50

4.3.7. İran'ın Enerji Politikaları.....	51
5. BÖLÜM	52
5. AVRASYA ENERJİSİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDE'Kİ YERİ VE ÖNEMİ 1992 – 2015 KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	52
5. DÜNYA PETROL SANAYİİ.....	52
5.1. Dünya Petrol Sanayinin Gelişimi ve Mevcut Yapısı.....	52
5.2. Dünya Petrol Sanayinde Ekonomik Büyüklükler	54
5.2.1. Ham Petrol Rezervi	54
5.2.2. Ham Petrol Üretimi	60
5.2.3. Ham Petrol Tüketimi	62
5.3. Türk Petrol Sanayi.....	69
5.3.1. Türk Petrol Sanayinin Gelişimi ve Mevcut Yapısı.....	69
5.3.2. Türk Petrol Sanayinde Ekonomik Büyüklükler	71
5.3.2.1. Ham petrol rezervi.....	71
5.3.2.2. Ham Petrol Üretimi	72
5.3.2.3. Ham Petrol Tüketimi	73
5.3.2.4. Ham Petrol İthalatı	74
5.3.2.5. Türkiye'de Toplam Rafinaj Kapasitesi	75
5.3.2.6. Petrol Ürünleri Üretimi	76
5.3.2.8. Petrol Ürünleri Ticareti	77
5.4. TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN ŞİRKETLER.....	79
5.4.1. Ham Petrol Alanında	79
5.4.1.1. TPOA (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı).....	79
5.5. TPO ÖNCÜLÜĞÜNDE YURTDIŞI ARAMALAR VE PROJELER ŞUNLARDIR.....	80
5.5.1. Kazakistan Projeleri.....	80
5.5.2. Azerbaycan Projeleri	80
5.5.3. Azeri – Çıralı – Güneşli (ACG) Projesi	81
5.5.4. Bakü – Tiflis – Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı (BTC) Projesi..	81
5.5.4.1. Şah Denizi Projesi	82

5.5.4.2. Kürdaşı Projesi	82
5.5.4.3. Alov Projesi	82
5.5.5. Türkmenistan Projeleri	83
5.5.6. Libya Projeleri	83
5.5.7. Suriye Projeleri	83
5.5.8. Irak Projeleri	84
5.6. Rafinaj Alanında Çalışma Yapan İki Büyük Şirket	84
5.6.1. TÜPRAŞ (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.)	84
5.6.1.1. TÜPRAŞ, 2001 Yılı Enerji Faaliyet Raporu	85
5.7. ATAŞ (Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş.)	86
5.8. Şirketlere İlişkin Değerlendirmeler	87
5.9. Avrasya Enerjisinde Mevcut Durum ve Sorunlarının; Türkiye Mevcut Enerjisindeki Yeri ve Önemi	88
5.9.1. Arama ve Üretim Sektörü	88
5.9.2. Türkiye'nin Enerji Politikası	89
5.10. 1999-2005 Petrol ve Doğalgaz Üretimi	97
5.10.3.1. Petrol Fiyatlarında Kriz Yaşamamak İçin Gerekli Olan Unsurlar	99
5.10.5. DÜNYADA PETROL VE DOĞALGAZ REZERVİ	100
5.11. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2006-2015) ENERJİ SEKTÖRÜNDE BEKLENEN GELİŞMELER	106
5.11.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu	106
5.11.8. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi	112
6. SONUÇ	115
7. KAYNAKÇA	118
8. ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ATAŞ:	Anadolu Tasfiyehanesi
APEC:	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
BDT:	Birleşik Devletler Topluluğu
BOTAŞ:	Boru Hatlarıyla Taşıma
BP:	Biritish Petrol
ÇUŞ:	Çokuluslu Şirketler
CFP:	(Compaigne Francaise Des Petrole), Fransız Petrol Şirketi
DİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİE:	Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş.
DB:	Dünya Bankası
DTÖ:	(World Trade Organization), Dünya Ticaret Örgütü
DYSY:	(Dynamic Symbolic Execution for Invariant Inference), Doğudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYY:	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EFTA:	(European Free Trade Association), Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EPDK:	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
FTC:	(Federal Trade Comission), Federal Ticaret Komisyonu
GATT:	(General Agreement on Tariffs and Trade), Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması

GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IEA:	(International Energy Agency), Uluslararası Enerji Ajansı
ILO:	(International Labour Organization), Uluslararası Çalışma Örgütü
İMF:	(International Monetary Fund), Uluslararası Para Fonu
İAV:	İktisadi Araştırma Vakfı
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KPC:	Kuveyt Petrol Kampanyası
KTM:	Kazak Türk Munay
LPG:	(Liquified Petroleum Gas), Sıvılaştırılmış Petrol Gazı
MEES:	(Middle East Economic Survey), Orta Doğu Ekonomik Anketi
MTA:	Maden Tetkik ve Arama
NEFTA:	(North American Free Trade Agreement Countries), Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NATO:	(North American Free Trade Agreement), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
OECD:	(Organisation for Economic Co-operation and Development), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC:	(Organization of Petroleum Exporting Countries)
PEMEX:	(Petroleos Mexicanos), Meksika Petrol Şirketi
PETKUR:	Türkiye Petrol Kurumu
PİGM:	Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
POAŞ:	Petrol Ofisi A.Ş.
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TNC:	(Tyumen Oil Company), Tyumen Petrol Şirketi

TPAŞ:	Türkiye Petrol A.Ş.
TPOA:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜPRAŞ:	Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
YDD:	(The New World Order), Yeni Dünya Düzeni
MAİ:	(Multilateral Agreement of Investment), Çok Taraflı Yatırım Anlaşması

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo.2.2. Küresel Gç Olarak Görülen lkelerin Küresel Gç Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi.....	5
Tablo.2.2.2. Küresel Rekabet	7
Tablo.4.2.1.1. Hazar Petrol Rezervlerinin Dağılımı.....	36
Tablo.5.2.1.1. Dünya Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Dağılımı.....	55
Tablo.5.2.1.5. 1981 – 2001 Dünyada İspatlanmış Ham Petrol Rezervi	58
Tablo.5.2.1.5. Devamı, 1981 – 2001 Dünyada İspatlanmış Ham Petrol Rezervi	59
Tablo.5.2.2. Dünya Ham Petrol retimi	60
Tablo.5.2.3. Dünya Ham Petrol Tüketimi	63
Tablo.5.2.4. 2001 Yılı Petrol rnleri Ticareti (Milyon Ton).	66
Tablo.5.2.4. Dünyadaki ilk 50 Petrol Şirketi ile TPAO ve TÜPRAŞ'ın 200 Yılı Ham Petrol retim, Rafinaj Kapasiteleri ve Dengesizlik Endeksleri.....	66
Tablo.5.3.2.1. 2001 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye'deki Ham Petrol Rezervi.....	71
Tablo.5.3.2.2. Ham Petrol retimi	72
Tablo.5.3.2.3. Ham Petrol Tüketimi.....	73
Tablo.5.3.2.4. Ham Petrol İthalatı.	75
Tablo.5.3.2.5. Türkiye'deki Rafineriler ve Kapasiteleri	76
Tablo.5.3.2.7. Petrol rnleri Sivil Tüketimi	76
Tablo.5.3.2.8. Petrol rnleri Ticareti	78
Tablo.5.6.1.2. Tablo TÜPRAŞ Hammadde Temini	85
Tablo.5.8.1. Dünyada Seçilmiş 10 Tane Şirketin Faaliyet Gösterdikleri Alanlar.....	87
Tablo.5.6.1.3. TÜPRAŞ Petrol rnleri	86
Tablo.5.9.2.1. Tep Petrol EŞdeğer Ton 1999 Tablosu.....	91

Tablo.5.9.2.2. Bu Kaynakların Toplamının % 69'u İthal Yoluyla Karşılanmaktadır.	91
Tablo.5.9.2.3. TEB, Eşdeğer Ton Hesabı 1999 - 2005 % Artış Oranı	91
Tablo.5.9.2.4. 1995-2005 Enerji Kullanımı Karşılaştırması (Yer gazı, Petrol).	92
Tablo.5.10.1. a. Petrol ve Doğalgaz Üretim Miktarı	97
Tablo.5.10.1. a. Devamı	97
Tablo.5.10.2. b. Petrol ve Doğalgaz Üretim Değeri.....	97
Tablo.5.10.4. d. Ham Petrol ve Doğalgaz Maliyeti.....	100
Tablo.5.10.5.1. İspatlanmış Petrol Rezervleri (Milyar Varil)	101
Tablo.5.10.5.2. İspatlanmış Doğalgaz Rezervleri (Trilyon m ³)	102
Tablo.5.10.5.3. Coğrafi Bölgelere Göre Petrol Üretim Miktarları (Milyon Ton) Yüzdesel Dağılımları	104
Tablo.5.10.6. En Büyük Çokuluslu 50 Şirketin Sektörel ve İstihdam Sayıları.....	105
Tablo.5.11.3. Petrol Ürünleri İhracat Projeksiyonu (Miktar Olarak).....	108
Tablo.5.11.4. Petrol Doğalgaz Üretim Tahmini (Milyon USD).....	109

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik.2.2.1. Küresel Rekabet Gücü Endeksi.....	6
Grafik.5.2.1.2. Ham Petrol Fiyatları. (Crude Oil Prices, 1860-2009).....	55
Grafik.5.2.1.3. Reserves-to-Production (R/P) Ratios 2013 by Region. (Rezervler- üretim (R/P) Oranları Bölgelere Göre 2013)	56
Grafik.5.2.1.4. Reserves-to-Production (R/P) Ratios 2013 by Region. (Rezervler- üretim (R/P) oranları bölgelere göre 2013).....	57

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	:Yahya CAF
Anabilim Dalı	: İşletme
Programı	: İşletme
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECI
Tez Türü ve Tarihi	:Yüksek Lisans – Aralık 2015

AVRASYA ENERJİ KAYNAKLARININ 1990 – 2015 YILLARI ARASINDA AVRASYA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE AÇISINDAN EKONOMİK OLARAK İNCELENMESİ VE ARAŞTIRILMASI.

ÖZET

1995’den 2015 yılları Avrasya enerjisi, ülkeler açısından Sovyetler Birliği 11 Eylül 2001 yılında ABD hedef alan terörist saldırıların dağılmasından sonra Avrasya bölgesi üzerinde Sovyet hegemonyası sonu enerji transferi için bir tehdit oluşturuyordu. Bunlara ek olarak, Orta Doğu'daki istikrarsız durum alternatif enerji kaynaklarını araştırmayı ön plana getiriyor.

Enerji, faiz ve dava Ortadoğu'dan Avrasya'ya yönlendirilmiştir denilir. Böylece Avrasya, bölge ülkeleri arasındaki enerji dernek olarak uyum girişimleri ön plana çıkmıştır. Büyüyen Küresel rekabette bölgedeki sorunlar ve yaşam girişimleri, Avrasya'daki ülkeleri çözüm arayışına yönlendirirken; bölge ülkeleri arasında ise bölgesel işbirliği anlaşmaları yapmak gerekliliğini ortaya çıkarıyor.

Avrasya Bölgesi hem bulunduğu coğrafya olarak hem de yer altı kaynakları olarak çok önemli Jeo Stratejik ve Jeo Ekonomik konuma sahiptir. Avrasya bölgesi bu özelliklerinden dolayı küresel güç olan ABD, Rusya, Çin, AB gibi devletlerin gelir kaynaklarıyla Avrasya bölgesi ile izlemiş oldukları politikalar, enerji kaynakları ve bu bölgelerde ki enerji kaynaklarına yönelik yatırım stratejileri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin, Avrasya bölgesinde bulunan devletlerin petrol ve doğal gaz gibi yer altı kaynaklarının boru hatlarıyla, başta AB ve diğer ülkelere aktarılması için Türkiye'nin nasıl enerji koridoru haline geleceğine değinilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın amacı siyasi ve ekonomik anlamda bölgenin uyum girişimlerinin olasılığını tartışarak Avrasya Enerji birliği kurulması için bir bakış açısı geliştirilmelidir. Çözümleri Avrasya Enerji Derneğinin kurulması için gerekli siyasi ve ekonomik koşulların bir durum analizi ile aşağıdaki adımlarda sunulacak engeller, Avrasya bölgesinde istenen enerji hattını kurmak ve teşvik edici gerçeklere ihtiyacı doğurdu. Bu da özellikle daha titiz bir şekilde Asya Enerjisi'ni ülkeler açısından nasıl bir önem taşıdığını gözler önüne sermektedir.

Anahtar kelimeler: AB, ABD, Avrasya, Çin, Rusya, Küresel Güç, Politika, enerji, strateji.

GENERAL KNOWLEDGE

ENERGY SOURCES OF EURASIA 1990 - 2015 YEAR BETWEEN COUNTRIES AND TURKEY EURASIAN ECONOMIC AND INVESTIGATION OF INVESTIGATION

Name and Surname	: Yahya CAF
Anabilim Dalı	: Business
Program	: Business
Supervisor	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ
Degree Awarded and Date	: Master – December, 2015

ABSTRACT

1995's and 2015 Eurasian energy, and countries of the Union spesef the Soviet terms and 11 September in 2001 after the collapse of the US terrorist attacks on the Eurasian region Soviet hegemony end, posed a threat to the energy transfer. In addition, the unstable situation in the Middle East brings to the forefront of research for alternative energy sources. Interest litigation has been directed at energy from the Middle East are called Eurasia.

Eurasian integration initiatives such as the energy of association between the two countries, a growing problem in the region in the küresel competition and living initiatives, the search for solutions of the countries in Eurasia; region make regional cooperation agreements between countries reveals the reason for the requirement.

Groundwater resources as well as geography of the Eurasian region and found it very important geo - strategic and geo - has economic position. Eurasian region of the United States is a dünya çapında power because of these features - Russia - China

- followed will be their policy with the Eurasian region with the state of revenue sources such as the EU, energy sources and investment in energy resources in this region strategy are discussed. In addition, the government of Turkey in Eurasia with yeraltı resources such as oil and natural gas pipelines, especially on how to become an energy corridor has been referred to by the transfer to the EU and other countries.

In this context, the purpose of the study of political and economic integration initiatives in discussing the possibility of Eurasian Energy Union is to develop a perspective for the establishment. Solutions Eurasia with a situation analysis of the political and economic conditions for the establishment of the Energy Association will be presented in the following steps to establish the desired power line blocks in the Eurasian region and gave rise to the need for encouraging facts. This is especially a more rigorous in how to carry a significance for Asian Eyes illustrates Energy Agency in the country.

Key words: EU, US, Eurasia, China, Russia, Global Power, Politics, power, strategy.

1. GİRİŞ

Enerji, uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde siyasal, ekonomik, politik ve askeri gücün kaynağı olarak önem arz etmektedir. Enerji kaynaklarının tedarik edilmesi ve hâkimiyetinin sağlanması ülkelerin dış politikalarını belirleyen önemli bir etkidir. Genellikle enerji rafinajı üretim alanları ile enerji tüketim alanları farklı bölgelerde bulunmaktadır. Bu da beraberinde enerjiye olan talebin artmasını sağlarken yatırım eğilimi içerisinde olan ülkelerin enerji politikalarını geliştirmek kaynakları denetim altına alma ve enerji gelirlerinden pay kapma rekabeti içerisinde sokmaktadır.

Enerji rafinerilerinin farklı yerlerde olması enerjiye işlemek için farklı yerlere taşınması taşıma maliyetini yükseltmekte bu işletme ve devletler açısından ekonomik kayba neden olmaktadır.

Uluslararası egemen güçlerin etkisi altında gerçekleşen küreselleşme eğilimi, dünya çapında ekonomik krizle birlikte sarsılmıştır. Küreselleşme ile birlikte bölgeselleşmenin getirdiği para, sermaye ve enerji hareketleri mali politika'da sınırlamalara ve önlem almaya zorlamıştır. Bu küresel dalganın getirdiği küresel krize karşı ülkeler; bölgesel ve merkezi müdahalelerle ya da işbirlikleri ile düzensizlikle mücadele etmeye başlamışlardır.

Son küresel krizden sonraki süreçte emperyal arzular hegemonyası istekleri giderek artmış ve rekabet mücadelesi kızışarak uluslararası militarizmi artırmıştır. Böylece faşizmi en üst seviyelere taşımıştır. Bu nedenle Rusya'nın Kırım, Doğu ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi yeni emperyal eylem girişimlerine neden olurken, Fransa'nın Orta Afrika Cumhuriyetinde mali ve enerji alanında olumsuz etkileri görülmeye başlandı.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte uluslararası düzeyde yeni bir dünya düzeni şekillenmeye başlamış ekonomik ve bölgesel çıkar çatışmaları ortaya çıkmış; Avrasya bölgesindeki zengin enerji kaynaklarının kullanımı, tedarik edilmesi ve ulaştırılması ile ilgili çıkar çatışmaları yeni dönem ile birlikte artmıştır. Avrasya bölgesi zengin enerji kaynakları üzerinde devam eden güç mücadelesi, kaynaklar üzerinde tam hâkimiyet gerçekleştirme istenmesi sebebiyle ülkeler arasındaki

rekabetten bölgesel ve küresel aktörlerin bir araya gelerek oluşturdukları işbirliğine dayalı rekabete dönüşmüştür.

Başlangıçta enerji kaynaklarının çıkarılmasından pay sahibi olunması büyük bir avantaj sağlarken, günümüzde enerji kaynaklarını denetim altına alarak bu güce sahip olmak rekabet avantajı getireceğinden bu yöne doğru bir eğilim gözlenmektedir. Bu amaç doğrultusunda enerji kaynaklarına sahip olabilmek için güç mücadelesi içerisine giren taraflar, bu amaca ulaşma doğrultusunda hamlelerini gerçekleştirmektedirler.

Soğuk savaş sonrası dönemde stratejik açıdan önemli bir yeri olan Avrasya bölgesinin hâkimiyeti küresel aktörler için vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Küresel aktörler, Avrasya bölgesinin zengin enerji kaynaklarını uluslararası piyasalara güvenli ve kendi çıkarları doğrultusunda uygun güzergâhlardan ulaştırılması için çeşitli bölgesel işbirliği girişimlerinde bulunmuşlardır.

Küresel aktörlerin bölgede etkin güç olma arayışları karşısında Avrasya bölge ülkeleri tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Avrasya'nın zengin enerji kaynaklarının kendi ulusları arasında paylaşılması gerektiği konusundaki anlayış çerçevesinde bölgesel işbirliği çabaları giderek artmıştır. Avrasya bölgesinin zengin enerji kaynaklarına sınırsız bir şekilde sahip olmak isteyen ülkeler ile bu ülkelerin gerçekleştirdikleri bütünleşme girişimleri yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Avrasya bölgesinin petrol ve doğalgaz rezerv - üretim miktarları, ikinci bölümde ise bölgede oluşturulan bölgesel bütünleşme girişimleri ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, Avrasya bölgesinde oluşturulmaya çalışılan çeşitli bütünleşme girişimlerinin önündeki engeller ve sorunlardan bahsedilecek, Avrasya bölgesinin enerji kaynakları üzerinde bölge ülkelerinin küresel oyuncuların rolü tartışılacaktır.

Son bölümde ise sonuç kısmı yer alacaktır. 2012 yılında Dünya Su Günü'nün teması olarak "su ve gıda güvenliği" konusu seçilmişti. Bu tema ile 2050'de nüfusu yaklaşık %25 artması beklenen dünyamızda "gıda güvenliğinin anahtarı sudur", "dünya susuz, çünkü biz açız", vb. sloganlarla sorun vurgulanmaya çalışılmıştı. Bu bağlamda, "su hakkı" küresel ölçekte gündeme gelmiştir. Bu haktan yoksun

insanların bir bölümü de su için sıcak savaşların patlamasına elverişli olan Orta Doğu'da yaşamaktadır.

AVRASYA TARİHÇESİ

Avrasya ASAM Vakfının bünyesinde 1999 yılında kurulmuş olan bir yardım kuruluşudur. Özellikle Türkiye'nin çevre bölgesi hakkında çalışmalar yürütür. Cumhuriyet döneminin stratejik araştırmalar alanındaki ilk ve en büyük yatırımı olan ve gerek ülke içinde - gerek yurt dışında Türkiye'nin en önemli düşünce kuruluşu olarak kendini kabul ettirmiş olan ASAM, Türk bilim ve siyaset hayatına Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkeleri temelinde özgün araştırmalar sunmak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Hedefi ulusal güvenlik kültürünün oluşturulmasına, jeopolitik bilincin geliştirilmesine, kamu ve özel sektörün karar alma süreçlerine katkıda bulunmaktır.

ASAM, millî çıkarlar doğrultusunda özgürlük içinde araştırmalar yapan bir düşünce kuruluşudur. ASAM'ın araştırma sahası Türkiye dâhil bütün dünya olup, araştırma alanları: politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, demografik, güvenlik, hukuki ve tarihî altyapıları kapsamaktadır. 1980'li yılların sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerde Avrasya eksenli köklü bir değişim süreci yaşanmaktadır. Soğuk Savaş son bulmuş, Doğu ile Batı arasındaki nükleer dehşet dengesine dayalı dünya düzeni, tarihe mal olmuştur.

ABD önderliğindeki tek kutuplu yeni yapılanma, beraberinde yeni umutlar, belirsizlikler ve yeni tehditler getirmiştir. Fırsatlar ve tehlikelerle yüklü bu farklı koşullarda Türkiye'nin jeopolitik konumunu değerlendirmek, Türk toplumunun maddi ve manevi yönleriyle ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerini araştırmak amacıyla, 1993 yılında Şaban Gülbahar'ın başkanlığında İstanbul'da Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik-Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Vakfı (Avrasya-Bir Vakfı) kurulmuştur. "Avrasya Dosyası" ismi ile üç aylık bir stratejik araştırma dergisi, bir grup akademisyen tarafından 1994 senesinde Ankara'da yayımlanmaya başlamış günümüze kadar gelmiştir. Bu dergi çevresinde, yukarıda özetlenen kaygı ve amaçlarla bir araya gelen ve kısa zamanda genişleyen bir aydın halkası oluşmuştur. Avrasya-Bir Vakfı, 1996 yılında "Avrasya Dosyası" dergisine manevi ve mali destek vermeye başlamıştır. Vakıf, 1999 yılından itibaren çalışmalarına stratejik, politik, ekonomik ve sosyal alanları da dâhil etme kararı alarak Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'ni (ASAM) kurmuştur. ASAM Türkiye'deki ilk stratejik bilgi

bankası ve stratejik araştırmalar merkezi olarak Aralık 1999'da dokuz ay süren bir ön çalışmadan sonra, faaliyetlerine Ankara'da kendi binasında başlamıştır. 2000 yılının Mayıs ayında Stratejik Analiz dergisinin ilk sayısı çıkmış ve o tarihten sonra her ay düzenli olarak yayınlanmıştır (TPAO, 1995).

İzleyen yıllarda çok sayıda telif - çeviri - rapor - araştırma - kitap Türk düşünce dünyasına kazandırılmıştır. 2001 yılı şubat ayında ASAM bünyesinde, müstakil bir birim olarak Ermeni Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün, ilk sayısını 2001 Mayıs ayında çıkardığı üç aylık Ermeni Araştırmaları ve Review of Armenian Studies dergileri ile yayın hayatına devam etmiştir.

2006 Ocak ayında “İnsanlığa Karşı Suçlar Araştırma Enstitüsü” (İksaren ASAM) bünyesinde çalışmalarına başlamıştır. 2004 - 2005 yılı arasında yönetiminde bir nöbet değişimi olan ASAM, kuruluş amaçları doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüş, 2009'da ana destekleyici Ülker firmasının desteğini kesmesiyle faaliyetlerini sona erdirmiştir. ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün faaliyetlerini ise AVİM üstlenmiştir. 19. yüzyılda diğer hammaddeler gibi oldukça sıradan bir meta gibi muamele gören ve fiyat pazar kuralları için de belirlenen petrolün önemi, enerji ve sanayi ham maddesi olarak artıķa ve özellikle de savaş sanayinin vazgeçilmez girdisi olması ile yaşamsal bir seyir izlemeye başladı. Petrol rezervlerine sahip olma, dünyanın ispatlanmış petrol potansiyel rezervlerini kontrol altına alma ve fiyatları belirleyebilme ya da etkileyebilme savaşı, dev petrol şirketlerini doğurdu. Ülkeler ve diğer oyuncular arasında ki güç mücadelesinin temel nedenini oluşturdu. Avrasya enerjisinin temelini oluşturan enerji kaynaklarını küresel güçler hâkimiyetin de uluslararası firmalara yaptırarak para ve ekonomiyi ülkelerine çekmeyi hedefleyen devletler bu yola başvurdular (Bakhtiari A.M. Samsam, 1999).

Bakü Ceyhan ya da Hazar – Akdeniz Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Türkiye'nin 1990'lı Yıllardan bu yana, özellikle Azeri ve Kazak petrolünün, Türkiye üzerinden Ceyhan Terminali'nde uluslararası pazara arzını hedefleyen projedir. Proje, yılda 25 milyon ton Azeri, 20 milyon ton Kazak petrolünü (yılda toplam 45 milyon ton) taşımayı hedeflemektedir (Asam, 1999).

Türkiye bu petrolün önemli kısmını satın almayı da önermektedir. Proje'nin mevcut halinin (Elçi bey döneminde Bakü – Ceyhan'ın yapımına yönelik olarak imzalanan anlaşma, bu çalışmanın kapsamı dışındadır). Söz konusu anlaşma ve o

dönemin gelişmeleri, mutlaka ayrı bir çalışmada ele alınmalıdır. İlk biçimlendirilmesinin yapıldığı 1994'ten sonraları 1995 başlarından beri, Türkiye tarafından öne sürülen bazı temel (stratejik) ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür.

Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan başta olmak üzere bölgedeki ülkelerin petrol kaynaklarını, 1995'li yıllardan günümüze kadar ki süreçte Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımak ve Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektir. (Botaş, 1995).

2. BÖLÜM

2. KÜRESEL GÜÇ - KÜRESEL EKONOMİ NEDİR

2.1. KÜRESELLEŞME NEDİR

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen her alanda değişimi ifade eden kullanım alanı geniş olan bir kavramdır. Küreselleşme, son yıllarda üzerinde çokça tartışılan, çok farklı anlam ve değerler taşıyan, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan kavramların başında yer almaktadır. Küreselleşmenin yapı taşını oluşturur (Akkaş, 2007).

Küreselleşme 'globe' kelimesinden türer ve globe'nin kemle anlamı olarak küre veya dünyadır. Bazı dillerde de 'globalisatin' veya 'globalization' şeklinde yazılarak dünyaya veya küreye ait, küresel ve dünyasal anlamlarına gelmektedir (International Conference on Eurasian Economies; 2010).

Küreselleşmenin çeşitli açılardan tanımları yapılmıştır. Kimi araştırmacılar küreselleşmeyi ekonomik, kimi araştırmacılar küreselleşmeyi enerji, kimisi siyasal, kimisi sosyal, kimisi de küreselleşmeye kültürel yönden bakmıştır (Akkaş, 2012: 53).

2.1.1. KÜRESEL GÜÇ NEDİR?

Küresel güç kavramı 21.yüzyıl ile ortaya çıkan yeni bir kavram olup; daha önceleri küresel güç yerine, büyük göç (Great Power) kavramı kullanılmıştır. Ancak "Büyük Göç" kavramı da 19. yüzyılın başlarına kadar hiçbir uluslararası ortamda kullanılmamıştır. Daha sonraları ise (<http://www.21yyte.org/tr/uzmanlar/yrd-doc-dr-cagla-gul-yesevi>, 13.08.2015).

Küreselleşmenin kullanım alanı sınırlanarak bölge veya yer anlamı olarak kullanılmışsa da aslında daha geniş anlamlar ifade eder. Burada ki anlamıyla küreselleşme, dünyanın küresel köy haline gelmesidir. Küresel güçle hareket eden ülkeler küreselleşme çevresinde gelişmelerini sürdürmüş küresel işler yapmaya ve adlarını küresel düzeyde duyurmaya çalışmışlardır. Bu amaçla hedeflerini küresel amaçlar doğrultusunda belirlemiş doğrudan veya dolaylı olarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu tip ülkelerin öncelikli hedefler arasında; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönlerini uluslararası anlaşmalara uygun olarak yürütmek istemişlerdi. Bu ülkelerin asıl amacı uluslararası kabul görmüş küresel konuları ve değerleri temel alarak küresel hareket etmektir (Kissinger, 1979: 914).

Küresel hareket eden devletler: ekonomik, enerji, sosyal, siyasal ve küresel, stratejiler doğrultusunda çalışarak diğer devletlere örnek olmak istemektedirler. Çünkü küreselleşme ile devletler geniş bir hâkimiyet alanına ve güce sahip olurlar. İngiltere ilk küreselleşme devletlerine örnek verilebilir. 20. Yüzyıl da ABD devleti küreselleşmede etkili olmaya başlamıştır. ABD bu kadar büyümesinde Küreselleşmenin etkisi fazla olmuştur (Daniloviç, 2002).

2.1.2. KÜRESEL REKABET GÜCÜ NEDİR?

Küreselleşen dünyada rekabetin artması ülkelerin önünde gelişmeyi zorunlu kılmıştır. Bilgiyi ve teknolojiyi yakından takip eden devletler enerjide ve ekonomide gelişmiş enerji çıkarmada da başarıya ulaşmıştır. Bilgi ve teknolojiyi benimsemeyen devletler ise geri kalmış dışa bağımlı hale gelmiş buda ilerlemelerini engellemiştir. Günümüzde AB, ABD, Rusya, Çin ve Japonya gibi devletler bilgi ve teknolojiyi iyi kavramışlar buda gelişmelerine olanak sağlamıştır. İran, Türkiye Azerbaycan ise sonradan teknolojiye önem vermiş gelişmeye başlamışlardır (<http://www.yalinenstitu.org.tr/makaleler/diger/m007.asp>, 19.11.2015).

Rekabeti etkileyen çok sayıda devlet vardır. Bu devletlerin başında büyük ekonomiye sahip ya da küçük ekonomiye sahip devletler bulunmuştur. Enerjide teknolojik olarak gelişen, finansman kaynaklara sahip, işletmelerde çalışacak personel eğitilmesi işletmelere fayda sağlarken devlete de ekonomik getiri sağlamıştır. Enerjiden, hammaddeye, pazarlamadan reklâm stratejilerine kadar işletme düzeyinde birçok unsur rekabet gücünü artırıp azaltacaktır. Genel ekonomik durumu etkileyen unsurların ifade edilişi; siyasal istikrar, mali mevzuat, pazarlama,

teknolojinin yakından takip edilmesi, döviz kurları, uluslararası gelir, uluslararası gelişmeler. Vb. Makro düzeydeki etkenler ise sosyal güvenlik sistemi, eğitim, sağlık, istihdam durumları ile gümrük mevzuatı, ulaştırma, bankacılık, gibi çok sayıda etkenin de rekabeti etkileyeceği açıktır (Kaldırımçı, 2003: 106). .

Tablo2.2. Küresel Güç Olarak Görülen Ülkelerin Küresel Güç Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi

Vasıflar	ABD	AB	Rusya	Çin	İran	Türkiye
Askeri kapasite	Yeterli kapasitesi mevcut	Askeri yapılanması çok iyi	Askeri açıdan güçlü	Modernleşme politikası mevcut ama yeteri kadar gelişmiş	Askeri açıdan iyi	Askeri olarak iyi ama harcaması fazla
Ekonomik durum	Çok iyi	Gelişmiş ekonomi	Gelişmiş ekonomi	Gelişmekte olan bir ülke	Gelişmekte	Gelişmekte
Küresel Politika İzleme	Küresel boyutta politika izliyor	Küresel politika izliyor	Küresel politika izliyor	Küresel politika izliyor	Yeni Küresel politika izliyor	Yeni Küresel politika
Müttefiklere Söz Geçirme	Dünya siyasinde etkin bir yere sahi	Söz geçiriyor	Söz geçiriyor	Söz geçiremiyor	Söz geçiremiyor	Söz geçiremiyor

(<https://www.google.com.tr/search?q=abd+rusya+ab+ve+iran+t%C3%BCrkiye+k%3%BCresel+g%C3-> <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b8bed868-0a36-4bac-bde8-adf3cd72ca2c/2b14-4.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b8bed868-0a36-4bac-bde8-adf3cd72ca2c>, 18.10.2015).

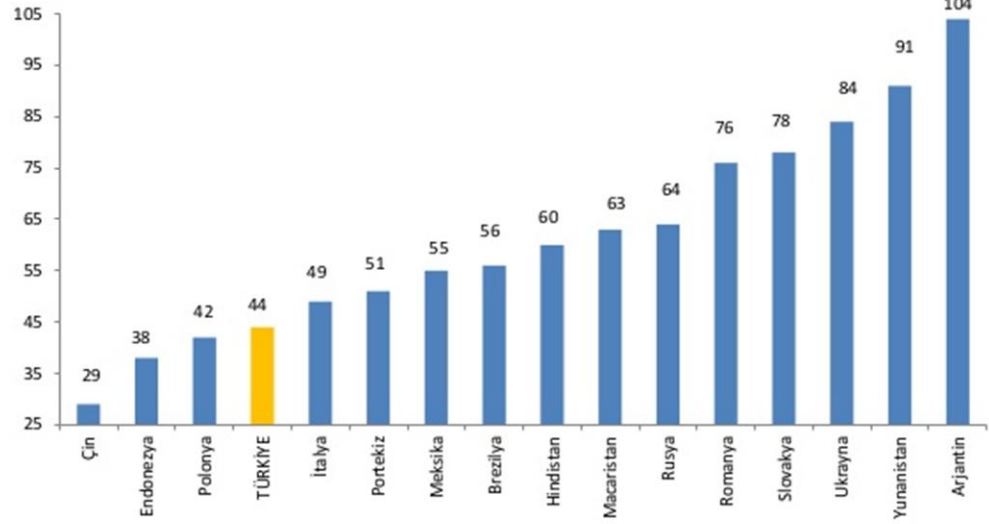
Yukarıda Tablo.1’de görüldüğü gibi Küresel güç olarak görülen ülkelerin küresel güç kriterlerine göre değerlendirilmesinin temelinde; ekonomik durum, askeri kapasite, küresel politika izleme, müttefiklere söz geçirme, vasıfları karşılaştırmasından da anlaşılacağı gibi devletler karşılaştırılmış, AB, ABD, Rusya ve Çin ekonomik, askeri, gücü iyi, küreselleşmiş müttefikleri ne’de söz geçiriyor.

Buda güçlü devlet olduklarının kanıtıdır. İran ve Türkiye ise ekonomik olarak gelişmekte, askeri güçleri iyi ama harcamalar fazla küreselleşmeye yeni önem verilmekte diğer devletlere söz geçiremiyor, İran ve Türkiye enerji ve ekonomik anlaşmalara giderek gelişmelerini hızlandırabilirler.

Grafik.2.2.1. Küresel Rekabet Gücü Endeksi

Küresel Rekabet Gücü Endeksi (2013)

(148 ülke arasında 44. sırada)

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu

82

(<http://www.milliyet.com.tr/kuresellesmeyenibaslamadi/ekonomi/ekonomiyazardetay//1573546/default.htm>), 30. 07. 2015.

Globalleşme ile şirketlerin değerlemesi yapılırken şirketler küreselleşmeyi iyi kavramalı ve küresel ekonomik veri analiz yapmalıdır. Küreselleşmeyi yakından takip eden şirketler dış borçlara katlanarak büyüme gösterirken iç borçlanmama konusunda ise dikkatli olması; bunun yanında çevre analizini iyi yapmalı, personeli eğitmeli ve teknolojik çalışmalardan da iyi yararlanması durumunda şirketler başarıya ulaşırlar. Türkiye’de gelişmekte olan ülkeler arasında yer alır. Bu sebeple küreselleşmeyi göz önüne alıp yenilikleri yakından takip etmesi durumunda başarıya ulaşması kaçınılmaz olur. Enerji’de ve diğer ekonomik yatırımları artırmalı üretimi

artırırken tüketimi içeriden yapmaya özen göstermeli ve ithalatı azaltarak ihracatı artırması, Türkiye’yi gelişmiş ülke seviyesine taşımada yardımcı olacaktır.

Tablo.2.2.2. Küresel Rekabet

<u>Sirket</u>	<u>Yıllık Gelir</u>	<u>Ülke Adı</u>	<u>Milli Gelir</u>
Wal – Mart	391.132	İsveç	354.115
EXXON – Mobil	347.254	Sudu Arabistan	309.778
Shell	318.845	Avustralya	304.527
BP	274.316	Danimarka	254.401
General Motors	207.349	Yunanistan	213.698
Toyoto	204.746	İrlanda	196.388
Chevron	200.567	Arjantin	176.602
Daimler Chrysler	19019	Tayland	183.309
Philips	172.451	Portekiz	173.085
Total SA	168.357	Venezüella	138,857

2.3. Avrasya’nın Demografik ve Jeoekonomik Yapısı

Avrasya’nın demografik nüfus yapısının az olması Orta Asya’dan stratejik olarak avantajlı olmasını sağlamıştır. Kuzey de bulunan Sibirya’nın etkisiyle Strateji olarak avantajı daha belirginleşir. Kazakistan’ın yüzölçümü ABD’nin yüz ölçümünden daha büyük olmasına rağmen nüfusu oldukça azdır. Doğu Türkistan Çin’in yüzölçümünün 1/6’sını oluşturur. Çin Nüfusu’nun yaklaşık olarak 60’ta 1’ini oluşturmaktadır. Afrika’nın tamamına yakın toprağa sahip olan Sibirya’nın nüfusu ise sadece 40 milyondur (Davut oğlu, 2001: 29).

Avrasya dünya nüfusunun 3/4’üne toplam enerji kaynaklarının ise %60’ına sahiptir. Jeopolitik ve demografik açıdan bakıldığında Orta Asya ülkelerin ana merkezi konumundadır. Çin’in gelecek elli yılda ihtiyacı olan enerji kaynaklarını kömürden karşılayacakları bu nedenle de kömür kaynaklarının Rusya’nın Sibirya kentinde bulunduğu düşünüldüğünde gelecekte Çin - Rusya’ya ihtiyaç duyacaktır. Çin’de bulunan insan gücünün fazla olması enerjiye olan talebini artıracığından Çin ve diğer ülkeler açısından Orta Asya, enerji politikaları nedeniyle gelecekte ülkeler arasında gerilime neden olacaktır (A.g.e, 2015).

Avrasya aynı zaman diliminde dünya devletlerinin siyasal bakımından en önemli ve dinamik coğrafyasıdır. ABD'den sonra dünyanın en büyük silah ve atıl ekonomisi Avrasya da bulunmaktadır. ABD den sonra dünya'nın nükleer güçlerinin tümü Avrasya da bulunmaktadır. Ayrıca dünya nüfusunun en kalabalık ülkeleri olan Çin ve Hindistan bu kıtada yer almaktadır (Piri A, 12.04.2014).

Sınırların çizilmesi zor olan Avrasya bölgesi, Ortadoğu coğrafyasından iki kat daha büyük bir alana sahiptir. Küresel dünyada enerjinin uluslararası ekonominin çekici unsuru olması enerjinin öneme sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Gelecek yüzyılda ekonomik ve enerji açısından önem arz eden 1977-78 ve 1979-2002 yıllarında gerçekleşen petrol fiyatındaki aşırı yükselmeler, ülkelerin enerjiye önem vermesine yol açan önemli bir etkidir (Karamahmut H, 1998: 20).

Avrasya coğrafyasının dikkatleri üzerine çekmesi; enerji ve ekonomide önem arz etmesi; ABD, Avrupa Birliği ve Rusya Çin Hindistan üzerinde bir güç elde etmeye yönelmiş, ekonomik ve politik ve askeri güç sağlamaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Enerjide Asya ve Pasifik ülkeleri de enerjide önemli konumlara sahip olması dikkatleri üzerine çekmektedir (A.g.e, 2015).

Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasının ardından farklı güçlerin ortaya çıkmasına ve rekabetin artmasına da neden olmuş ayrıca güçlü devletlerin buralara yönelmesine olanak sağlamıştır. Özellikle ABD'nin hâkim olduğu yenedünya düzeninde etkisini artırmış ve gelişmiş bölgeler üzerinde de etkisini artırmasına olanak sağlamıştır. Avrasya'da enerji kaynaklarının fazla olması - rezervlerin bol olması güçlü devletlerin buralara yönelmesine sebebiyet vermiştir (Uzunoğlu S, 2007: 1-20).

Özellikle, Sovyet Birliğinin dağılmasından sonra coğrafyada enerjinin bol olması ve yer şekillerinin uygun olması (BDT) Bağımsız Devlet Topluluğu bölgesini açık bir pazar haline gelmesine olanak sağlamıştır (Karamahmut H, A.g.e, 2015).

(BDT), bağımsız devlet topluluğunu oluşturan Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Rusya Federasyonu, arasında yer alan zayıf bölgeler anlaşmaların dışında ekonomik olarak bölgenin gelişmesine engel teşkil etmektedir (Erkin T, 21.03.2014).

Orta Asya ve Kafkas devletlerinin petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından önemli potansiyele sahip olmaları enerji kaynaklarının çıkarılması, kullanılması ve küresel çerçevede ülkelerin dikkatini üzerine çekmiştir. Ayrıca Hazar havzasında bulunan enerji kaynaklarının batı Avrupa ülkelerine taşınmasında kara yolu taşımacılığı, boru yolu taşımacılığı ülkeyi uluslararası alanda önemli bir aktör haline getirmiştir (Şanlı B, 22.03.2014).

Amerika, Rusya ve Pasifik ülkelerinde oluşan jeoekonomik stratejiler tarihi, coğrafi ve ekonomik açıdan stratejilerin belirlenmesinde ve uygulanmasında odak nokta olmuştur. II. Dünya savaşının galibi olan ABD’de yeni stratejiler belirlenirken eski sosyalist ekonomiye sahip olan ülkeler bölgede çekim alanı oluşturmuşlardır. Bu alan Avrasya birliğinin temellerini oluşturmaktadır (Dugin A, 2003).

Siyasi açıdan ortaya konulan alternatif bir proje ise, ünlü Rus bilim adamı Brezenski’nin ‘’ Avrasya için Jeostrateji’’ adlı meşhur makalesinde ifade ettiği gibi, Rusya’nın bölünmesinin ardından bu parçaların ve BDT ülkelerinin mevcut düzendeki üç büyük jeoekonomik alana dâhil edilmesi ve bu yolla nüfuslarının yayılmasıdır (A,g,e, 2015).

Rus devletinin Kötü gidişattan kurtulmasının tek yolu Avrasya birliğinin kurulmasıdır. Bu çerçevede siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yeni bir oluşum içine girmiştir (Kireyev N, 2003).

SSCB’nin dağılmasıyla ortaya çıkan BDT’ye giren ülkeler nüfus ve milli gelirleri incelendiğinde 143 Milyon nüfusu ile Rusya, Kazakistan, Özbekistan yer alır kişi başına gelir açısından Rusya birinci Kazakistan ve Özbekistan ise ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadırlar. Şanlı B, Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği’nin Olabilirliği (A,g, e, 2015).

2.4. Avrasya’nın Jeopolitik Konumu

Coğrafyanın politikaya verdiği önemi açıklar. Siyasi Coğrafyanın ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri değerlerle ifade edilmesidir (İlhan S, 2003: 16).

Coğrafyanın en kısa tanımı dünya politikası şeklinde ifade edilir. Yeryüzünün incelenmesi ve ülkelerin bu çerçevede anlamlandırılması şeklindedir. Deniz, kara, yanar dağ, kırılma bölgeleri gibi kavramlarla ifade edilir. Bu aktivitelerle dünya haritasının inan zihninde yeniden çizilmesi anlamına gelir (Saygın İ, 2009: 16).

Bir toplumun zihniyetine bakarak toplum hakkında bilgi edinmek kolaylaşır. İçinde kültürel, sosyal, psikoloji ve dini değerleri bünyesinde barındıran ve tarihi ve coğrafi birleşimin ortak birikiminden oluşan bir yapıya sahiptir. Toplumun zihniyeti ve stratejisi arasında bir ilişki ve verilere dayalı mekân algılaması ile tarih bilincine dayalı bir algı çerçevesinde gelişim göstermektedir. İşletmeler bu ekonomik ve enerjinin değerinin yüksek fiyat olması işletmelerin genel seviyesini artırmış ve işletmelerin çalışma alanlarının kolay işlenecek teknolojinin kullanmasına olanak sağlarken işletmelerin gelişmesine de olanak sağlamıştır (Davutoğlu A, 2001: 29).

Avrasya'yı jeopolitik olarak ortaya koymak gerekirse, Avrasya denince aklımıza Avrupa ve Asya sınırları geneli olarak bilinmektedir. Aslında Avrasya'nın net bir sınırı olamaması kafaları da karıştırmaktadır. Bu sebeptendir ki Sovyetler Birliği ve Asya'dan ibaret olarak düşünülmesinden ziyade genel olarak kabul gören Avrasya, denilince aklımızda ve genel kabul görünen alan Orta Asya'dan, Kafkasya'ya ve balkanları da içine alan bir alan olduğu bilinmektedir. Barış Dostere göre ise Avrasya bölgesi merkez olarak Türkistan'ın yer aldığı coğrafya kabul edilmekte; Türkiye, Rusya, Çin, İran ve Hint uygarlıklarının sınırlarının geneline denmektedir (Doster B, 2013: 17).

Amerikalı siyaset ve bilim adamı Zibigniev Birzezinski ise Avrupa denilince kapsadığı alan Asya bölgesinin petrol ve doğalgaz merkezi olması ve ekonomik değeri yüksek bir yer olması ülkeler açısından önemini vurgularken bu enerji yataklarının, açık denizlere ulaştırılacağı güzergâhları kapsadığı ve Çin, Japonya gibi ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir (Özcan, M ve Ültanır, 2009).

Avrasya yerkürede en kritik ve hareketli noktasıdır. Dünyanın sosyal, siyasal, ekonomik, gelişmeleri bu alanda gerçekleşir. Bu nedenle başta ABD olmak üzere güçlü devletler Avrasya enerjisinden faydalanmak için stratejiler gerçekleştirerek uygulamaya koymaktadırlar. Orta Doğunun savaş'a sokularak güçlü devletler tarafından sömürülmesine neden olmaktadır (<http://www.milliyet.com.tr>, 09.09.2015).

2.4.1. Avrasya Jeopolitik Konumu Aşamaları

- a) İç Çember: Bu alanda ülkenin ekonomik kaynaklarını korumak için çember şeklinde ülkeyi dış tehditlere karşı savunma mekanizması görevi görecektir. Planlar yapılarak uygulanmaya başlamıştır. Askeri ve siyasi

organların birlikte kullanılmasıyla dış saldırılara karşı güçlü bir savunma oluşturulmuştur (<http://www.uiportal.net> 12. 08. 2015).

- b) Orta Çember: bu alan Avrasya'nın merkezinde bulunur ve siyasi, politik ve ekonomik özellikleri barındıran alandır. Küresel anlamda ülkelerden bağlantı kurması açısından iç çemberden ayrılır. Dış ülkelerle etkin olarak ticaret yapılabilen bir alandır. Avrasya, Rusya ve Çin gibi devletlerin saldırılarına karşı kurulmuş bir savunma alanıdır. Rusya'dan başka oluşacak siyasal gruplar sonrasında düzenli güvenlik oluşturulmaması nedeniyle bölgede istikrarsızlık hâkim olacaktır (A.g.e: 18, 2015).
- c) Dış Çember: uluslararası stratejilerin ilgi alanıdır. Doğu zenginliklerinin kullanılması endüstriyel açıdan avantaj sağlamak için bu alan kullanılır. Doğuda Çin batı da Rusya Kuzeyde Rusya güneyde İsrail'in bulunduğu Doğusu ile batısındaki güçlerin sürekli olarak değiştiği coğrafi alana sahiptir. Doğu Batı terazisi konumunda olan Türkiye ve İran olumsuz durumlardan anında etkilenirler (A. g.e: 18, 2015).

Avrasya da soğuk savaş döneminden sonra ABD tek başına dünyada süper güç olmuş ihtiyacı olan enerji kaynaklarının Avrasya da bulunması nedeniyle politikalarını ve stratejilerini bu alanda yoğunlaştırarak kaynakları ele geçirmek için ülkeleri savaşa sokmuştur. Ayrıca ABD Avrasya da kalıcı olmak için sosyal, ekonomik ve askeri varlığını sürdürmek için de kara gücünü konuşlandırmıştır (Özçelik S, 2012).

2.4.2. ABD'nin Enerji Politikası

Amerika Birleşik Devletleri Sürdürebilir enerjiyi bakımından söz sahibi olan bir ülkedir. Dünya en zengin ve küreselleşme ile gelişen ABD sanayide de diğer ülkelere hükmetmekte ve etkisini artırmaktadır. ABD enerji üretimi çok az bir kısmına hâkim olmasına rağmen enerji kullanımı oranı %40,4 lük oranla enerji kullanımında ilk sırada yer almakta, tüketiminin ise %24,4'üne doğalgaz ile karşılamaktadır. Diğer tüketim ihtiyacının %24,4'ünü kömür enerjisi ile karşılamış çok az bir kısmını ise %8 nükleer enerji ve %2,8'lik enerji ihtiyacını ise hidrolik enerji ile karşılamaktadır (Pamir N, 2008: 12).

ABD gibi güçlü bir devletin günlük ihtiyacının 75 milyon varil olduğu buda çok fazla enerji tüketildiğinin açık bir kanıtıdır. ABD enerji ihtiyacının bu kadar

fazla olması ve üretimle karşılanmaması durumunda ekonomik olarak zayıflamasına neden almaktadır. İleri de önlem alınmaması durumunda Çin, Rusya, İran ve Türkiye ve Azerbaycan arasında anlaşmaya varılması durumunda ABD'nin dışlanarak dışa bağımlı olmasına de sebebiyet vermektedir (Sevim, 2009: 59).

Dünya genelinde enerjini %45'ini tüketen ABD devletinin, ihtiyaçlarının %27'sini ithalat yoluyla karşılarken ABD enerji bakanlığının açıklamasına göre enerji tüketiminde petrol ürününde 2005 yılında %38' civarlarında olurken, ABD tükettiği petrolün ancak %3'ünü üretebilmekte %97'lik kısmını ise ithal olarak almaktadır. İthal olarak aldığı %67,8 varil petrolü taşıma ve ulaşım sektöründe kullanmaktadır. 2025 yılına gelindiğinde daha önceden alıp depoladığı petrolü kullansa dahi %75 petrol enerjisinde dışa bağımlı olacaktır (Bayraç, 04.02.2010: 121).

Geçmişten günümüze kadar enerji fiyatların düşük tutmasının sebebi enerji üretiminin az olmasıdır. Diğer devletler tam tersi bir politika uygulayarak fiyatları yükseltmişler temelinde ise enerji rezervinin ve üretiminin fazla olmasıyla açıklanabilir. Zira ucuz petrol ABD ithalatının artırmasına sebep olmuş %45 petrol ihtiyacını karşılamaya çalışmış ve enerji ithalatına yatırım yapmasına neden olmuştur (Arı T, 2008: 400).

ABD'nin Ortadoğu petrolünü rakiplerine karşı avantaj sağlamak adına fiyatları yükseltmiş, İran ve Irak petrolünü kendi çıkarları doğrultusunda enerjiye hâkim olmak adına stratejiler üretmiştir. İran'a ambargo koyması ve Irak'ın içişlerine müdahale ederek fiyatları yükseltmede başarıya ulaşmıştır. Bu da ABD'nin bölgede etkin güç olmasına olanak sağlamıştır (A.g.e, 2015).

3. BÖLÜM

3. AVRASYA ENERJİSİNE GENEL BAKIŞ AVRASYA DEVLETLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

3.1. AVRASYA BÖLGESİ ENERJİ KAYNAKLARI

Enerjiye sahip olmak devletlerin küreselleşmelerinin başında gelmektedir. İş böyle olunca da devletler ekonomik siyasal ve askeri olarak enerji için mücadeleye yönlendirmektedir. Devletlerin önünde 2 unsur vardır: 1'incisi, anlaşmaya vararak

enerji aramaya ve çıkarmaya yönelme, 2'nci ise savaşarak enerjiye hâkim olmaktır. Fakat 2'inci unsur insan ve ekonomik kayıp meydana getireceği için fazla sıkıntıya sebep olacağından fazla tercih edilmemektedir. Bu sebeple 1 madde daha avantajlıdır. Can ve mal kaybı olmadan anlaşmaya vararak ekonomik gücü elde etmektir. AB'nin yıkıcı bir politika izlemesi diğer devletleri AB'ye karşı bir araya gelmesine de olanak sağlamıştır. Rusya, Çin, Türkiye, İnan ve Azerbaycan birleşerek karşılıklı enerji anlaşma yoluna gitmişlerdir. AB ise bunların arasın bozmak için sürekli eylemler yaparak devletleri karşı karşıya getirmeye çalışmaktadır. Bilinçli hareket eden devletler bu oyuna gelmemektedir.

Sovyetlerin dağılması ile birlikte ortaya çıkan devletler karşılıklı çatışmaya girmeleri, güçlü devletlerin bu alanlara yönelmelerine sebebiyet vermiş bu da güçsüz devletlerin güçlü devletlere karşı bir engel oluşturmamasına güçlü devletlerin himayesine girmelerine sebep olmuştur.

Yeni bir politika arayışı, zengin enerji kaynaklarını sahip ülkeler enerji kullanımları doğrultusunda - az gelişmişlik olgusundan çıkararak kendi aralarında ki sorunları çözebilme kabiliyetini sahip bir anlayış çerçevesinde sorunsuzca iş birliği sağlamaktadır. Bölge ülkelerinin bir bölümünde enerji üretimi çok az ya da kendi tüketimlerini karşılayacak düzeyde olmaması bölgede sıkıntıya neden olmakta. Bazı bölgelerde ise üretim fazlası enerji hammaddesi olmasına rağmen işleyecek teknolojinin yeterince olmaması, enerjiyi taşıyacak düzeyde dar boğaz çalışmalarının yapılmaması; uluslararası piyasalara ulaşımını gerçekteştirebilmek enerji nakil hatları bulunmaması enerji ile çalışan şirketleri zora sokmaktadır.

Bağımsızlıklarını yeni kazanan Avrasya bölgesi cumhuriyetlerinin zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve bu kaynakların uluslararası piyasalara ulaştırılmasında kullanılan karayolu ve deniz yolu taşımacılığının uygun olması, Doğu-Batı enerji koridorunun bulunması, bölgeyi uluslararası devletlerin gözdesi haline getirdi. Enerji kaynaklarının elde edilmesi, ulaştırılması ve kullanımı ile ilgili küresel rekabetti ön plana çıkarmış dikkatleri bu ülkelerin üzerine çekmiştir. Böyle olunca da güçlü devletlerin buralara yönelmesine ve işgal etmeye teşvik edici etkenler olmuştur.

Avrasya bölgesinin petrol kaynakları değerlendirildiğinde 2009 yılı itibariyle dünya rezervlerinin yaklaşık olarak %9,2'sini, dünya üretiminin ise %16,6'sını oluşturmaktadır. Rusya'nın, bölgede sahip olduğu petrol rezervi ve üretimi sırasıyla

%5,6'lık ve %12,9'luk paya sahip olması bölgedeki üstünlüğüne sahip olmasına olanak sağlarken Rusya'nın enerjiyi yönlendirmesine de olanak sağlamıştır. Rusya'dan 1 sırada hâkimiyetlik kurarken, Rusya'yı ise Kazakistan ve Azerbaycan takip etmişlerdir. Avrasya bölgesinin doğal gaz rezervi ve doğalgaz üretimi açısından değerlendirdiğimiz zaman ise Avrasya dünya rezervi üretiminin sırasıyla rezervinin %30,6'sını sahipken, üretiminin ise %22,6'sını hükmetmektedir.

Bu dağılım içinde petrol rezervi ve üretiminde olduğu gibi Rusya'nın sahip olduğu rezervin %23,7'sine üretimin ise %17,6'lık payıyla dünya doğal gaz rezerv ve üretimi içinde birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla Kazakistan ve Türkmenistan takip etmektedir. Özbekistan ve Türkmenistan önemli enerji kaynak rezervlerine sahip olmasına rağmen ihracat potansiyelleri yeterli düzeyde değildir. Bunun nedenleri olarak açık denizlere kıyısı olmadığından geçiş güzergâhları ve bağımlılık durumları göz önüne alındığında, taşınması için büyük bir hat oluşturulması gerekmektedir. Buda ancak ekonomik yatırımlarla sağlanabilir. Ürettiği enerji kaynaklarını uluslararası piyasalara sunması için gerekli olan enerji kaynaklarını hâkimiyeti yeterli sermaye ve teknolojik altyapının sağlanması durumunda başarıya ulaşacaktır. Aksi takdirde yeterince enerji üretememesi durumunda dışa bağımlılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bölge ülkeleri sahip oldukları enerji kaynaklarının işletilmesi, geliştirilmesi ve ulaşımının sağlanması konularında küresel güçlerle işbirliği arayışı içine girmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. Fosil enerji kaynaklarında bağımlılık oranlarının gereği olarak ülkeler arasında işbirliğine gitmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Fosil yakıtlarını kullanmaları durumunda ise çevre kirliliğine neden olması masraf oranlarında artıracaktır. Bölge ülkeleri arasında tarihsel, sosyo-kültürel ve coğrafi bağıllık açısından birbirine benzer özellik taşıyan bu ekonomiler arasında işbirliği yoluna gidilmesi durumuna ise kendileri için hayati önem taşıyan enerji kaynaklarına kolay ulaşılmasına olanak sağlayacak aynı zamanda ise enerjiyi ucuza kullanabilme imkânına kavuşabilecektir. Böyle olunca da devletlerarası anlaşmalarla enerjinin ihraç edilmesini sağlarken enerjiye hâkim olan devletlere de ekonomik kazanç sağlamada etkin rol oynayacaktır.

3.2. ORTADOĞUDA BELLİ BAŞLI OYUNCULAR VE STRATEJİLER

3.2.1. ABD

ABD, genel olarak bölgeye ve bugünkü pozisyonu itibari ile Trans Hazar Boru hatları “Çoklu Boru Hatları ile” (Multiple Pipelines) stratejisi çerçevesinde hareket etmektedir ABD'nin asıl amacı egemenlik kurarak diğer enerji hatlarını da kendine bağlamak istemektedir. Bununla da yetinmeyen ABD devleti Bakü – Ceyhan boru hattının gerçekleştirilmesi için bölge ülkelerine baskı kurmaya çalışmıştır. Özellikle de Mega Projesinin kurulması için de çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Diğer devletler ise İran, Çin ve Rusya'nın istekleri dışına çıkan ABD gibi güçlü bir devletin enerjiye de hâkim olması devletlere zarar vereceğinden gerekli önlemleri alarak engellemeye çalışmışlardır (Mark R, 1999: 9).

ABD' de uluslararası enerji politikasını ve yatırımlarına baktığımızda, ABD'nin politikalarını şekillendiren birden fazla güç olması ve bu güçleri etkileyen farklı düşüncelerin olması işi zorlaştırmaktadır. Bu güçleri iyi anlamadan hareket edilmesi durumunda stratejilerden uzaklaşılmasına hatta yanlış strateji uygulanmasına neden olmasına sebebiyet verecektir. Bu durumda üç önemli hususa dikkat edilmesi gerekir; birincisi kısa süreli stratejiler, ikincisi orta süreli stratejiler; son olarak üçüncüsü ise uzun süreli stratejilerdir. Stratejiler sıraya göre uygulanması ve uzun süreli stratejinin uygulanması durumunda başarıya ulaşmakta kolaylaşacaktır.

Tek taraflı olarak ülke dışı veya ülke içi kararlara ve ihtiyaçlara göre değil, iç ve dış genel kararları ve ihtiyaçları belirlendikten sonra analiz edilmesi ihtiyaçlara uygun hareket edilmesi gerekmektedir. Kararların gelecekteki olası etkilerini hesaba katarak strateji belirlemek, daha akıllıca bir yol olacaktır. Uluslararası dev petrol şirketleri Exxon- Mobil, BP – Amoco ve ARCO, Chevron, Unocal, Conoco ve bunların dışında; Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Danışmanları, Dışişleri Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Kongre ve Think – Tank'lar; ise enerji merkezlerinin önde gelen isimleridir. Bunların dışında, ABD'de etkin olan Yahudilerin, Rumların, Ermenilerin ve Ruslara ait lobilerinin de önemli etkileri vardır.

1990 yılında Rusya devletinin enerji politikasına dikkat çelmen için ABD dışişleri bakan yardımcısı Strobe Talbott'un yazdığı “ Russia First” birinci Rusya diye sembolleşen yaklaşımından anlaşılacağı, gibi ABD'nin Kafkaslar ve Hazar Bölgesi petrol ve doğalgaz konusunda Rusya'yı örnek alması gerektiğini ve Rusya

gibi düzenli bir enerji strateji izlemesine yardımcı olmuştur (Nanay J. ve Pena F, 1997-1998).

3.2.2. Azerbaycan

Azerbaycan'da BP – AMACO, Exxon ve Unoca vb. Enerji Şirketleri'nin temel amaçları Rusya'nın gücünü engellemektir ama büyük özen göstermelerine rağmen başarılı olamadılar. Cesaretlerini çoğu zaman yitirdiler. ABD'nin baştan beri asıl amacı Rusya'yı enerjide kısıtlamak bunu yaparken de kendi sahasını genişletmeye yönelikti, bu yöneliminde, politik açıdan Kazakistan' da Chevron'un giriştiği dev Tengiz sahası yatırımına yoğunlaşmak ve burada bulunan enerjiyi ortaya çıkarmak ve kendi egemenliğini kurmak istemesindedir. 7 milyar varile yaklaşan üretilebilir petrol ve (283 milyar metre küp) yaklaşan üretilebilir gaz rezervleri olan bu saha'nın geliştirilmesi ve petrol ve gazın pazarlanması sürecinde, ABD'ye bağlı olarak enerjiyi üretmek ve Rusya gibi güçlü bir devletin yardımını da arkasına alarak, enerjinin pazarlamasını sağlamaktı.

Üretilen petrolün dış devletlere ihracatı için mevcut altyapının büyük bir kısmının Rusya üzerinden olması, ABD devletini Rusya ile iyi geçinmesine ve işbirliği kurmaya itmiştir. Rusya açısından ise üretilen petrolün, Rusya boru hatları ya da demiryolları ile taşınmasına karşı çıkan güçlü devletler olması işi zorlaştırdı. İş böyle olunca ABD ile işbirliğine gitmesi Rusya devleti bakımından yararlı olmasına sebebiyet vereceğinden işbirliğine gidildi. Fakat Rusya boru hatlarının kullanımına izin veren ve enerji bakanının imzasını taşıyan anlaşmaya varılmasına rağmen anlaşmanın etkisi kısa olmuş ve anlaşmayı bitirme yoluna giderek anlaşmayı bitirmiştir. Anlaşmalarla garantilenen kotalara, Rus tarafınca (Trans neft) uyulmadı. Sorunların çözümünde, Komisyon'un sürekli çalışması ve Strobe Talbott'un bölge de Rusya'yı öne çıkarması politik açıdan (Chevron açısından) bir oran da olumlu sonuç verdi.

Buda Rusya'nın bölgede söz sahibi olmasına ve güçlenmesine de zemin oluşturmuş oldu. 1995'ten sonra ABD'nin stratejisinde "Multiple Pipelines" yaklaşımı ağırlık kazandı. ABD yeni bir enerji koridoru oluşturmasından sonra Trans Hazar Projesi ve Doğu Batı Koridoru söylemleri daha çok önem kazandı. Bu politika Kasım 1997'de, dönemin enerji bakanı tarafından açıklandı. AIOC'unun ilk üretiminin kutlanması amacıyla yapılan törende ABD'nin yalnız hareket etmesi ve güçlü bir konuma sahip olması diğer devletlerle birlikte enerjiyi bölüşmekten ziyade

tek hâkimiyet kurması yönünde çalışmalara ağırlık verildi. Rusya, İran, Çin ve diğer devletlerle işbirliğine gidilmemesi hatta bu enerjiye hâkim olan Rusya, İran ve Çin devletini enerjiden uzaklaştırmak ya da ambargo ile gelişmelerini engelleyecek çalışmalara önem verildi. Yeni ve çoklu (Multiple) boru hatlarının gerekliliği” konuşmasıyla iyice ABD tek taraflı hareket etmeye başladı (Pena, 1997).

İran’ın sahip olduğu alanlardan petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçmesini istemeyen ABD Trans Hazar Boru hattı sistemini yaşama geçirmek için daha yoğun çaba göstermeye başladı (Caspian, 1997).

Türkiye’nin savunduğu Bakü Ceyhan Ham petrol Boru hattı ile Türkmenistan, Türkiye, Avrupa Doğal Gaz projesi, ABD’nin strateji ile örtüşünce, bu alandaki ABD ve Türkiye yakınlaşması başladı. ABD’nin Türkiye ile yaklaşmasının sebepleri arasında ise Güçlü devletlerin Rusya, Çin ve İran dışında kendine rakip olmayan ve enerji piyasasını ve taşımada kolaylık sağlayacak Türkiye devleti ile iyi ilişkiler kurmak ekonomik olarak daha düşük masraf olacaktır. Unutulmaması gereken ABD’nin stratejileri ve hedefleri arasında Türkiye’yi kalkındırmak değil aksine Türkiye’den yararlanmaktır. Bura da Türkiye’ye düşen ise taşımada kullanılan güzergâhlardan vergilendirme yoluyla kar sağlama, enerjiden ucuza yararlanmak, taşımada kullanılan enerji güzergâhlarına sahip olduğundan toprakları üzerinde taşıma parası alma hatta ortaklık kuracak şirketlerle anlaşarak ülkeye ekonomik kazanç sağlama konusunda da yararlanmalıdır.

ABD’nin bu taşıma güzergâhında ilgili tüm taraftar (ülkeleri, şirketleri – finans kuruluşları). Arasın da koordinasyonu sağlamak üzere çalışmalar yapması, Büyükelçi Richard morningstar’ı ataması ve ülkelere Bakü – Ceyhan (Genelde Trans – Hazar Boru Hatları’nın) projesinin ivme kazanmasına neden oldu. Azerbaycan ise Türkiye ile köklü bir kültüre sahip olması ve sınır komşusu olması sebebiyle Türkiye ile ilişkilerinde iyi bir politika izlemesi Türkiye’nin de Azerbaycan’a karşı iyi bir politika izlemesi iki devletinde ekonomik olarak kazançlı çıkmalarına sebep olacaktır. Enerji anlaşmaları yapmaları durumunda ise iki devletinde kalkınmasına olanak sağlarken dışa bağımlılıklarını da azaltacaktır. Enerji geleceğin elması olarak bildiği unutulmamalıdır. Enerjiye sahip olan devletler her zaman diğer devletlere karşı; ekonomik, sosyal ve askeri üstünlük kururken, istediklerini de yaptırabilmişlerdir.

Bu Süreçte Bakü-Ceyhan'ın projesinin gerçekleşmesine sağlamak için; anlaşma yapılmış protokoller yapılmış, “Hükümetler arası anlaşmalar” ve “Hattın Gececeği Ülkelerle Anlaşmalar”(Dost Governmental Agreements), “Anahtar Teslimi Maliyet Garantisi” (Turn Key Agreement) gibi önemli belgelerin imzalandı olgunluğa getirilmesi için hatırı sayılır adımlar atıldı. Bunların yanı sıra, hattın içinden geçecek olan petrolün sahibi olan şirketlerin (Örneğin: Exxon – Mobil, BP – Amoco – Arco, Unocal. Vb.). ekonomik parametreleri öne sürerek Bakü – Ceyhan'a sıcak bakmadıkları her durumda karşı çıktıklarını bilmemizde fayda vardır. Diğer yandan bu güne kadar, çalışmaların hızla devam etmesi tartışılmaz katkıları olan Morningstar'ın, Temmuz 1999'dan itibaren bu görevini yeni koordinatör Wolf'a devretmiş olmasının da belli bir süre için“ De – facto ” yavaşlamaya neden olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Bakü-Ceyhan'ın projesinin gerçekleşmesi hem ABD devlet için engel teşkil etmektedir. Bakü – Ceyhan'ın gerçekleşmesi ve Türkiye üzerinden taşınması sakıncalıdır. ABD'nin bu alanda hâkimiyetini sınırlarken Türkiye'nin güçlenmesine sebebiyet verirken ABD açısından ise zararlı olacaktır.

Tüm bunların ötesinde ABD'nin bölgeye yönelik politikasındaki bazı diğer önemli hususlara da değinmekte yarar vardır. ABD'nin İran'a yönelik politikası için farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler, ABD'nin farklı çıkar guruplarının ve lobilerinin görüşlerini ya da beklentilerini yansıttığı gibi, farklı kurumların veya petrol şirketlerinin de değerlendirmesini ve taleplerini yansıtmaktadır. 23 Mayıs 1997'de Muhammed Matemi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesine bazı çevreler, olduğundan fazla önemli görmüş bu bunu halkın gücü ve zaferi olarak kanıtlamıştır diğer devletlere karşı, hakkın her şeyi değiştirebileceği kanısını da doğurmuştur (Military, 1999).

Bunların başında, İran'da, başta petrol sektörü olmak üzere yatırım yapmakta büyük çıkar gören uluslararası büyük şirketler gelmektedir (Conoco, Exxon – Mobil, BP, Amoco-Arco. vb) ABD yönetiminin İran'a karşı yumuşayıp yumuşamayacağı bilinmemekle birlikte, Hatmi'nin seçilmesini İran'da bir demokratikleşme ve radikal İslam'dan uzaklaşmak olarak görmek isteyenler için avantaj olarak görülmektedir. İslam yandaşlarını ise olumsuz etkilemiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde 230 civarın da adayın veto edildiğini ve Matemi'nin Şanslı, 4 aday arasına, mevcut Yönetim'ce

kabul edildiğini “fark etmemiş”görülmektedirler Hatemi İran’da seçilmiş olması halkada güven uygusunun gelişmesini sağlamıştır (Moderatin ,1880).

Ayrıca unutulmaması gereken konuların başında İran’ da özellikle dış politikaya ait kararlarda Hatemi’nin değil, Ali Hamany ve Milli Güvenlik ve Konseyin kararları belirleyicidir. Konsey’de Hatemi’nin tek oyu vardır. Dini lider olan ve halk tarafından ölesiye sevilen Ali Hamany yönetimde ve diğer konularda bilgisi alınmadan hiçbir şey yapılamaz. ABD Dışişleri Bakanlığı ve CIA raporlarına göre İran, uluslararası terörizmin ve özellikle Kuzey Afrika’dan İran Körfezi’ne uzanan coğrafyada yer alan radikal İslamcı gurupların en büyük destekçisi olarak tanımlanmaktadır. ABD, bu şekilde İran İslam devletini Terörizmle suçlaması asılsızdır. Bunu en iyi bilen ABD güçlü bir İran, güçlü Türkiye ve diğer Irak, Suriye, Yemen ve diğer İslam devletlerinin gelişmesini kurulduğu gündən beri istememekle beraber iç işlerine karışarak kargaşa çıkmasında sebep olan devlette ABD’dir. Din olarak islam olan devletler her şeyin ALLAHIN izniyle olduğunu iyi bilmeleri gerekmektedir. İslam’a uyararak hareket etmeleri ve dini islam olan ülkelerle iyi ilişkiler kurmaları durumunda başarıya ulaşmaları kaçınılmaz olurken; ABD’nin de oyununu bozmuş olacaktırlar. Bu da İslam devletlerine ekonomik enerji ve para girişini sağlarken, devamında huzur refah ortamının da oluşmasına olanak sağlamış olacaktır (New CIA Report , 1999: 22).

1990’lardaki Paris, Londra, Buenos Aires’teki terörist saldırıların sorumlusu olarak doğrudan İran gösterilmektedir. Ama bilinmelidir ki bu teoriler yanlıştır. Çünkü Türkiye ile İran arasında köklü olarak dini birlik vardır. Öte yandan İran’ın Rusya ve Çin ile kitle imha silahları ürettiği ve kendi nükleer silahlarını yapı bilme sürecinde yoğun bir iş birliği için de çalıştığını ve 5 yıl için de bu kapasiteye ulaşabileceğinin kaçınılmaz olduğunu anımsamakta da yarar vardır (Foley , 1999: 2).

İran’ın İslam politikası, Türkiye için de çok ciddiye alınması gereken önemli bir konudur. Petrol ve enerji alanındaki güç oyunu ile bu gelişmeler “ Stratejik Ortaklıklar ”bire bir paralellik ve doğruluk arz etmektedir. İslam ülkeleri her zaman bunu gözeterek iş birliğine varmaları durumunda ise başarıya ulaşacaklardır. “İran” başlıklı bölüm de bir kez daha vurgulanacaktır. ABD’li petrol şirketlerinin “ daha fazla kar ”hesabıyla, ABD Yönetimi üzerindeki baskılarını artırmakta oldukları da uzun süredir gözlenmektedir. Buradan çıkarılması gereken sonuç; ABD Yönetiminde

olduğu gibi, Şirketlerin ABD Yönetimi'nin görüşlerinin oluşmasında da etkin olan unsurlar arasında olduğu bilinmektedir, İran'a yaklaşımı ve yaptırımları konusunda da bir görüş birliği olmadığı açıktır. Bu durumda İran için fayda sağlamaktadır.

ABD zengin Şirketler tarafından kolayca yönetilmektedir. Son dönem de Mobil'in İran üzerinden “ Swap ” (bir nevi takas) yapabilme talebi, yönetim tarafından “ daha önce bazı Şirketler de olduğu gibi ” reddedilmişse de; (Özel Görüşme Bilgisi).

Şirketlerin yönetim üzerindeki baskılarını sürdürecekleri kuşkusuzdur. ABD'li Şirketler, Avrupalı ve Rus Şirketler ambargoya uymayı reddetmeleri nedeniyle Şirketler haksız kayıplara uğradıklarını ısrarla savunmaktadırlar. Bunun çarpıcı bir Örneğini, Conoco'nun Kıdemli Başkan Yardımcısı Mika Stinson'un Kongre'de Ulusla arası Ekonomik Politika Alt Komitesi'nde 3 Mart 1999'da yaptığı konuşma sergilemektedir (ABD Senatosu, 1999).

Mika Stinson, Hazar Bölgesi'nde İran'ın “Anahtar” rolüne ve “ Hatemi'nin İran'da yumuşatmayı başlattığına ” değindikten sonra. Conoco'nun, ABD Yönetimi'nin İran'a ambargo politikası yüzünden bu ülkedeki yatırımlarını bırakmak zorunda kaldığını (Sirri Sahası), bu sahaya ve onun uzantısındaki zengin Güney Pars sahasına; Fransız Total, Rus Gazprom ve Malezya'lı Petronas'ın yatırım yaptığını, düşünürsek ABD Yönetimi'nin uyguladığı ambargo politikalarının, işe yaramadığı. Aksine ABD Şirketlerini zayıf bıraktığını söylemek mümkündür. Washington'un, kendi Őirketlerine bu bölgelerde var olandan daha fazla politik risk yaratıldığını öne sürecek kadar ileri gitmektedir (Mike, İran Tehdit'ine Genel Bir Bakış).

Ancak, son dönmemde yaşanan gelişmelerde; gerek ABD – Türkiye ilişkilerinde ve gerekse bölgede son yıllarda oldukça önemli bir gelişme ve işbirliği süreci yaşayan Türkiye – İsrail ilişkilerinde mevcut olumlu atmosferden çıkarak, bir duraklama ve hatta giderek uzaklaşma sürecine girebileceğinin sinyalleri alınmaktadır. İsrail'in yeni yönetimi, Türkiye ile “ aşırı yakınlaşmanın ” bölgede İsrail'i iyiden iyiye hedef yaptığını öne süren iç ve dış görüşlere itibar eder.

Bir izlenim de görüldüğü gibi Netenyahu dönemindeki duraklama sürecinden sonra, İsrail – Suriye barış sürecinin hızlanması ve bunu paralel olarak, Türkiye ile geçtiğimiz dönemde yaşanan çok yakın işbirliğinin aynı sıcaklıkta sürmesinin sorun yaratabileceği düşüncesi, İsrail'in yeni yönetimine etkin olmuş görünmektedir.

Suriye, bunu destekleyecek adımlar atarak, ülkesinde bazı Filistinli gurupların faaliyetlerine izin vermeyeceğini açıklamıştır. İsrail’de Türkiye’ye mesafe koyan yeni anlayışın, bölgeye istikrar getirmeyeceği açık olmakla birlikte, Türkiye’nin askeri alnının yanı sıra; enerji, teknoloji transferi, su gibi somut konulardaki karşılıklı yarar ve işbirliği alanlarını öne çıkaran, daha aktif bir programla, İsrail’e yeni bir açılım sağlamasının İsrail açısından büyük yararı vardır.

Diğer yandan, gerek mevcut ABD Yönetimi ile gerekse olası bir Al Gore ya da Cumhuriyetçi İktidarı’nda; Kıbrıs, Kuzey Irak ve insan hakları gibi birçok konuda, Türkiye – ABD ilişkilerinde, bugün olduğundan daha sert bir süreç yaşanacağını çok sayıda işareti vardır. Bunun da, yukarıda sayılan ve Türkiye için ulusal sorun olan yaşamsal konuların yanı sıra, Bakü – Ceyhan ve benzeri projeler için de, olumlu bir ortam yaratmadığı aşikârdır. Bush yönetimi, görevi devraldıktan hemen sonra, petrol politikasını ABD’nin yeni önceliği haline getirdi. ABD, Dünya nüfusunun yüzde 4’ünü oluşturmasına karşın dünya enerjisinin dörtte birinden fazlasını tüketmektedir.

2001 yılı Mayıs ayında Cheney, Amerika’nın enerji talebinin nasıl garanti altına alınacağını gösteren Ulusal Enerji Politikası raporunu açıkladı. Rapora göre Cheney, Amerika’nın önde gelen iş adamlarıyla kapalı kapılar ardında görüşmüştü. Bush yönetiminde, katılımcılar sınıflandırılır ve sınıflarına göre görüşme süresi belirlenir; ama aslında bu yöntem daha önce sadece ulusal güvenliğin tehlikede olduğu durumlarda tercih edilirdi. Dışişleri Bakanı Colin Powell’ın de aralarında olduğu raporu yazarlar “ Enerji güvenliği politikasını Amerikan ticaret ve dış politikasının bir önceliği haline getirmesini” Başkan’a tavsiye ediyordu.

Orta Doğulu petrol üreticilerinin dünya petrol güvenliği ve ABD’nin uluslararası enerji politikası açısından merkezi önemini koruyacağını kabul eden rapor, “Politikamız küresel ve aydınlatıcı olarak ve küresel enerji dengesi üzerinde büyük etki yaratacak yeni bölgelerin ortaya çıkmasını sağlayacak” diyordu. Raporda, Hazar Havzası’nın “ hızla büyüyen yeni enerji sahası ” olarak öne çıktığı vurgulanırken, “ güçlü, şeffaf ve istikrarlı bir ticaret ortamı ve alt yapı projeleri için Kazakistan, Azerbaycan ve diğer Hazar devletleriyle ticari diyalogun daha da geliştirilmesi ” önerilmekteydi (Lutz Klevevan).

Aslında ilk beklentilerin aksine, Hazar'da Basra Körfezi'nden daha az petrol vardır düşüncesiyle hareket edildi fakat beklenenin aksine petrol üretiminin gün de azami 6 milyon varil çıkarılmasıyla Hazar Bölgesi 2015 yılında dünya pazarının yüzde 5 ila 8'ine ulaşma imkânına kavuşacaktı bu da yaklaşık olarak Kuzey Denizi'ndeki üretime denktir. Dünya petrolünün büyük bir bölümünün Orta Doğu'dan gelmeye devam edeceğini bilen ABD, Bush yönetiminin, petrol zengini bölgeye tehdit olarak gördüğü Saddam Hüseyin rejimini işbaşından uzaklaştırmak amacı ile 2003'te Irak işgalini gerçekleştirdi, bu da Amerikan vergi mükelleflerine 80 milyar dolara mal oldu.

Bu çabalar, ABD'nin en büyük petrol tedarikçisi olan Orta Doğu bölgesindeki hayati çıkarlarını yansıtıyor. Bu konuda Orta Doğu'yu, Kanada Venezuela (BD) Meksika takip etmektedir. Körfez bölgesi, ABD'nin her gün ithal ettiği ve tüm enerji ihtiyacının yarısını oluşturan 11 milyon varil ham petrolün beşte birini karşılıyor. Kendi ham petrol üretimi gelecek 10 yıl içerisinde tahminen yılda 12 düşeceğinden, Amerika 2020 yılında toplam enerji gereksiniminin üçte ikisini ithalatla karşılamak zorundadır. Böyle olunca da Uluslararası Enerji Ajansı'na göre Çin ve Hindistan da ki ekonomik büyüme, 2020 yılında, küresel petrol tüketimini günlük 73 milyon varilden 90 milyon varile çıkaracak. Orta Doğu dışında ki petrol kuyuları tükenmek üzere olduğundan, OPEC'in dünya üzerindeki payı yüzde 60'ı aşacaktır (New York Times, 1998).

3.2.3. Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu, birçok uzmanın tanımladığı gibi (bazılarına göre 7 Rusya var) güç merkezinin, dönemsel olarak değiştiğin ifade etmektedir. Bu tanım, hemen her ülke için geçerli olsa da Rusya, bu odakların gelecekteki etkilerinin en zor tahmin edilebildiği ve kökten değişikliklerin olamayacağı bir ülkedir. Daha önce vurgulanmak istenen, Enerji Bakanlığı ve ilgili kuruluşlar (Örneğin Trans neft ve Nukoil) uluslararası projelerde, iş birliğine çok daha yatkın ve yapıcı stratejiler izlemektedirler. Bu tavırları gerek hükümetler arası ilişkilerde gerekse başta Azerbaycan olmak üzere Avrasya bölgesidir. Uluslararası devletlerin giriştikleri ortaklık sürecin de (Örneğin Lukoil'in, Mega Proje'deki, Karabağ Projesi'ndeki, Şah Denizi'ndeki ortaklıkları) başta yer almaktadır. Buna karşı Federal İstihbarat Servisi (SVR Sluzhba Vneshnei Razvedki), Askeri – Endüstriyel Kompleks (VPK) ve Dışişleri Bakanlığı ve ordu gibi güç merkezlerinin, bu tür yatırımlara ek olarak

bölgede genel bir araştırma yaptığı. “Yabancı Yatırımlara” hiç de sıcak bakmadığı “Hazar’ın Statüsü” gibi konularda son derece radikal bir tutum içinde olduklarının altını çizmek de yarar vardır.

Rusya’nın bu ülkeler üzerinde ki tartışılmaz ağırlığı ve sürdürdüğü baskıdır. Gerek yıllara dayanan ortak teknik çalışmalar sonucunda oluşmuş, sahalar yönelik bilgileri ve yabancı şirketler bölgeye gelmeden önceki mevcut petrol teçhizatındaki tekelleri ve gerekse Rusya Federasyonu’nun siyasi ağırlığı sebebiyle Rus şirketlerinin, ülkeyi uluslararası yatırımcılara açtığı projelerde önemli paylara sahiptir. Lukoil, Mega Proje’de %10, Karabağ’da İtalyan AGIP ile beraber %57,5 Şah Denizde %10 Yalama/D – 22’de ARCO ile birlikte % 50 Hisseye sahiptir (IHS Energy Group , 1999).

Bırakın şu Bakü – Ceyhan’ı diye özetlenebilecek Stratejiler gibi, son yıllarda dönemsel olarak Türkiye iç politikasında etkili olan, iki çok yanlış yaklaşıma neden olmakta. Bu ikinci yaklaşım kendini özellikle zaman zaman canlandırılan “Samsun – Ceyhan ” Boru hattı Projesi ile de göstermektedir. Bunu savunanlara göre; Bakü – Ceyhan’ı savunarak Rusya’yı karşımıza almadan Rusya üzerinden Karadeniz’e gelecek olan CPC (Caspian Pipeline Company) projesi ile de yılda (ilk aşamada) 26 milyon tondan fazla petrolün ihracı için; (ikinci aşama gerçekleşirse hedef yılda 70 milyon ton) tankerle önce denizden Samsun’ a taşınması. Bunu yaparken de Samsun’dan Ceyhan’a dönecek bir hat ile Akdeniz’de uluslararası pazara sunulması ülkeler açısından önem arz etmektedir. En akılcı davranış Rusya’yı da güçlendirmeyecek bir yoldur. Bu konuda kesin sonuca varılmak isteniyorsa, Samsun – Ceyhan hattının inşasında, ya da Rusya’dan gelecek gazın Türkiye içinde pazarlanmasında pay kapmayı umup ummadıkları, ortaya çıkmış olacaktır.

Ancak, bu çözüm Azeri, Kazak ve Türkmenler açısından, tüm ihracat yollarını yeni bir yola ve yine Rusya’ya bağımlı kılma anlamı taşıyacağı da kuşkusuzdur. Bununda, bu ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarına hiç de yardımcı olmayacağı açıktır. Böylesi bir projenin, ancak Bakü – Ceyhan’ın gerçekleşeceğine dair somut işlemlerden sonra bölgede 2010’lardan sonra oluşacak ek ihracat potansiyeli için gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmelidir. İhracat sonucunda ülkeye yatırım yapılacağı gibi ülke açısından da ek kazanç sağlamada aktif rol oynayacaktır. Öte yandan Boğaz “by pass ” senaryolarının da Hazar Bölgesi petrolünün önce Rusya üzerinden taşınıp Karadeniz’e ulaşmasını hedefliyor olması dikkate alındığında, bu

ve benzeri projeler, Rusya'nın bölge ülkeleri üzerinden hegemonyasını sürdüreceğinden, "stratejik" yönden desteklenmemelidir. Bu tür çözümler, ancak Bakü – Ceyhan gerçekleşikten sonra düşünölmelidir.

3.2.4. İran

İran bölgedeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyüklüğü ile bölgede yadsınamaz bir güçtür. Ayrıca, gerek dinsel etkiler gerek ortak sular (Hazar) ve ortak sınırlar nedeniyle; Azerbaycan ve Türkmenistan gibi ölkeler üzerinde de önemli ağırlığı vardır. Bölgedeki ve uluslararası alandaki etkinliği, son yıllarda ABD'nin bu ölkeyi terörist ölkeler arasında sayması nedeniyle koyduğu ambargo ile sınırlanmışsa da, özellikle dev petrol ve gaz rezervleri ile İran, her zaman batılı şirketlerin ilgi alanındadır. Bölge de yatırım yapan birçok şirket, ihraç olanakları açısından da, İran'la ilişkilerini yumuşatması için ABD Yönetimi'ni zorlamaktadır.

Bu çabalardan sonuncusu geçtiğimiz aylarda Mobil'in, ABD Yönetimi'ne girişimin reddi ile sonuçlanmışsa da bu çabaların belli aralıklarla yenileneceği kuşkusuzdur. Daha önce belirtilen, Conoco şirketinin çabaları da buna diğeri bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan İran'ın özellikle Hazar'ın Statüsü konusunda Rusya ile birlikte izlediği politika da, İran'a politik yönden bir diğeri desteği ifade etmektedir. (Örnekleri Exxon, Chevron gibi şirketleri çoğaltmak mümkündür). Rusya – İran ilişkilerinin yalnızca "Hazar'ın Statüsü" ile sınırlı olmadığı, "Rusya" bölümündeki bazı örneklerle açıklanmıştır. Bu nedenle İran, bölgeye yönelik petrol ve doğal gaz projelerinde dikkatle izlenmesi ve stratejik planlamalarda mutlaka gözetilmesi gereken bir güçtür. Başlangıçta da belirtildiği gibi Türkiye, Bakü – Ceyhan Prosesi'nde İran güzergâhını da, önemli bir alternatif olarak dikkate almıştır. Ancak bugünkü gelişmeler ve Tahran Yönetimi'nin mevcut olumsuz politikaları doğrultusunda Bakü – Ceyhan hattının geçeceği güzergâh İran değil Gürcistan güzergâhı olarak ortaya çıkmaktadır (Iran's Economic Morass, 1998).

Ölkenin en önemli gelir kaynağı petrol ihracıdır. İran'da (Statement Folley, 1999).

Avrupa ve Rus şirketlerinin, ABD Yönetimi ile uyuşmayan girişimlerine ve Conoco, Exxon – Mobil, AMOCO gibi ABD petrol şirketlerinin ambargoyu delmeye yönelik çabalarına karşın ABD ambargosu, İran'da ki rejimin niteliğini değiştirmediyse de, daha büyük oranda silahlanmasını belli oranda engellemiş görünmektedir. Ayrıca, gelir kaynakları temel olarak, petrol ve gaz sanayine endeksli

olan İran'ın; petrol arama, sondaj, üretim, taşıma ve rafinaj alanlarındaki Teknolojisi'nin teçhizatının eksik olması bu teçhizat ve teknolojinin de Avrupa'da değil, ABD'de olması da İran'ın elini bağlayan çok önemli bir ABD ambargo unsurudur (Nematzade , 1999).

Öte yandan İran'ın Rusya ve Çin ile “ barışçıl ” amaçlı Nükleer silahlanma anlaşmasının, bu dönemde ivme kazandığı unutulmamalıdır. Rusya İran'da nükleer reaktör inşa etmektedir. Shibab-3 füzeleri, Rus teknolojik desteği ile geliştirilmektedir. Ve iki yıl içinde üretime geçmesi beklenmektedir (Denger, 2002).

İran kimyasal silahlara sahiptir ve biyolojik silahlara sahip olabilmek için yoğun çaba içindedir. 1998 yılında ABD, İran'ın füze sistemleri geliştirmesini önlemek amacı ile bir yasa çıkarmıştır. 1 Ocak 1999 itibari ile 10 kuruluşa bu yasa çerçevesin de ABD Yönetimi'nce ambargo uygulanmıştır. Hazar'dan uluslar arası pazara yönlenecek bir ana ihraç hattının, ya da Türkmen ve / veya Azeri gazını taşıyacak bir boru hattının, İran toprakları üzerinden geçirilmesi engellenmeye çalışılmıştır. Mevcut İran yönetimi iktidarda olduğu sürece, gerek bu petrol ve doğal gazı üretenler, gerek alıcılar, gerekse boru hatlarına ve petrol ile gazın arama – üretimine yatırım yapan her şirket ve ülke açısından büyük risk içermektedir. Öte yandan böylesine stratejik hatların kontrolünü ele geçiren İran'ın Rusya ve Çin ile birlikte kontrol edilmesi zor bir güç merkezi oluşturacağı da dikkate alınmalıdır.

3.3. BÜYÜK PETROL ŞİRKETLERİ

SSCB'nin dağılmasının ardından, dev petrol şirketlerinin neredeyse tamamı bu bölgede yatırım yapmak üzere girişimde bulundular. Bu şirketlerin güçleri, dünyanın petrol açısından önem arz eden tüm bölgelerinde ellerinde ve kontrollerinde tuttuklar rezervlerle ve yatırımlarından elde ettikleri milyonlarca dolarlık karlarla ölçülmektedir. Bu rezervlerin miktarı kadar, ne zaman üretilecekleri uluslararası piyasaya arz edecekleri hususu da, petrol fiyatlarını ve şirketlerin karlarını da doğrudan etkileyen interaktif bir biçim de görmek mümkündür. Yine bu parametrelere bağlı olan, yaşamsal öneme haiz hususlardır. Petrol fiyatlarını belirlemede bu dev şirketlerin bile bir başlarına yeterli olmadıkları da açıktır.

3.3.1. Bölgenin Üretim ve İhraç Potansiyeli

Hazar Bölgesi'nin petrol potansiyeli ile mevcut planlanan projelerden elde edilebilecek üretimin sağlıklı hesabı, başta Bakü – Ceyhan olmak üzere. Milyarlarca dolarlık projelerin yapılabilirliği açısından çok önemli parametrelerdir. Bu rakamlara yönelik çalışmaların, başta kendi çalışmalarımız olmak üzere, çeşitli ve bilimselliği güvenilir kaynaklardan konfirme edilmesi de, yaşamsal önem arz etmektedir. Zira büyü menfaat ve güç çatışmalarının sahnelendiği bu alanda, “Oyunun” tarafları, diğer bilgileri olduğu gibi; rezerv, üretim ve ihraç potansiyellerine yönelik bilgileri de, gerek duyduklarında saptırabilmektedirler.

Bölge'nin petrol ve Gaz potansiyeline ilişkin birbirinden olukça farklı rakamlar öne sürülmektedir. Bunun temelinde farklı nedenler vardır. Bunlardan birisi, petrolcülüğün teknik altyapısından uzak olan çeşitli yorumcuların farklı yaklaşımlarıdır, ülkeler her zaman enerjiye hâkim olmaya çalışmışlardır. Örneğin; medya mensuplarının; üzerinde sürekli durduğu ispatlanmış rezerv, potansiyel rezerv, üretilebilir rezerv gibi kavramlar birbirine karışmaktadır. Bunları düzenli analiz etmeli ve Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre doğru bir şekilde analizi yapılmalıdır (Caspian Oil and Gas, 1998) .

Orta Asya ve Trans Kafkasya'nın ispatlanmış petrol rezervleri; 15 ile 40 milyar varildir. Olası rezervler ise, 70 - 150 milyar varil ilave miktarları öngörmektedir. Bu rakamlar, ABD Ulusal Güvenlik eski Danışmanları'ndan Rosemarie Forsythe'ın bir çalışmasında verdiği, ispatlanmış ve olası rezervler toplamı ile (200 milyar varil) iyimser tahminler aralığında paralellik arz etmektedir. AIOC'nin eski Başkanları'ndan Terry Adams ise, Azerbaycan ve Kazakistan'ın ispatlanmış rezervler toplamını 27,5 milyar varil, olası rezervler toplamını ise, 40 – 60 milyar varil olarak vermektedir (Terence, 1997).

Bir diğer kaynak olan “ U.S. Energy Administration Agency ” nin 1999 yılı verilerine göre, Hazar Bölgesi Petrol ve Gaz Rezervleri; Tablo (1)'de yer almaktadır. Tüm bu ve benzer rakamların, bir arada incelenmesiyle ve doğru rezerv tanımları ile konuya yaklaşmakta sayısız yarar vardır. Bir diğer nedeni ise, şirketlerin ya da ülkelerin, kendi çıkarları doğrultusunda bu rakamlarla durumuna göre, “Azaltma”, ya da “Çoğaltma” yönünde oynamalarıdır.

3.3.2. Haydutlar ve Petrol Baronları Çeçenistan

1991 yılının son baharın da eski Sovyetler Birliği Hava Kuvvetlerinde general olan Cahar Dudayev, küçük Kafkas cumhuriyeti Çeçenya'nın bağımsız bir ülke olduğunu ilan etti. Rus ordusunun Çeçenistan'daki petrol hırsızlıklarına doğrudan karıştığı, herkesin bildiği bir gerçektir.

Buranın yerlileri, petrol taşıyan tankerlerin geçmesi için kontrol noktalarında rüşvet alındığını ve rafineri yöneticilerden koruma arası adı altında haraç istendiğini söylüyorlar. 2002 Mayıs'ında, Çeçenistan'daki Rus birliklerinin komutanı General Vladimir Moltenskoi, askerlerinin petrol hırsızlarıyla işbirliği yaptıklarını ve 32.000 bin varil civarında ki günlük üretimin büyük çoğunluğunu Rus askerlerinin kaptıklarını açıkça kabul etmiştir (Moscow Times, 2001).

3.3.3. Enerji Jeopolitiğinin Değişken Yüzü

2003 yılının Şubat ayından itibaren Avrasya'da meydana gelen / gelmeye başlayan gelişmeler, enerji tabanlı güç mücadelesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Ekonomik, siyasî, askerî ve teknolojik üstünlüğünü çok iyi bir şekilde senkronize eden ABD, Avrasya'da kıtasal hâkimiyetin birinci ayağı olan "Irak İşgali" plânını başarı ile gerçekleştirerek, Ortadoğu enerji kaynaklarını tam anlamı ile kontrol altına almıştır. Avrasyalı toplum, ABD'nin kıtanın güney batısındaki güçlü hamlesine karşı etkin bir karşılık verememiştir.

ABD'nin Büyük Ortadoğu projesi, üçayak üzerine inşa edilmiştir, bunlardan birincisi Ortadoğu ayağıdır ki, bu bölgede ABD etkinliği günümüzde "Tam Kontrol" seviyesindedir. Diğer iki ayak tamamen Avrasya enerji kaynaklarının hâkimiyetine yöneliktir. Bunlardan birincisi "Kafkaslar" diğeri ise "Orta Asya" ayaklarıdır. Bu noktadan bakıldığında, Avrasya güç mücadelesinde ortaya çıkan haritanın, enerji kaynakları, boru hattı güzergâhları, ABD enerji güvenlik kuşağı, ittifaklar ve koalisyonlar ile Real İslâmî devletlerin yer aldığı devletlerin egemen olduğu sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir.

Bununla beraber, ABD, Irak'ın işgali ile başlayan 2003 yılı sürecinde, bütün kıtada amaçlarını gerçekleştirmekte zorlanmakta ve güçlü engeller ile karşılaşmaktadır. Çünkü Avrasya kıtasının güçlü ülkelerin egemen olmak istemesi ve enerji kaynaklarına sınırsız ve dış kontrol olmadan sahip olmak isteyen ülkeler ve bu

Ülkelerin yaptıkları ittifaklar ile ortaya çıkan geleceğin g kutupları, ABD'ye karşı önemli seviyede engel oluşturmaya başlamıştır.

Özellikle Avrupa Birliği'nin 2004 ve 2007 genişleme sürecine bağlı olarak, Hazar enerji kaynaklarına Karadeniz'e çıkışını sağlayarak komşu olan, Rusya Federasyonu ve Çin' devleti işbirliği çerçevesin de (şanghay işbirliği rgt vasıtası) petrol ve doğalgaz hatlarında, ABD'nin çıkarlarına ters düşecek projelerde anlaşmaları. Özellikle İran, Hindistan ve Pakistan ile ittifak düzeyinde yakın ilişkiler geliştirmeye başlamaları, Yeni Büyük Oyun'da, her lkenin ayrı ayrı stratejik haritalara sahip olmalarına sebep olmuştur.

3.3.4. Avrasya Kıtasının Enerji Potansiyeli Değeri

Dünyanın bütün güç merkezlerini, mücadele içine sokan ve bu merkezlerin bütün ekonomik, siyasî ve askerî imknlerini ortaya koymalarını sağlayan özellik, büyük enerji kaynaklarının varlığıdır.

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile bu kaynaklara sahip olmak isteyen güçlü devletlerin ortaya çıkması. Bir tarafta ise zengin enerji kaynaklarına sahip fakat demokrasi ve ekonomik bakımdan zayıf devletlerin olması güçlü olan devletlerin buralara saldırmasına ve enerjiyi kendi sorumluluklarına almaya çalışmaları sıkıntılarının başlamasına sebebiyet vermektedir.

Avrasya kıtasının, Ortadoğu ve Hazar havzasında toplanan zengin enerji kaynaklarından, Ortadoğu kaynaklarının 1990 yılında ABD tarafından, Körfez Krizi sonrasında kontrol altına alınması ile Hazar Havzası kaynakları, mücadele alanı hâline gelmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, Hazar Enerji Havzasını, coğrafi olarak, Doğu Kafkasya'dan başlayarak, Özbekistan'ın doğu sınırına yani Fergana Vadisine kadar uzatmak uygun olacaktır. Bu coğrafi alanda, başta Rusya Federasyonu olmak üzere, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, Hazar enerji kaynaklarını sahiplenene ve paylaşan beş ana bölgeyi oluşturmaktadır.

Daha önce yapılmış olan değerlendirmelere göre; Hazar enerji havzası, Kuveyt, Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi'ndeki mevcut rezervleri açık farkla geride bırakarak dünyanın en büyük ikinci petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Bu erevede, Hazar enerji havzasının kanıtlanmış üretilebilir petrol rezervlerinin 40 milyar varil civarında olduğu ve olası rezervin ise, 150 milyar varil civarında olduğu

değerlendirilmektedir. Hazar enerji havzasına ev sahipliği yapan ülkeler değerlendirildiğinde ise ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır.

Rusya Federasyonu; dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık olarak yüzde 6'sına sahiptir. Bu özelliği ile Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi konumundadır. Bunun yanı sıra, dünyanın kanıtlanmış en büyük doğalgaz kaynakları bu topraklardadır. 2000-2300 trilyon metre küp, Dünya toplamının neredeyse üçte biri, Ayrıca dünyadaki toplam üretimin yüzde 22'si Rus firmalarca yapılmaktadır (Çelik pala, 2007: 17).

İkinci en büyük rezerv sahibi ve üreticisi konumundaki İran'ın, Rusya Federasyonu'nun rezerv ve üretiminin yarısına yetişebildiği göz önüne alındığında, bu ülkenin ne kadar avantajlı konumda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hazar Denizi'nin doğu kaynaklarına sahip olan Kazakistan da çok zengin petrol ve doğalgaz rezervlerini barındırmaktadır. Özellikle Tengiz bölgesi, dünyanın en büyük onuncu petrol sahası durumundadır. Bu bölgenin bilinen rezervleri, 30 milyar varil civarındadır. Tengiz'in hemen kuzeyinde yer alan Korolev petrol sahası rezervlerinin 18,4 milyar varil olduğu ve bu bölgede 1,3 trilyon metre küp doğalgaz rezervi bulunduğu değerlendirilmektedir. Türkmenistan, doğalgaz bakımından zengindir. Dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervi bulunan bu ülke, tahmini rakamlarla 14 trilyon metre küp doğalgaza sahiptir (www.lemonde.fr/html, 22.10.2015).

Azerbaycan, petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından büyük bir zenginliğe haizdir. Toplam petrol rezervlerinin 118 milyar metre küp olduğu değerlendirilmekte ve bu sonuçla, dünyadaki en büyük on rezervden birisini teşkil etmektedir.

Azerbaycan'ın, Güney Kafkasya'da bulunması 1991 sonrası ABD, Türkiye ve Batı eksenli bir politika izlemesi, ABD tarafından desteklenen, Bakü-Tiflis-Ceyhan enerji koridorunun GUAM içerlerinde yer alması; Azeri petrolünü bağımsız olarak yapmaya çalışan Azerbaycan petrolü ABD baskısına da kalmadan, sürdürmesi bağımsız ve güçlü Azerbaycan'ın oluşmasında etkili olmuştur (Jafalian, 2002 – 2003: 55).

Hazar enerji havzasının doğu bölümünü, Özbekistan teşkil etmektedir. Bu kapsamda Özbekistan petrolü ve doğalgazı siyasî ve ekonomik özelliğe sahiptir. Özbekistan'da 1,8 milyar metre küp doğalgaz ve 244 milyon varil petrol olduğu

değerlendirilmektedir. Ayrıca, Özbekistan, doğalgaz üretimde, dünyanın onuncu en büyük üreticisi durumdadır (Birsell, 2005: 80).

3.3.5. Avrasya Enerji Mücadelesinin Yeni Yüzü Enerji Kaynaklarında Sınırsız Hâkimiyet

ABD'nin Kafkaslardan, Özbekistan'ın doğusuna kadar olan geniş ve zengin Hazar enerji havzasında tam hâkimiyet kurmaya yönelik hamleleri, Avrasya'nın esas sahipleri tarafından, 2004 yılına kadar karşılık verilmemesi nedeniyle, ABD'ye avantaj sağlar konumlar oluşturmuştur. Fakat 2004 yılından itibaren, Avrasyalı güç merkezleri, ABD'yi durdurucu hamlelere başlamıştır.

2004 yılında Rusya Federasyonu ve Çin'in başı çektiği Şanghay İşbirliği Örgütü İran, Pakistan, Hindistan ve hatta Moğolistan ile genişleyebileceğinin işareti vermiş ve Astana Zirvesi'nde, Kırgızistan ve Özbekistan'dan ABD'ye ters düşen açıklamalar gelmiştir. Rusya Federasyonu'nun, Hazar enerji kaynaklarını kendi kontrolünde ve kendi şartlarına uygun olarak dağıtmak istemesi ve Rus şirketi olan Gazprom'u Avrasya'nın genel üreticisi ve dağıtıcısı konumuna sokmaya çalışması Rusya'nın temel stratejisidir.

Çin ise büyüyen enerji ihtiyacını, Hazar havzasından karşılayabilmek için Kazakistan ve Türkmenistan ile ortak projeler geliştirme çabasına girmesi; bu iki ülkenin çıkarlarını göz önüne aldıklarını ve başarı için elinden geleni yaptıklarının göstergesidir

(www.lemondediplomatique/cartographe/asp,leRoutePetroledeL'AsiaOuest, 26.10.2015).

Dolayısı ile bu iki ülke, ABD'ye karşı diğer bölge ülkelerini de yanlarına alarak önemli sayılabilecek seviyede bir ittifak oluşturmuş/oluşturmaya başlamış ve ABD'nin yerleştirmek istediği enerji emniyet kuşağından mahrum etmeyi hedeflemiştir. Daha önce Rusya Federasyonu ile işbirliğini geliştirmek isteyen Avrupa Birliği, 2004'ten itibaren, yeni emperyalist projelerini ortaya koymaya başlamıştır. 2004 yılı Doğu Avrupa genişlemesi ile Rusya Federasyonu'nun Gazprom boru hatlarına yaklaşan Avrupa Birliği'nin büyük ve güçlü ülkeleri (Fransa, Almanya), kısıntısız, limitsiz ve sabit ücretli petrol ve doğalgaz aktarımını içeren "Avrupa Birliği Gaz Şartı'nı Rusya Federasyonu tarafından kabul edilmesi konusunda zorlamaya başlamıştır. Fakat Avrupa Birliği'ne karşı önemli bir koz olan

enerji kontrolünü bırakmak istemeyen Rusya Federasyonu, hem, söz konusu şartı kabul etmemiş hem de çeşitli dönemlerde enerji akışında kısıtlamalara ve fiyat artırımına giderek Avrupa Birliği ülkelerinde geleceğe dönük endişeler yaratmıştır (Sarkis, www.monde-diplomatique.fr 09.11.2015).

Avrupa Birliği, genişleme politikasını çok iyi kullanmaktadır. 2004 genişlemesi sonrasında, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'yı bünyesine kabul ettiğinde, Karadeniz'e çıkış sağlamıştır. Bu yöndeki genişleme çabalarının hedefinin, Güney Kafkasya'ya el atmak ve Gürcistan ile Azerbaycan'ın ve hatta Ermenistan'ın, yakın bir zamanda yeni gelişme hedefi olacağı şeklinde değerlendirmelidir.

Bu değerlendirmenin bir varsayım olmadığı en büyük kanıtı da, Avrupa Birliği'nde çok sık olarak bahsedilen Nabucco projesidir. Azerbaycan'dan başlayacak, Gürcistan, Karadeniz, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan olarak ortaya konulan Nabucco Doğalgaz hattı gerçekleştiğinde, Avrupa Birliği'nin, Türkmenistan doğalgazını ve sonraki aşamalarda, Hazar petrolünü, kendi kontrolünde belki de kendi topraklarından, limitsiz ve sabit fiyatlandırmayla Avrupa topraklarına taşıyacağı düşünülmektedir (www.lemonde.fr/html/, 26.10.2015).

Bu hattın gerçekleşmesi durumunda, Avrasya'da süren enerji mücadelesi yapılan bütün güç merkezlerini farklı şekillerde etkileyecektir. ABD için, dünya hâkimiyeti projesinin en önemli unsuru olan enerji hâkimiyeti ve enerji hâkimiyeti avantajı ile Avrupa Birliğini kontrol edebilme fırsatı yok olurken. Rusya Federasyonu tarafından, Gazprom ile enerji vanalarını elinde tutan ve bunu en önemli dış politika aracı hâline dönüştüren Putin'in, Avrupa Birliği'ne karşı en önemli kozu ve ekonomik kontrol gücü ve hâkimiyeti de son bulacaktır (Jafalian , www.frstrategie.org/barreCompetance 10.08.2015).

Enerji kaynaklarının büyük bir kısmının Batı'ya dönmesi büyük nüfuslara sahip Çin, Pakistan ve Hindistan için de çok büyük bir sorun teşkil edecek, Türkmenistan'dan Hindistan'a ve buradan Çin'e uzatılacak boru hattı ile Kazakistan-Çin arasına döşenmesi projelendirilen 3000 km. uzunluğundaki pahalı fakat stratejik boru hattının inşasının da bir kıymeti kalmayacaktır.

Dolayısı ile 2007 yılının başından itibaren, enerji mücadelesinin şekli değişmiştir. Avrupa Birliği'nin Karadeniz'e çıkışına paralel olarak aynı dönemde Nabucco hattının gündeme gelmesi, Türkmenistan liderinin ölümü ile bu ülkenin

tarafsız statüsünde değişiklik olma ihtimalinin görünmesi ve ABD'nin askerî merkezli operasyonları, enerji merkezli güç mücadelesinde, yakın zamanda önemli gelişmelerin ortaya çıkacağına işaretini vermektedir.

3.3.6. Bölgeselleşme ve Avrasya Birliği'nde Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan Etkisi

Avrasya Ekonomik Birliği anlaşmasının 29 Mayıs 2014'te Astana'da imzalanması ile Dünya Ticaret Örgütü ile uyumlu yapısal bütünlük sağlanması amaçlanmaktadır. Bu anlaşma bir hafta öncesinde Çin ile imzalanan doğalgaz anlaşması, Rusya'nın küresel bir güç olduğunu dünyaya göstermek istediğinin bir kanıtıdır. Ayrıca Rusya bu anlaşma ile özellikle Ukrayna krizinden sonra Avrupa ve Amerika'nın uygulayacağı yaptırımlara ve tehditlere karşı yüzünü Asya'ya döndüğünü de göstermiştir. 1 Temmuz 2011'den sonra Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasında enerji ve ekonomik için aynı zamanda Kırgızistan'ın ihracat hacminin hızla azalması Rusya'yı Gümrük birliğine girmesine sebebiyet vermiştir.

Kırgızistan'ın önünde tek seçenek olarak Gümrük Birliği durmaktadır. Çünkü Kırgızistan'ın ticaretinin büyük çoğunluğu gümrük birliği üyesi ülkeler ile yapılmaktadır. Birlik üyesi ülkelere %40 oranında (altın ticareti hariç) bir ticaret bağımlılığı bulunmaktadır.

Bu orana altın ticaretini de dahi edince %60'a çıkmaktadır. Eğer Gümrük Birliğine Girilmezse Kırgızistan, yaklaşık %60'lık dış ticaret hacmi için alternatif pazar arayışlarına girmek zorunda kalacaktır. Öte yandan Kırgızistan'ın sanayi sektöründe de Rusya'ya bağımlılığı vardır. Son yıllarda ise hafif sanayi sektöründe üretilen mallarının kalitesinde değişiklik yapmadan Türkiye ve Çin'e de ihracat yapıp yapmayacağını sorgulamakta ve Rusya'ya olan dış ticaret bağımlılığını azaltmayı denemektedir. Kırgızistan'a malların çoğu özellikle petrol ve otomobil ürünleri Rusya'dan gelmektedir. Gümrük birliği ile Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya ortak ekonomik alan ve ortak gümrük mevzuatı oluşturdu. Fakat Gümrük Birliği'ndeki tarife ve kotaları Rusya belirlemektedir. Bu nedenle Rusya'nın belirlediği oranlar ve kotalar birlik üyesi diğer ülkeler için adaletsiz bir konum yaratmaktadır. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın ihracatlarını büyük çoğunluğunu petrol ve doğal gaz kalemleri oluşturmaktadır. Gümrük birliğine giren

lkeler içeride ve dışarıda aynı ve ortak enerji politikası uygulamışlardır (Akhunzada Emin, 2014: 9-104).

4. BLM

4. AVRASYA ENERJİSİNE ÜLKELERİN (ENERJİ VE EKONOMİ'YE) BAKIŞ AÇILARI

Azerbaycan coğrafi yönden oldukça özel stratejik öneme sahiptir. Azerbaycan suni' olarak Türkmen ayı antlaşması ile Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan olarak iki ye ayrılır (Bunyadov Z, Yusufov Y ve Kayacan İsa).

Azerbaycan'ın, tarihi ve siyasi sebeplerden dolayı başta Aras Nehri olmak üzere Güney Azerbaycan kısmı İnan içerisinde bulunmaktadır. Kuzey Azerbaycan ise bugünkü adı ile Azerbaycan Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Azerbaycan Kuzeyde Dağistan Muhtar Cumhuriyeti, Kuzeybatıda Gürcistan, Güneybatıda Ermenistan, güneyde İnan Azerbaycan'ı Güney Azerbaycan 618 km ve Türkiye de 11 km sınırları arasında bulunan zengin bir tarım ve sanayi ülkesidir. Bu da Azerbaycan'ın önemini arttırmaktadır. Doğusunda uzanan Hazar Denizi 825 km Azerbaycan'a eşsiz bir güzellik ve zenginlik katar. lkenin sınırları toplamı 3660 km'dir. Bugün 86.600 kilometre kare olan ülke yüz lm Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti zamanında 94.137 km kare ye denktir (emenzemli Yusuf ve Karacabey Kürşat, 1999-2000: 099).

4.1. Hazar Denizi

424.300 km² ile Dünya'nın en büyük kara içi gldr. Su hacmi 80 bin metre küp ve su seviyesi – 28m'dir. Uzunluğu 1050 km, eni 450 km'dir. Suyu çok tuzludur. Yaklaşık 130 civarında su kaynağından beslenir. Son yıllarda suyun yükselmesi sonucu adaların büyük kısmı su altında kalmıştır. Don Volga nehirleri kollarıyla Karadeniz ve Baltık denizine bağlanır. Hazar denizine kıyısı olan lkeler: Azerbaycan, Rusya, İnan, Kazakistan, Türkmenistan bağlıdır. Dünyadaki denizler arasında bağlantı acısından son derece öneme sahiptir (Schofield C ve Pratt M, 1996: 75). Petrol, doğalgaz, fosforik, tuz, iyot brom rezervleri ve şifa kaynağı acısından dünyanın; sosyal, çevreyle ilgili, stratejik önemini arttırmaktadır. 1970'den bu güne kadar yapılan araştırmalarda Azeri sektöründe 15' den fazla petrol kaynağı bulmuşlardır. Bunlar: Azeri, ıracak, güneşli ve kepez. Türkmenistan sektöründe: Livan ov, East, Lum, Gukina, Brinova, Precelikenski Kupal. Rus sektöründe ise İnce

deniz alanları kullanılmıştır. Hazar denizindeki Petrolun Azerbaycan 80.000 metre kare, Türkmenistan 80.000 metre kare, Rusya 64.000 metre kare küpüne sahip olmuşlardır (Azeri Times Gazetesi, 2000).

4.2. Enerji Kaynağı Olarak Petrol ve Doğalgaz

Enerji kaynakları, yüksek katma değerli, sermayesi yoğun ve ayrıca dış dengenin üzerinde önemli etkisi olan ve aynı zamanda devlet gelirinde de önemli yeri olan bir sektör seviyesindedir. Ekonomik büyümenin temelini oluşturan enerji kaynakları, yatırımlarının çapı ve devreye girme sürelerinin uzunluğu nedeniyle değişikliklere son derece açık ve hazırdır. Bu değişikliğe açık olması enerji sektöründe ki bunalımların sebebini de gözler önüne sermektedir. 20 yy başından dünyada petrol krallığı, deniz altından petrol üretimi ve doğal gaz üretim, gibi enerji gelişmelerinin tahmini mümkün olmamasına karşın, 21 yy başında küreselleşmenin ve bilgi çağının da etkisiyle enerji sahasını baştan aşağı değiştirmiş ve enerjiyi yönlendirmede etkili olmuştur. Ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda da doğrudan etkili olmuş; fakat temiz havayı kirleterek olumsuz hava şartlarında yaşamamıza sebebiyet vermekte buda hastalıklara neden olmaktadır.

4.2.1. Petrol

Petrol; 19 yy sonundan itibaren en önemli ihtiyaçlarımızın başında olmuş ve bunu korumuştur. Petrol esas önemini ise Alman Rudolf Diesel tarafından içten patlamalı motor ve ya diesel motor diye tanımlanan motorun icat edilmesi ile kazanmıştır. Bu bakımdan dünyadaki teknik ilerlemelerin gelişmesinde ve önem kazanmasının temelini de petrol yer almaktadır (Yücel F. Behçet ve Doğanay Hayati, 2000: 84-85).

Dünya enerji tüketiminde Petrolun payı 1970’de %44,1 - 1980’de %4,9 - 1990’da %44,5’dir. Günümüz de ise bu oran %40’a denk gelir. 2010 yılı itibari ile petrol açısından bu oranın %50’nin üstünde seyredeceği tahmin edilmektedir (Martın Tim, 1998).

2000 yılında 77 milyon varil olarak hesaplanan dünya petrol talebinin 2010 yılında 95 milyon varil çıkması tahin edilmektedir. Dünyada üretilen petrolün %25’i ABD Tarafından tüketilmektedir. OECD ülkelerinin tüketimdeki toplam payları ise % 56 civarındadır. Dünya enerji konseyinin tahminlerine göre (2040 - 2060) yılları

arasında dünya petrol rezervlerinin tükeneceği tahmin edilmektedir. Böylece arzın talebi karşılayamaması tehlikesine karşı önlemler alınması gerektiği aşikâr olmaktadır. Fakat bu arz talep dengesi petrol fiyatlarını da yükseltmekte ve düşürmede etkili olmaktadır. Bu rekabet özellikle Avrasya enerjisi konusunda Hazar petroleri üzerinde etkili olmaktadır. Dünya petrol rezervlerinde meydana gelecek bir azalma mevcut alanların daha iyi işletilmesi ve yeni rezerv alanlarının bulunması ile dengeleneceği düşünülse de, dünya petrol rezervlerinin gelecek 43 yılın talebini karşılayabilecek düzeyde olduğu tahmin ediliyor (Oğuz Şeref, 2000: 8-9).

En önemli konulardan biride muhakkak ki 19 yy da petrol rezervlerine sahip olmak gelir. Petrolün taşınmasından, petrolün tüketilmesine hatta daha da sonrası elde edilecek kazançlar ve yatırımlara kadar her alanda petrolün kontrolü gelir. Petrolü kontrol etmek zenginlik demektir. Bu bakımdan tarihte de sosyal çevresel ve politik ekonomik konuların arkasında mutlaka petrol vardır. Günümüzde “Yeni Büyük Oyun” Teorisi diye adlandırılan bu uluslar arası güçler ve devletlerin yer aldığı oyun da enerji ön plan da her zaman olmuş ve olacaktır. İşletmelerde nasıl ki para önemli ise enerji de para olacağından önem arz etmekte devletlerinde bu konuda maddi ve manevi güç elde edeceğinde büyük önem arz etmektedir.

Bir yandan batılı ülkelerin sahip oldukları petrol rezervlerinin yakın gelecekte bitecek olması ABD, AB ve diğer Avrupa Ülkeleri'nin dikkatini Avrasya'ya yönlendirmiş. Bir yandan da Sovyet birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan cumhuriyetlerin yetersiz sermaye ve eskimiş teknoloji sahip olmaları. Petrol ve doğal gaz rezervlerini kendi başlarına işleyecek ekonomik potansiyele sahip olmayışı, diğer taraftan ise bölgedeki mevcut rezervlerin işletilmesi, geliştirilmesi için; Batılı zengin ekonomik ve altyapıya ve gülcü teknolojisi sahip olan devletlerle işbirliğine zorlamıştır. Bu da 20. yy da bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın bölge ülkelerinde dünyada üçüncü olmasına olanak sağlarken petrol rezervlerinin de Hazar da yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir “Yeni Büyük Oyunda” (Odom William E, 1998).

Hazar Denizine kıyısı olan ülkeler yer almaktadır. Carlık Rusya'nın Avrasya da Orta Asya da Kafkasya da etkili olmaya çalışmasının temelinde enerji yatmaktadır. Hazar denizinde ki petrolün çıkarılması uluslararası Konsorsiyumu'nda etkisi ile antlaşmaya varılmış. Sovyetler birliğine 15 milyon ton petrol üretmiş olan

ve 8 milyon varil petrol rezervi, 18 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunan Azerbaycan, bu ‘‘Oyunda’’ önemli bir konum üslenmiş durumdadır.

4.2.2. Doğal gaz

Doğalgaz ya Petrol ile ya da bağımsız olarak gaz yataklarından çıkarılmaktadır. Taşınması ise boru hatları ile Gaz halin de ya da ana terminallerden sıvılaştırılmış olarak tankerlere yapılmaktadır. Dünyada her geçen gün önemi artan doğalgaz tüketiminde de artış sağlanmaktadır. Doğal gaz sadece elektrik üretiminde değil bunun yanı sıra ev aletlerinde sanayide gübrede özellikle Isınmada vb. Birçok olanda kullanılmaktadır. Ucuz ve pratik kullanımı sayesinde fazla tüketilmektedir. Alımında da artırıcı etki yapmaktadır. Bu bakımdan doğalgaz dünya enerji sahasına önemli bir yakıt olarak girmekte 1970’de enerji payı %17, - 1980’de %19,1 - 1990 da %22,2 - 1996 da %23,3 - 2000 ile 2015 yıllarında ise %25’lerde olacaktır (Yücel F, Behçet, 1998).

Dünyada petrol pazarlarında ki belirsizlik ve istikrarsızlık, enerjide doğalgaz kullanımının ön plana çıkmasında etken olmuş. Buna ek olarak teknolojik gelişmelerle doğalgaz kullanımını destekleyici etken olmuştur. Doğalgaz endüstrisinin de gelişmesini sağlamıştır. Dezavantajları da vardır taşınması pahalıdır, sebebi ise sıvıya göre daha kolay işlenebilmesidir. Avantajları ise daha fazladır. Çevreye duyarlı temiz yakıt olması bakımından önem arz etmekte, özellikle şehirleşmelerde fazla tüketilmektedir. Böylece 2010’ da dünya birincil enerji talebine doğal gazın katılımı %25’ ulaşacaktır (Yücel ve Yücel F. Behçet: 77).

4.2.1. Hazar’daki Petrol Rezervlerinin Dağılımı Ülkelere Göre Şöyledir

Tablo.4.2.1.1. Hazar Petrol Rezervlerinin Dağılımı

Ülke Adı	Keşfedilen Petrol Rezervleri (Milyon ton)	Tahmin Edilen Petrol Rezervleri (Milyon ton)
Kazakistan	1590.0	13515.0
Azerbaycan	572.4	4293.0
Türkmenistan	238.5	5056.2
Özbekistan	31.8	159.0
Rusya	31.8	795.0
İran	15.9	1908.0

(Nebiyev Nebi, 2000: 251).

4.2.3. Doğalgaz İhracatı

Genel olarak baktığımızda petrolün rezerv olarak %65'ine, doğalgazın ise %70'ine sahip olan Avrupa, Asya ve Orta Doğuya arasında olan ülkemiz enerjinin taşınmasında büyük görevlere sahiptir. Dünyada petrol rezervinin büyük kısmına hâkim olan ilk sırada yer alan Suudi Arabistan petrol enerjisinin %22'sine, İran %11,5'ine, Irak ise %9,6'sına, Kuveyt ise %8,5'ine, Birleşik Arap Emirlikleri ise petrolün %8,1'ine hâkim konumdadır. Orta doğuda bu kadar enerjinin fazla olması ve güçlü olmamaları batılı devletlerinde buralara yönelmesine ve güçsüz doğulu devletlerin içişlerine karışarak egemenlik kurmamaya yönelik çalışmalarına hız vermişlerdir.

Doğulu devletlere düşen ise bu oyunlara gelmeden aralarında anlaşarak işbirliğine gidilip, zengin enerji rezervlerini içeride işleyerek dış piyasaya ham petrol olarak satmaları ve karı paylaşmaları gerekmektedir. Böyle yapmaları durumunda dışa bağımlı olmadan gelişmelerine yardımcı olacaktır. Doğalgazın dünyada ispatlanmış rezervi ise ülkeler genelinde yüzde olarak şöyledir. İlk sırada %26,6'sına sahip Rusya kuzey sınırlarımızda ilk sırada yer almaktadır. İran ise doğalgaz rezervinin ikinci sırasında %10,8'ine, Azerbaycan %1,6'sına, Türkmenistan ise %1,7 oranında doğalgaz rezervine sahiptir. Anlaşıldığı gibi kuzeyimiz ve güneyimizde doğalgaz sıralamalarında önemli konuma sahip devletler şöyle sıralanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak bizlere düşen ise anlaşmalara varılarak enerji üretiminde ortak şirketler nezlinde çalışmalar yapmak ve enerji taşımada kullanılacak koridorda güvenliği sağlayarak vergilendirme yoluyla taşıma ücreti almak, askeri teknoloji yardımı almak; ekonomik yatırımlar yaparak gelişme yolunda Türkiye ilerlemelidir. Doğu koridorunda ki enerjilerden de uygun fiyatlara yararlanma yoluna gidilmelidir. Ülkemizin güneyinde ise doğalgaz rezervi alanında önde gelen ülkeler sıralaması şöyledir; Katar doğalgaz rezervini %4,3'lük oranla ilk sırada yer alırken, %3,8'lik doğalgaz rezervi ile Suudi Arabistan ve %7,3 doğalgaz rezervi ile Birleşik Arap Emirlikleri (Irak, Suriye, Kuveyt, Bahreyn, Uman ve Yemen) yer almaktadır (Yılmaz H, 2014).

ABD'nin 20. yy itibari ile asıl hedefi enerjiye hâkim olan Avrasya bölgesi kapsamında olan Ortadoğu, Avrasya ve Güney Afrika'da etkin güç olma ve buradaki

enerjiyi kendi ülkesine taşımaktır. Bu kapsamda da güçlü devletler ve zayıf devletler ayrımı yaparak, güçlü devletlerin güçlenmesini önlemek (Rusya, Çin, Japonya ve İran) gibi güçsüz olan ve enerjiye sahip olan ülkeleri ide sömürmeye çalışmıştır. Günümüzde de bu stratejisini aynen devam ettirmektedir.

4.2.4. Petrol Boru Hatları

Petrolün askeri, siyasi ve teknik hayattaki önemini 19. yy da kavrayan Rusya çeşitli entrika ve oyunlarla Avrasya Enerjisini temel alınarak Orta Asya ve Kafkasları işgale başladı. Rus devletinin temel amacı sıcak denizlere inerek enerji kaynaklarını kendi amaçları doğrultusunda kullanmak ve kullandırmaktı. 1990'ların başında beri Rusya'nın amacı böyle idi halen de günümüzde dahi bu amacından vaz geçmemiştir (Ertan Efeğil, 1999).

Coğrafi gerçekler ise petrolün Avrasya üst alınıp küreselleşme ile birlikte enerjiyi dünya piyasalarına, Akdeniz ve Basra Körfezinde ki liman tesislerine boru hatlarıyla getirilerek ulaştırılabileceğini göstermektedir. Avrasya Bölgesinde yer alan tesisleri kapatmak kayıp olacaktır. Bu nedenle boru hatlarını çeşitlendirme hedeflenmiş ve geliştirilmiştir. Azerbaycan petroleri Dağıstan, Gürcistan ve İran'a tirenle taşınırken hizada ise gemilerle nakledilmiştir.

Bakü petrolü, Rusya, Gürcistan ve diğer ülkelere ve aynı zamanda da Grozniden 720 km uzunluğun da olan boru hatları ile işlenmek üzere nakledilmeye başlandı. Bu hatlar Bakü Novorossiysk ve Bakü Supsa hatlarıydı. Hazar petrollerinin keşfi ve Azerbaycan'ın bağımsızlığının ardından üçüncü bir hat olarak ise Bakü – Ceyhan gündeme geldi.

İktidara geldikten sonra Aliyev, Hazar'ın Azerbaycan bölümünde ki petrolün çıkarılması için ABD, İngiltere, Norveç, Türkiye ve Fransa ile işbirliği yaptı ve ülkelerin hazardan petrol çıkarmasına izin verdi. Anlaşmaya bağlı kalınması şartı ile. Azerbaycan'da Batı'nın ekonomik olarak etkili olmaya başlamasında sonra Kafkasya'da da hâkim olmaya başlayınca Rusya, Azerbaycan' ambargo koyup bu gücünü azaltmaya çalışmıştır. Rusya Azerbaycan'ı Bakü- Ceyhan projesi için Novorossiysk'i hattında etkileyip kabulü için baskı kurmuştur. Azerbaycan başkanı Aliyev in dikkatli ve kararlılığı hat üzerinde etkili olmuş ve günümüze kadarda gelmiştir. Burada Rusya'nın da amacına engel olunmuş ve özgür bir ekonomik gelişimin de başlangıcı olmuştur (Aliyev F. Ş, 2001).

Azerbaycan 2010 yılında (60-70) milyon ton arasında petrol üretme kapasitesine ulaşılması tahmin edilmektedir. Yaklaşık ülke için de (10 milyon) ton petrol tüketilmektedir. Burada 60 milyon ton petrol ihraç edilecektir. Petrol ihraç edilmesi Azerbaycan açısından çok büyük ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan büyük avantaj sağlayacaktır. Buda iş - para demektir. Para ekonomik yönden bağımsız bir Azerbaycan'ın da oluşmasına imkân sağlarken işsizliğin azalmasına' da büyük bir yarar sağlayacaktır. Azerbaycan petrolü uluslararası arenada yer almış küreselleşmenin etkisi ile de büyük devletlerin gözdesi olmuştur. Ve çeşitli taşıma yöntemleri planlanmış 8 veya 9 güzergâh üzerinden taşınması planlanmaktadır. Azerbaycan, Uluslararası Petrol Konsorsiyumu (AIOC)'nun hazırladığı taşıma güzergâhı (3) olarak belirlenmiştir. Bakü – Novorissisk, Bakü – Ceyhan olarak belirlenmiştir. Avrupa devletleri enerjiye sahip olmak demek, ekonomik güce sahip olmak demektir. Bunu bildiklerinden dolayı gelişmekte olan Türkiye'nin bundan yararlanmasını engellemek için çeşitli bahaneler ürettikleri aşikârdır. Bu sebeptendir ki Türkiye ye yatırım yapılması içinde gerekli destek verilmemektedir. ABD içinde bu aynıdır.

Enerji para demektir buda ABD açısından da güçlü Azerbaycan ve güçlü Türkiye düşünülemez, bunu göz önüne alan Azerbaycan ve Türkiye bunu kendi lehlerine çevirirlerse büyük bir güce ulaşırlar. Dünya petrol konusuna bakılınca Azerbaycan petrolüne 1990 ve 1999 'a kadar gerekli değer verilmediği fakat 2000 yılından itibaren değeri arttığı ve Uluslararası bir önem kazandığı görülmektedir. Rusya ile yapılan antlaşmalarla değeri artmıştır. Batıya bağlanmış bir Rusya artık ABD açısından bir tehlike olamayacaktır. Bu açıdan Rusya'yı kendi egemen olduğu batı sistemine yumuşatmak için elinden gelen gayreti göstermiş çalışmalar yapmıştır.

Rusya'nın hâkim olduğu alanlara Batılı güçlerin karışmasını engelleyen politikası başarıya ulaşmıştır. Rusya'nın güçlenmesine olanak sağlarken daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. ABD açısından olumsuzluğa neden olmuş Rusya'ya karşı çıkarlarını korumaya itmiştir. ABD'nin enerji politikası küreselleşme olmayıp bölgesel olması ve Hazar'a hâkim olma düşüncesi olumsuzlukla sonuçlanmış, ama yinede ABD zayıflatamamıştır. ABD'nin ekonomik politikasının ve enerji politikasının temelinde enerjinin güvenli bir şekilde nakliyi, unutulmaması gereken en önemli konulardan biri ABD petrol şirketlerinin Azerbaycan'ın yaptığı

ilk petrol anlaşmalardan çok önemli bir bay almış olmaları ve enerjinin yönlendirmesinde etkili olmaları ABD'ye yarar sağlamıştır (Ertan ve Ağacan: 34-34)

4.2.5. Petrolün Fosil Yakıtları İçindeki Yeri ve Önemi

Petrol Kimyasal olarak karmaşık bir yapısı olan (hidrojen ve karbon) karışımı bir yapıya sahiptir. Nitrojen, oksijen ve sülfür bileşeninden oluşur. Petrol doğada katı, sıvı ve yarı katı şeklide bulunur. Rafine edilmiş petrolden ayrılan ham petrol en önemli petrolü oluşturur. Ham petrol başlıca sıvı hidrokarbonlarla, değişen oranlarda değişik şekilde çözülmüş gaz şeklinde katran ve katı maddelerden oluşan gaz kütlelidir. Petrol gazı ise şöyle ifade edilir; doğal gaz olarak da adlandırılan bu gaz hafif parafin hidrokarbonlardan oluşur. Yarı katı ve katı haldeki petrol ise ağır hidrokarbon ve katranlardan oluşur. Günümüzde çeşitli enerjilerin üretilmesinde bu gazdan yararlanılır. Fosil yakıtları ve diğer araç ve gereçlerin kullanılmasında da kullanılır. Fosil yakıtlarının başlıca açıklarsak: petrol doğalgaz ve kömür üçlüsü vardır. Dünyada enerji arzına bakıldığında petrol %38 ile ilk sırada yer aldığı, kömür %25 ile 2 sırada yet almakta, doğalgazın ise %24 ile 3 sırada yer aldığı görülmektedir (BP, Statistical Review, 2002).

IEA (Uluslar Arası Enerji Ajansı). Verilerine göre petrolün 2020 yılında birincil enerji arzındaki payının %40'a ulaşması beklenmektedir. Dünya petrol rezervlerinin 2020 yılına kadar ihtiyacı karşılayacağı ondan sonra ise enerji sorunları olacağı bilinmekte asıl önemli olan ise şimdiden sorun başlamadan gerekli ölçülerde enerji kullanılmalı ve imkânlar çerçevesinde güneş, su ve diğer çevreye zarar vermeyen kaynaklardan yararlanılmalı. OECD ülkelerinin birincil enerji arzında petrolün payına bakıldığında 2001 yılı için bu oran %40,7 ile dünya ortalamasının üzerin de olduğu görülmektedir. Aynı yıl içinde doğal gazın kullanım oranı %21 iken diğer yakıtların kullanımı ise %38'dir. Burada OECD ülkelerinin 1973 yılında birincil enerji arzında petrolün payının %53,1 iken – 1985'te ise %42,2 olduğunun ve tüketiminin oranlarla azaldığı sayılarla da ifade edilmiştir, buda ülkelere yarar sağlar (IEA Statistics).

Petrol, dünyaya da ekonomik olarak 2'nci kriz yaşatacak önemli bir enerji kaynağıdır. Dünya tarihinde 1973 ile 1979 yıllarında 2 petrol krizi yaşanmıştır. İki krizinde temelinde de OPEC'in yapmış olduğu zamlar vardır. Burada unutulmaması gereken en önemli konu mallar; yani enerji ile çalışan ev aletleri, arabalar, ısınmak

için kullanılan enerjinin ekonomik boyutu her zaman ön planda olmalı ve şirketlerde - devletlerde bunun arkasındaki etkiyi unutmamalıdır. Petrolün siyasi ve sosyal yönden de etkili olabileceğidir. Her ne kadar petrol rezervlerinin tükeneceği söylene de arama teknolojisinde ki yeni gelişmeler; yeni bulunmayan kaynaklara ulaşmada etkili olacak ve daha kaliteli, rezervi yüksek petrolere ulaşılacağı bilinmelidir. Buda petrolün daha küresel etkilerle birlikte devletlerin ekonomik güç açısından 1'inci enerji kaynağı özelliğini koruyacağı, ülkelerin de gündeminde etkin rol oynayacağı kesindir.

4.3. KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI - TÜRKİYE PETROL VE DOĞALGAZ KAYNAKLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

4.3.1. Enerji Politikası Kavramı

Teknolojik, ekonomik ve iklim ile ilgili kavramları içermekte olup kısa dönemde arz talep dengesini sağlayan uzun dönemde ise planlamayı gerçekleştiren faaliyetleri içerir (Bayraç, 1999a: 14).

Enerji kaynaklarının giderek azalması sonucunda küresel ısınmadan dolayı meydana gelen sera gazının da etkisi ile etkisi gelecek nesillerin yaşam haklarına karşı saygı duyulurken gerekli önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Enerji piyasası arz ve talep çerçevesinde oluşmaktadır. Talebi şunlar belirler: Ekonomi, teknoloji, toplumsal büyüme, enerji fiyatlarını belirler. Arz ise: rezerv, üretim, yatırım, dönüşüm gibi unsurlardan etkilenir, ülkeler arasında ekonomik, siyasi, politik ilişkiler ilk olarak ele alınmalı ve gereken adımlar atılmalıdır. Enerji arz ve talep'inin bilimsel yöntemlerle ele alınması gereken şartların sağlanması politik açıdan ilk koşuldur (Pamir, 2006: 4).

Dünyada üretime bakıldığında teknoloji sayesinde; üretim, dağıtım ve tüketimin hızlı gerçekleştiğini görmek mümkündür. Teknolojik sayesinde enerjinin hızlı olarak istenilen yere iletilmesi sağlanarak istenen başarıya ulaşılmaktadır. Enerji arzı bulunması acısında son derece önemlidir. Uygun fiyat ve maliyetlerle kullanılan enerji olumlu sonuçları da beraberinde getirmektedir (Üşümezsoy ve Şen, 2003: 106).

Ülkelerin enerjiye yaklaşımı sonucunda enerji güvenliği kavramı değişmektedir. İhtiyacını üretimle karşılayamayan ülkeler acısında enerji ne kadar

önemli ise fazla enerji üreten ülkeler açısından da enerji o kadar önemlidir. Uluslararası bağımlılığın yanı sıra üretici ve tüketici arasında da enerji bağımlılık sağlanmaktadır (Ediger, 2007: 5).

1970’de meydana gelen ekonomik krizden dolayı ülkeler kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli önlemlere başvurmuşlardır. Petrol fiyatlarındaki düşüş yenilenebilir enerji kaynaklarının önünde ki en büyük engel olmuştur. Yenilenebilir enerji ile küresel enerjinin günümüzde %13,1’ini karşılarken Dünya elektrik üretiminin ise %17,9’unu karşılamaktadır

(http://www.iea.org/textbase/papers/2006/renewable_factsheet.pdf), Erişim Tarihi, 28.09. 2008.

Nükleer enerjiye bakıldığında Dünya enerji ihtiyacının oransal olarak %7,6’sı karşılar. Atık sorununun giderilememesi sonucunda dünyada bulunan nükleer enerji santrallerinin eskileri durdurulmakta, yenilerinin ise açılmasına izin verilmemektedir. Bu sorunu çözmek için ülkeler AR- GE harcamalarına büyük ölçüde sermaye ayırmaktadırlar. Güneş, rüzgâr ve jeotermal enerjilerin ihtiyaçlara karşılık vermesinin yanı sıra gelecekte ülkeler açısından da son derece önemli bir yere sahip olmasından dolayı ülkelerin yatırımlarını maksimum dereceye çıkarmalarına neden olacaktır (Karacan, 2007: 245).

Yenilenebilir enerjiler kanunlarla da kısıtlanmaktadır. Kurulum, iletim maliyeti ve depolama sorunundan dolayı ülkeler bu kaynakları az da olsa kısıtlama yolunu gitmektedirler. Yenilenebilir kaynaklar günümüz koşullarında diğer kaynaklarla rekabet edecek güce sahip olmasalar da ABD ve dünyada çevre kuruluşlarının katkısıyla yenilenebilir enerji kaynaklarına ülkeler açısından büyük önem verilmesine neden olmuşlardır.

Yenilenebilir enerji kaynakları gelecekte - dünyada ilk sırada olmaya hak kazanacaklardır. Tüketilen enerji kaynaklarının kendilerini yenileyememesi sonucunda dünyada enerji kaynakları bitecek ülkelerde doğal olarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneleceklerdir (Özsabuncuoğlu ve Uğur, 2005).

AB’nin Kyoto Protokolü anlaşmasından dolayı 2008 – 2012 yılları arasında sera gazı üretimini %8 azaltmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle AB’de 2010 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından ihtiyacı olan enerjiyi elde etmek için %12

oranında yenilenebilir - temiz enerji elde etmek için çalışmalara başlamıştır. Bu çerçevede AB dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarının öncüsü olurken günümüzde yenilenebilir enerji kaynaklarına verdiği katkıdan dolayı da büyük başarılar imza atmış olacaktır (Türk Yılmaz ve Vd, 2006: 14).

4.3.2. Küresel Aktörlerin Enerji Politikaları

Günümüzün enerjisi; akaryakıt, petrol, fosil ve doğalgazdan büyük ölçüde elde edilmektedir. Küresel anlamda bu gücü elde tutan ülkeler ise Orta Asya, Orta Doğu ve Hazar havzasıdır. Dünya geneline bakıldığında bu yakıtların çoğunlukla belli başlı bölgelerde toplandığını görmek mümkündür. Gelişmekte olan ülkeler enerji kaynaklarına hâkimdir. Gelişmiş ülkelerde enerjiye olan ihtiyaçları geliştirmekte olan ülkelere satın alırlar. Alınan enerjinin taşınması da son derece önemlidir. Ayrıca gelişmiş ülkeler, enerji kaynaklarına sahip olan ülkelere savaş yoluyla da ucuz enerji elde etmektedirler. Ör. Irak, Suriye, Afganistan, Yemen gibi ülkeler ABD tarafından sömürülmektedir (Pamir, 2006: 24).

4.3.3. ABD'nin Enerji Politikaları

Dünya ekonomik sektöründe en büyük büyüme ve çalışma ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünyada en fazla üretim yapan ABD enerji tüketiminde ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle gerekli enerjiyi nasıl elde edeceğini stratejiler ve planlar çerçevesinde yapmaya çalışmaktadır. Bu faaliyetleri ülkeyi güvenlik açısından risk altına sokmaktadır. Dünya enerji kaynağının ¼'ünü tüketmekte ve %27'sini ithal etmektedir. Bu gidişat sonucunda 2038'de enerji ithalinin %38'e çıkacağı tahmin edilmektedir. Petrolün %12'sini kendi imkânlarıyla üreten ABD kısa bir süre sonra tamamen dışa bağımlı hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır (Pamir, 2005: 72).

ABD küresel anlamda petrolün %25'ini tüketmektedir. 2025 yılında bu oran %70 civarında olması tahmin edilmektedir. 2025 yılında petrol tüketiminin 115 varil artması beklenmektedir. Artan petrol ihtiyacından dolayı ABD' Orta Doğu devletlerinde kargaşalık çıkararak petrolü sömürmeye başlamıştır. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarını hızlandırarak ihtiyacı olan enerjiyi ileriki yıllarda bu alandan karşılama politikası gütmektedir (Üşümezsoy ve Şen, 2003: 214).

Petrol fiyatlarındaki artıştan İran, Arabistan, Rusya kar elde ederken; ABD aksine zarar etmektedir. Bu durumun nedeni ise ABD'nin petrolü ithal etmesidir.

Dünyada, ilk sırada yer alan ABD'nin yaşam standartlarında ulaşım sektörü son derece önemli bir yere sahiptir. Değişecek enerji kaynaklarından dolayı ülkede yaşam şartları da değişime uğrayacaktır. Halkın yaşam tarzını değiştirmemesinden dolayı günümüzde ABD ülke dışına bağımlılığı en fazla olan devlet haline gelmesine ortam hazırlayacaktır (Üşümezsoy, 2006: 47).

ABD ihtiyacı olan Petrolü en ucuz olarak elde etmek için çeşitli stratejiler gerçekleştirmiştir. ABD 1947 yılından sonra Orta Doğu petrolü üzerinde etkisini artırarak ülkeleri savaşa sokmuş savaş sonucunda ise maksimum karlar elde etmiştir. İlerde süper güç olarak bulunduğu konumu korumak amacıyla ABD yenedünya düzeni projesi altında petrol siyasetini sürdürmektedir. Ülkelere demokrasi, sosyal haklar, insan hakları ve terörle mücadele kavramları altında ülkeleri sömürmektedir (Yüce, 2006: 120).

ABD dünya petrolünün %65'ini tüketmektedir. Körfez ülkelerini savaşa sokarak %20 petrol ihtiyacını temin etmektedir. Irak, Afganistan gibi ülkeleri sömürmeye devam etmektedir. ABD amacına ulaşmak için Orta Doğu ve Basra körfezinde askeri üstler kurmaya başlamıştır. Ayrıca Çin, Rusya gibi devletleri kontrol altına alarak gelecekte rakipleriyle rekabet edebilecek bilgi ve donanıma sahip olmak istemektedir (Bayraç ve Aras, 2007: 588).

Dünya ekonomisinin de yaşanan körfez krizi 1973, 74, 79'da arz ve diğer enerji taleplerindeki meydana gelen dengesizlik, ekonomik krizi beraberinde getirmiştir. Böyle olunca da Amerika ile çalışan devletlerin AB'den ayrılmasına neden oldu. Bu sebeple AB'nin yapması gereken uluslararası arenada yer alması için yapması gerekenlerin başında yeni enerji alanları bulması ve bulduğu enerji kuyularında günün şartlarına uygun teknolojiye ve kaliteli insanlardan yararlanarak kaliteli petrol üretmeli ürettiği petrolü satarak ülkeye kar girmesini sağlamalıdır. Eğer yeterince enerji çıkarsa bu işletmeye de ekonomik destek sağlamış olur (Harrop, 2000: 147).

Avrupa konseyi, AB'ye 1973'te yeniden enerji çalışmalarını başlatması için ekonomik destek sağlamıştır. AB ise arz ve talep arasındaki dengeyi sağlayacak çalışmalar yapmaktadır. AB yeterince enerji üretmeli ve iç ihtiyaçlarını karşılayacak enerjiyi sağlayacak çalışmalar yapmalı, enerji ithalatını azaltırken, iç enerjiyi teşvik eden çalışmaları yapmalı; enerji fazlasını ise ihraç ederek diğer devletlerden ülkeye

ekonomik giriş sağlayıcı politikalar uygulamalıdır. Ekonomi giriş sağlanması durumunda ise ülkenin gelişmesine olanak sağlarken uluslararası arenada tanınmasına da yardımcı olacaktır (Zippel, 2006: 42).

Burada AB'nin enerji piyasasının temelini hedefleri arasında uzun dönemli enerjisi stratejisi belirlemelidir. Asıl amacı güvenlik stratejisidir. AB'nin temel amaçları arasında genişleme ve enerjide uzun dönemli stratejileridir. AB'ye üye olan 15 ülke arasında yer alan devletler AB'den ayrılmış ve yatırımlarını da geri çekmiştir. AB tüketiminin ithalat oranı %50 olup; yarısını dışarıdan almakta iş böyle olunca dışa bağımlılık artmış ve işletmeye yapılan yatırımlar düşmüş devletin ekonomik zarar görmesine sebebiyet vermiştir. 2015 yılına gelindiğinde genellemeye baktığımızda işletmeye kayıp yaşanmasına ve enerjide %62 dışa bağımlı olmasına sebebiyet vermiştir. Dışa bağımlılığın azalması ancak yeni enerji kaynakları bulmak bulunduğu kaynakları da iyi işlemeyle sağlayabilir bir de gerekli yatırımla desteklenmesi devletin dışa bağımlılığını %45'lere kadar düşürmesi tahmin edilmektedir. Aksi takdirde dışa bağımlılık 2030 yılında %70'e ulaşması beklenmektedir (Pamir, 2006: 21).

4.3.4. Rusya'nın Enerji Politikaları

Rusya dünyanın önemli ölçüde petrol ve doğalgaz rezervine sahiptir. Dünyada ilk sırada doğalgaz ihraç eden ülke konumunda, ikinci sırada petrol ihraç eden ülke konumunda üçüncü olarak ise enerji tüketen üçüncü ülke konumundadır. ABD ve pasifikteki gücü elinde bulunduran Rusya önemli stratejisi ülke konumundadır. Enerji dağılımında önemli olan boru hatları güvenlik altına alınarak devletlerle karşılıklı koruma politikası güderek hedefine ulaşmaya hak kazanmıştır (Ediger, 2007: 4).

Dünya doğalgazının %25'i Rusya tarafından kontrol edilmektedir. Ayrıca batı Avrupa'nın ihtiyacı olan doğalgazın %35'ini Rusya karşılamaktadır. Gazprom tarafından Ukrayna, Moldova ve Litvanya'nın ihtiyacı olan gazı karşılamaktadır (Bilgin, 2005: 101).

ABD doğu batı boru hatlarına önem vererek yatırımlarını artırmıştır. Rusya elindeki enerji kaynaklarını kullanarak ülkeleri kendine bağlamanın yanı sıra gelecekte olası rakipleri olmaya aday olan Özbekistan ve Kazakistan gibi ülkelerle karşılıklı antlaşmalar yapmaktadır. Doğalgaz taşımacılığında sağlanan kolaylıklardan

dolayı Rusya Macaristan, Gürcistan, Moldova gibi ülkelerin alt yapılarını onarmaktadır (Ulutaş, 2008: 10).

1990 yılından sonra Rusya'nın enerji sektörüne bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya ucuz fiyatlarla elde ettiği petrol ve doğalgazı ABD ülkelere boru hatlarıyla satarak yüksek karlar elde etmektedir. Böylece ülkenin GSMH'sı artmakta halkın yaşam koşulları iyileştirilmektedir (Çaşın, 2007: 29).

Avrupa piyasalarına satılan gazdan maksimum karlar elde edildiği için pazarlar oldukça öneme sahiptir. 2000 yılında Avrupa %41 oranında Rusya'dan gaz satın almıştır. ABD gaz konusunda yaptığı çalışmalarla bağımlılığı azaltmaya yönelik politika gütsede Almanya, İtalya gibi ülkeler Rus gazını kullanmaya başlamıştır. Böylece bağımlılığı artmaya ve Rus gazının önem kazanmaya başlamasına neden olmuştur. Bölgedeki ülkelerin siyasal anlamda olumsuz etkilenmelerine neden olmuştur. SSCB döneminde yapılan projeler hayata geçirilmiş olup Rusya ivme kazanarak getirisini artırmayı başarmıştır (Bayraç ve Aras, 2007: 584).

Dünyada ilk sırada yer alan Rusya gazı pazarlayacak alt yapı kapasitesine sahip değildir. Boru hatlarıyla taşınan gazın sağlıklı ulaşımı için gerekli olan alt yapı ve santrallere sahip değildir. Boru hatlarının %85'i 1985'den önce inşa edilmiştir. Eski olan ulaşım kanallarından dolayı ciddi miktarda gaz kaybı yaşanmaktadır. Meydana gelen kayıpları önlemek için yeni boru hatları ve alt yapı çalışmalarına özen göstererek gelecekte karını artırabilir (IEA, 2005: 292).

ABD'nin gaz alımı sayesinde Rusya'nın alt yapısının onarılma ve karşılıklı olarak iki ülkenin birbirine bağımlılığı artmaktadır. Rusya'nın DTÖ'ne üyeliği çerçevesinde gazdan elde ettiği kazancın artacağı ifade edilmektedir. Rusya örgüte üye olması sonucunda ABD ile yakınlaşmasının yanı sıra Rus ekonomisinin de iyileştirileceği dile getirilmektedir. Rus teknolojisi Çin ve Japon Teknolojisi karşısında oldukça geride kalmıştır. Pasifikte rekabet edecek gücü azalmış ve ABD karşısında sürdürülebilir enerji ticareti açısından dolayı stratejiler belirlemektedir (Aras ve Yorkan, 2006: 79).

4.3.5. Çin'in Enerji Politikaları

Dünya nüfusunun birinci sırasında yer alan 9 milyon 596 m³ alana sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti enerji ekonomik sosyal ve çevresel alanda küreselleşmenin etkisi ile birlikte gelişmeye ayak uyduran bir devlet olarak tarihe geçmiştir. Ekonomik olarak üretimi geliştiren ve çalışmaları hızlandıran Çin devleti diğer devletlere hâkim olmaktadır. İran ve Rusya ile yaptığı anlaşmaları ile ileride en önemli bir alanda gelişmeler göstermektedir. 2020 yılında en önemli ekonomik alanda bir ülke seviyesine gelmesi beklenmektedir ayrıca ABD ekonomisinden daha güçlü bir konuma gelmesi öngörülmektedir (Bilgin, 2005: 86).

Çin'in teknoloji'ye koyduğu uzun süreli stratejiler 1978'de reformla ve dışa açılmada uyguladığı strateji 2004'de enerji tüketimi %245 oranında artarken üretimi %194 oranında artmıştır. Fakat üretimin az olması ve tüketimin fazla olması dengesizlik meydana getirmektedir. Buda dışa bağımlılığa artırmaktadır. Ayrıca ekonomik kayıp yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Sanayileşme ve küreselleşme ile enerji üretimini artırıcı yeni enerji kaynakları bulmalı ve enerjiye yatırım yaparken fazla enerji üretimi yapmak ve dışa bağımlılığı azaltıcı çalışmalar yapılmalıdır (Ata, 2008: 86).

Dünya enerji tüketiminde önemli paya sahip olan Çin petrol tüketiminin %8'ini yapmaktadır. 61 milyon ton ile dünyanın en fazla kömür rezervine sahiptir. Doğalgaza ve petrol oranı oldukça düşüktür. Günden güne hızla büyüyen Çin gelecekte petrol ve doğalgaz ihtiyacı artacak ve bu çerçevede stratejiler üretmektedir. Geleceğin ilk sırasında Çin'in olacağı açıkça ortadadır (Güneş, 2007: 35).

Ekonomik kaynaklar geneline baktığımızda enerji üretim, tüketim arz ve talep arasında sürekli bir dengesizlik hâkim olmaktadır. Bu da Avrasya enerjisi temelinde Batı ve Kuzey ve Doğu arasında enerji boru hatları arasında çalışmaları birleştirecek bir koridor hattı oluşturarak enerjinin Çin'e naklini sağlamak ve enerji güzergâhına hâkim olmak adına çalışmalar yapmaktadır. Bu sayede Doğu ve Batı arasında Uygur Otonom boru hattı ile Doğuya nakil yapacak hattı belirleyici aktif çalışmalar sürdürmektedir. Amacı; enerjiyi ucuza nakil yaparak ekonomik güç elde ederken siyasi olarakta diğer devletleri yönlendirecek güce sahip olmaktadır (Çaşın, 2005: 138).

Çin devleti petrol ve doğalgaz enerjisinde yeterince teknolojik olanaklardan yararlanamamasına ve coğrafi şartlar ürettiği enerjinin birim fiyat olarak yüksek olmasına sebebiyet vermekte, buda ülke içinde enerji/enerjinin birim fiyatının artması dolayısıyla arz ve talep arasında dengesizliğe neden olmaktadır. Çin kalkınmış ülkelere göre %20 oranında artış yaşanmasına ve ekonomik olarak zarara uğramasına sebep olmuştur. Diğer devletlerin birim fiyatı ise şöyledir: Japonya'nın GSMH (1'dir) enerjinin geliştirilmesinde teknolojiden çok iyi yararlanması AB 1,6 iken ABD 2,7 olmuş, Çin ise birim fiyatı 9 kat artırmış, artırımını sağlayan unsurlar ise enerjide kullanılan teknolojik sistemlerden yararlanması ve ucuz iş gücünden yararlanmasının etkisidir (Ata, 2008: 88).

Çinin bütün kesimlerinde enerjiye ulaşma ve yararlanma olanaklarının aynı olmaması sebebiyle enerjide krizlerden zarar seviyesinin fazla olmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple Çin, bölgeler arasında enerjinin fazla olduğu bölge ile az olduğu bölge arasında fiyat farklılığına gitmeli enerji fazla olduğu yerde ucuz az olan yerde ise fiyat artırmalı ve dengesizliği gidermeye çalışmalıdır. Bunu yaptığında krizden korunurken diğer devletlere de ihrac yapmasının önü de açılmış olacaktır. Ayrıca; Çin enerji politikalarını ve ekonomisini geliştirici uzun süreli planlar yapması ve kullanacağı enerji kaynaklarından yararlanması gerekmektedir. Bunu da Avrasya enerjisi ve Ortaasya kaynaklarını yeterince çıkarması ve işlemesi durumunda ihracatın artmasına ve güçlü devlet olma hedefine ulaşmasında etkili olacaktır (Andican, 2006: 27).

Çin pekindeki ve Sincan Bölgesinden geçen petrol ve doğalgaz hatlarına hâkim olarak Orta Asya enerjisine bağlayarak Avrasya enerjisi alanını genişletmek ve enerjiye ulaşmayı kolaylaştırıcı faaliyetlere girişmişlerdir. Uluslararası arenada enerjiye hâkim olmak istemeleri Rusya ile karşı karşıya gelmesine ve gerekli önlemleri almasına yöneltmiştir. Rusya'nın özellikle Orta Asya Türk devletlerine hâkim olması Çinin ekonomik çıkarları için en ciddi tehdit olarak görülmektedir. Çinin enerji politikalarını belirlemesinde önemli olan enerji stratejilerini belirlemesinde dış devletleri göz önüne almalı riski bertaraf ederken diğer devletlerle de enerji anlaşmalar yapmalıdır. Bu amaçla Mısır, Nijerya, Sudan, gibi Güney Afrika ülkelerinden ucuza enerjiyi bulup işleyerek daha fazla kar sağlamaya çalışmalıdır (Güneş, 2007: 41).

Güney Amerika'da petrol arama ve kuyularını bulmak ve işletmede şirketlerle işbirliğine gitmede ve yatırımlarını hızlandırmaktadır. Endonezya, Peru, Tayvan ve Kore'de, petrol ve doğalgaz çalışmalarına devam etmiştir. İşletmelerin teknolojik yenilikleri yakından takip etmesi çalışmaları hızlandırmış buda ekonomik katkı sağlamıştır. Gelişmeler çalışmalara devam etmiştir buda Çini 1 sıraya taşınmasında ön plana çıkmıştır (Becker, 2007: 211).

Çin küreselleşmenin etkisi ile gelişen Orta Doğu kaynakları ile Asya ve Avrasya da egemenlik alanlarına genişletmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Orta Doğu kaynaklarını ABD'nin kontrolünü geçmesi ile Çin yeni enerji kaynaklarına hâkim olmak için çalışmalar yapmıştır. Rusya ve Türkmenistan'la işbirliğine yönelmesine sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan 15 Haziran 2001 işbirliği örgütü (Çin, Rusya, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan), olmak üzere üye ülkeler arasında enerji, ekonomik, siyasal. Sosyal ve ekonomik yatırımlarda işbirliğine gidilmesinde yardımcı olmuştur (Andican, 2006: 9).

Rusya 2 proje ile gündeme gelmiştir; Hazar ve Tatar bölgesindeki petrolün Rusya'dan, Çine taşınması ile gündeme gelmiştir. ABD'nin Irak politikasının başında, Çin ile yapılan ve Saddam dönemine dayanan enerji anlaşmasına karşılık Saddam'ı öldürmesi; ABD'nin ekonomik getirisi için diğer devletlere kanlı saldırı yaptığının açık göstergesi olup uluslararası anlaşmaları tanımadığının da kanıtlamaktadır.

Rusya Devleti Orta Asya ülkelerinin 5 bölgesinde devam eden ve diğer devletlere ait; Çin ve pasifik ülkelere yapılan boru hattı. Rusya Sakha, Kovykta, Batı Sibirya bölgesi ile Kazakistan'ın Karacaganak bölgesi, birde Türkmenistan da ise Devlet abat - Denmez bölgelerinde yapılan enerji akımlarını ortaklaşa devletlerarası anlaşmalarla Rusya kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başladılar. Bu da Rusya'nın kolay enerjiye sahip olmasına ve işletmelere kar sağlamasında etkin rol oynadı. Enerjide gelişen Rusya, Çin açısından da rakip devlet olarak ilan edilmiştir (Dokuzlar, 2006: 147).

Çin devleti İran ile anlaşmalar yaparak İran'ın doğalgaz ve petrolünden yararlanma olanağı bulmuş buda İran ile Çin arasında yakınlaşmasına sebebiyet verdi. İran ise Çin'den teknoloji ve askeri teçhizatlar alarak güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. AB gibi anti terörist bir devlet İran'ın ve Çin'in bu anlaşmalarını

ambargolarla sınırlamaya çalıştı. İran ise yılmayarak ve dini lider olan Ali Hamani önderliğinde AB'nin yaptığı ambargolar bile; Çin ve İran'ın gelişmesine engel olamadı. Azimli çalışan halk AB'nin kötü fikrini dünyaya tanıtmış ve nükleer enerji çıkarması ve işlemeye başlaması, AB'nin İsrail'i desteklemesine ve sözcüsü durumunda olmasını rağmen AB'nin 2005 de Ambargoyu daha fazla sürdüremeyeceğini açıklamasına sebebiyet vermiştir. Bu durum İran Devletinin gelişmiş bir dönemi yakından takip etmesine ve çığ ötesi çalışmalarla enerji silahları üretmesine de olanak sağlamıştır.

Çin petrol ve doğalgaz sağladığı enerji hatları olan Hürmüz ve Malacca ve Tayvan boğazlarının AB'nin egemenliğinde olması Çin devletini zora sokmakta, Çin büyük bir ülke fakat Rusya ve İran'la anlaşmalara varması ve güvenli bölge oluştururken AB'yi devre dışı bırakarak güçlü bir devlet olmasının önünü açmış olur. Bu 3'ü devlet AB'nin enerjiye ulaşmasını engellemeli gerekirse anlaşmaya vararak AB'yi devre dışı bırakarak fiyat artışı ile AB'ye Petrol ihraç ederek ekonomik güç sağlamalı ve gelişmelidirler. AB, Çin'in yaptığı sanayileşmeyi önlemek için ambargo koymaya çalışmaktadır. Çin devleti bu oyuna gelmemeli ve Rusya, İran ve Türkiye ile anlaşmalar yaparak AB dışı bir stratejiyi hayata geçirmeli ve başarıyı temel hedef alarak; Türkî'ye ile anlaşarak hazar petrolünü Avrupa'ya taşınmasını sağlaması durumunda başarıya ulaşması kaçınılmaz Olacaktır (<http://www.tusam.net>, 10.11.2007).

Çin devleti, çevre kirliliğini önleyecek şekilde temiz enerji kaynaklarına yönelmesi AB'nin, Çin üzerinde ambargo koymasını engelleyeceği gibi Çin devleti içinde masrafi az olan enerjiyi kullanması ekonomik maliyet olarak da Çin'e fayda sağlayacaktır.

4.3.6. Hindistan'ın Enerji Politikası

Hindistan dünyanın en fazla enerji tüketen 10 ülke arasına yer almaktadır. Hindistan'ın enerji alanında tüketiminin petrol ve doğalgaz oranı enerjide dışa bağımlı olan Hindistan petrolün %70'ini doğalgazın ise %50'sini dışarıdan ithal yoluyla sağlarken yıllık Hindistan ortalama 7,5 milyon m³ ithal yapmakta buda ekonomik olarak zayıflamanın nedenini oluşturmaktadır. Üretimin ihtiyacı karşılayacak seviyede olmaması tüketim de sürekli artış göstermesi Hindistan'ın enerjide dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır. İş böyle olunca Basra

körvezin'den sağlanan enerji ile ihtiyaçlarını karşılayamaması Hindistan'ı Hazar petrolüne yönlendirmektedir. Avrasya enerjisini gündeme getirmektedir. 2001 de ilk çalışmalar başlaması ve 2007'de İran, Pakistan ve Hindistan arasında enerji Koridoru'nun güvenliğini sağlayarak 4,6 milyar dolara mal olan enerji hattının 2670 km olan kısmında çalışmalar başlamıştır. Düzenli çalışmalar yapılması durumunda Hindistan'ın dışa bağımlılığını azaltacağı gibi İran ve Pakistan'ında ekonomik olarak güçlenmesine imkân sağlayacaktır. Hazar'dan çıkarılan petrol ve doğalgazın AB'nin müdahalesi olmadan Kazakistan'ın üstünden Çin'e, Türkmenistan ve Pakistan Üzerinden Hindistan'a taşınması devletlerin enerji ihtiyaçlarını karşılamada etkili olmasına ve dışa bağımlılığını azaltırken ucuza mal olması; ekonomik olarak da katkı sağlamada etkili olacaktır. ABD ise diğer devletlerin Hazardaki ucuza mal olan enerjisini Hindistan'a ve Çin'e taşınmasına engel olan çalışmalar başlatmıştır. Çin ise Hindistan ve Pakistan'la ortak enerji anlaşması yaparak ABD'yi devre dışı bırakmışlardır (Kılıçkap, 2007: 110).

Çin, Hindistan ve Pakistan ortak anlaşma yaparak, enerji politikaların da ve güvenlik alanında anlaşma yapmalarına sebebiyet verirken, önlerini açarak güçlenmelerine olanak sağlamış ve enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmıştır.

4.3.7. İran'ın Enerji Politikaları

İran devleti, yerli enerjide petrol ve doğalgaz rezervi bakımından zengin kaynaklara sahip olması; nükleer enerjide ilerlemeye başlaması İran açısından bir avantaj oluştururken Çin Hükümeti ile yaptığı anlaşmalarla da enerji sahasın genişletmiş enerjiden sağlamış oldu gelirlerle zenginleşmesine ve büyümesine de olanak sağlamıştır. Böyle olunca AB'nin devre dışı kalmasına ve ekonomik getirilerin ve yatırımların İran'a ve Çine yatırımların artmasını sağlarken işsizliğinde azalmasını sağlamıştır. İran 135 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervleri ile dünya petrolünde önemli bir yere sahiptir. %12 rezervle büyük petrol ülkeleri arasında Avrasya enerjisi bakımından önem arz eden enerji ülkesi olan İran; Suudi Arabistan'dan sonra 2'inci sırada yer almaktadır. Düzenli ve uzun süreli strateji uygularsa enerji konusunda çalışma yapan işletmelere de avantaj sağlamış olacaktır.

Doğalgaz sıralamasında ise Rusya'dan sonra ise %15'4 doğalgaz rezervi ile 2'inci sırada yer almaktadır. İran 2015 yılında diğer devletlerle birlikte: Türkiye, Çin, Irak ve Suriye ile anlaşmalar yaparak ülkeye ekonomik döviz girdisi sağlarken diğer

devletlerle diplomasi olarakta yakınlaşmasına sebebiyet vermiştir. AB ise İran'ın bu kadar gelişip enerjide üstün olmasını kabullenmektense ambargo uygulama yoluna gitmiştir. Fakat 2015 sonlarında ambargo etkisini kaybetmeye başlamıştır. İran devlet olarak güzel bir strateji uygulamış komşu devletler ile anlaşmalar yapması AB, ABD'yi devre dışı bırakırken İran son yıllarda iç kargaşa ile sıkıntı yaşayan Suriye, Irak ve Yemen'in iç işlerine karışmadan devletlere askeri ve ekonomik destek sağlaması İran'ı gözde devlet statüsüne taşımıştır. Bu da İran'ın diğer devletlerle enerji ve ekonomik gelişmesinin yolunu açmıştır. AB ise İsrail'in savunuculuğunu yapan bir politika izlemesi enerji ve ekonomik gelir için Irak'ın iç işlerine doğrudan müdahale ederken, Suriye'nin de iç işlerine müdahale etmesi devletlerarasındaki güvenlik konusunu istismar etmesi AB' ye karşı olan İran, Çin ve Rusya'nın birbirlerine yaklaşmasına ve Türkiye ile anlaşmalara varmasına zemin oluşturmuştur. AB bu yıkıcı etkisini bırakmazsa ileride İran, Çin, Rusya, Türkiye, Irak ve Suriye İşbirliğine gitmesine olanak sağlarken AB ve yandaşlarını enerjide ve ekonomide dış devletlere bağımlı olmasına olanak sağlamış olacaktır (BP, 2008).

5. BÖLÜM

AVRASYA ENERJİSİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDE'Kİ YERİ VE ÖNEMİ 1992 – 2015 KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

5. DÜNYA PETROL SANAYİİ

5.1. Dünya Petrol Sanayinin Gelişimi ve Mevcut Yapısı

Ticari amaçlarla ham petrol üretimi ilk olarak Amerika birleşik devletlerinde Pennsylvania eyaletin de standart oil şirketini kurarak başlamıştır. 1980 de ABD rafinaj sanayinin %80'i ne petrol iletiminin ise %90'ını elinde tutan bir konuma sahip olmuştur. 20. yy'da rekabetin arması ile Hollanda Royal Dutch'ı ile Transporting Company üretim ve pazarlama ağlarını birleştirmişlerdir. Avrupa'nın 2'ci büyük şirketi olan Standart Oil' ile karşılıklı işbirliğine gitmek zorunda kalmışlardır. Oil don sonra 2'nci büyük şirket olma başarısına ulaşmışlardır.

Hem petrol sanayi; ham petrolün bulunması amacıyla kurulmuş ve 3 temel başlık altında incelenmesi yapılabilir.

1. Arama,
2. Geliştirme,
3. İşletme,

1. Arama: arama aşamasında ham petrolün bulunması ve analiz aşamasıdır.
2. Geliştirme: geliştirme aşamasında bulunan petrolün rezervinin kalitesinin belirlenmesi ve teçhizatın sağlanması,
3. İşletme: İşletme ise tespit edilen ham petrolün işleme aşamasıdır.

Petrol ürünleri sanayisi ise; ham petrolerin rafinerilerde saklanıp arıtılması yani işlenmesi, işlenen ürünlerin dağıtıcı kuruluşların aracılığı ile tüketicilere ulaştırılması ve sonrasında ise müşteri memnuniyetini sağlayıcı işlevleri yerine getirmesidir. Bunlar; temiz mala uygunsuz malzeme katılmaması ve tüketici istekleri doğrultusunda bir fiyat belirlenmesidir. Ham petrolden elde edilen sıvılaştırılmış petrol gazları (LPG) normal ve süper motor benzinleri, gaz yağı jet yakıtlar ve fuel oil, başta enerji ulaştırma ve sanayi olmak üzere çok farklı alanlarda kullanılabilir. Rafinaj sektörünün %90'ını oluşturmakta borsalarda spot(günlük) işlem görmekte ve borsa fiyatlarına göre işlem görmektedir. Anlaşmalarla yapıldığından ülkeler arasında fazla değişiklik görülmemektedir. Rafinaj sektöründe önemli olan en iyi teknoloji ile ham petrolü işleyip piyasaya sunmaktır. Serbest piyasadan da yararlanarak arz talep dengesi gözetilip en iyi fiyatlarla petrolü pazara sunmaktır.

Petrol şirketlerini 3 başlıkta açıklamak mümkündür:

- Birincil faaliyetlerle çalışan şirketler; Ham petrolü arama, üretim ve satışıyla ilgilenirler (OPEC üyeleri).
- Ticari şirketler; genellikle özel şirketlere ait olan bu şirketler üretimden başlayıp taşınmasına ve sonuç olarak üretilen ürünün satılması fa sonrası aşamasıdır. (Yani üretilen ürünü üret, taşı satış işlemini yap maddi paraya çevir ve sonrası rakip şirketleri incele ve kendine pazarda büyük bir kısım al).
- Petrol rafinaj şirketleri; ham petrolün işlenmesi alanında faaliyet göstermektedir.

Dünya petrol sanayisinin de genellikle arama, üretim taşıma, rafinaj ve pazarlama alanında faaliyet gösteren çokuluslu şirketler (ÇUŞ) yer almaktadır. Bu alana yatırım risk içeriyor; bunun sebebi petrolün çıkarılan alanı nasıl coğrafik, sosyal çevre açısından uygun mu, rezervi yüksek mi bunlara bakılmalı eğer ki coğrafik, sosyal

cevre açısından uygunsa yarar, değilse zarardır. Unutulmaması gereken en önemlisi şirketler uluslararası olduğundan rekabet ortamı var bu da pazara hâkim olan her zaman olduğu gibi karlı çıkacaktır.

Unutulmaması gereken uluslararası ajansın yaptığı anlaşmalar şöyle açıklanır.

- Olağanüstü bir tehlike durumunda petrol paylaşılacaktır,
- Petrol ithalatına bağımlılığı azaltmak için uzun vadeli işbirliğine gidilecek,
- Uluslararası kamuoyunda destekleyici reklamlar yapılacak vergi indirimine gidilecek,
- Petrol ile ilgili bilgiler bilim çağı ile birlikte daha geniş kitlelere kısa zaman da gerekli bilgilerin iletimi sağlanacak,
- Petrol üreticisi ve petrol tüketici ülkelerde gerekli anlaşmalar yapılacak enerjiden yararlanması artırılacak işbirliğine gidilecek (IEA World Energy Outlook, 2001).

5.2. Dünya Petrol Sanayinde Ekonomik Büyüklükler

5.2.1. Ham Petrol Rezervi

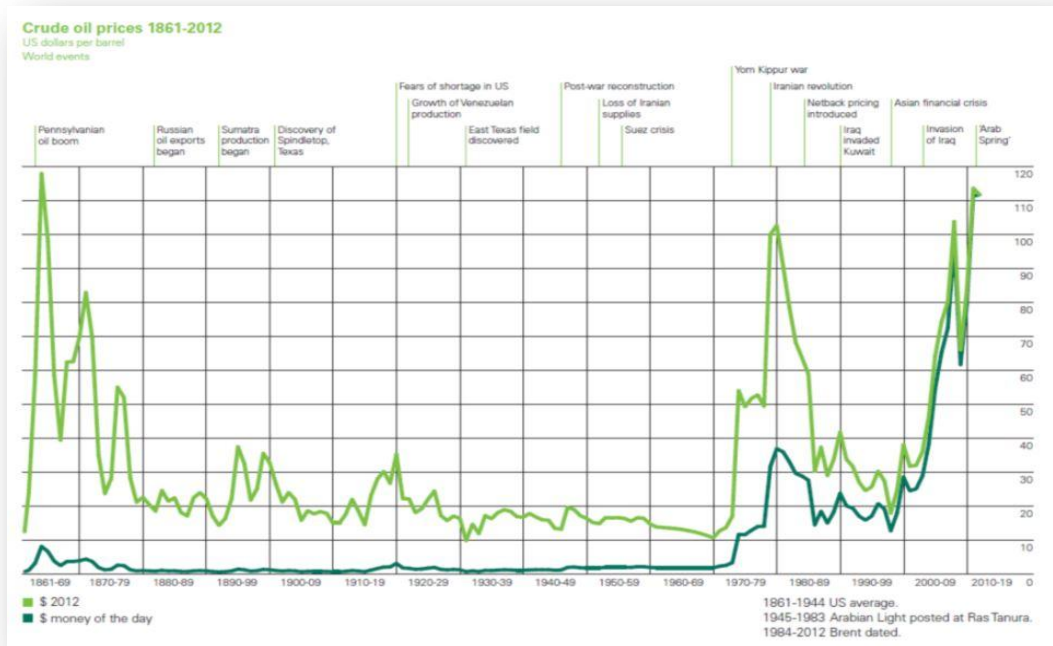
Tablo.5.2.1. de görüleceği gibi dünyada ki mevcut petrol rezervlerinin %65,3 Avrasya kapsamına giren Orta doğu da bulunur. Bu da Batılı Devletlerin doğuya göz dikmesine sebebiyet vermektedir. Rezervler bölgenin enerji ihtiyacının % 87'lik kısmını karşılar. İkinci olarak Güney ve Orta Amerika'nın enerjisi %9,1, Afrika'nın enerjisi ise bölgede enerjiyi karşılaması %7,3'dür. Eski Sovyetler birliğine üye ülkeler ise dördüncü sırada yer alır. Sonuç olarak 2001 verileri dikkate alındığında dünyanın yaklaşık 40 yıl daha enerji ihtiyacını karşılayacak petrol rezervlerini Sahip olduğu bilinmektedir. Unutulmaması gereken diğer bir konu ise Avrasya Enerjisi'ne hâkim olan; ekonomik, politik, sosyal ve askeri yönden diğer devletleri yönlendirmede etkin güç olacaktır. Enerji demek sermaye demektir; bu da devletlerin rekabetine neden olacağı unutulmamalıdır.

Ülkeler açısından rezervler karşılaştırıldığı zaman bazı ülkelerin tüketim sonucu ham petrol oranında azalma görülmekte, bazılarının da ise artış yaşanmaktadır. Doğru enerji işleme sistemleri; teçhizatına, ekonomi gücüne ve iş gücüne dayandığı görülmektedir. Ulaşım da petrol açısından önemli konular arasın da yer alır eğer ki çıkarılan enerji'nin taşınmasında sorun yaşanır bu da bir eksiklik olur.

Tablo.5.2.1.1. Dünya Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Dağılımı

Ülke	1991 Yılı Rezervleri	2001 Yılı Rezervleri	2013 Yılı Rezervleri	2013 Yılı Rezervlerindeki Payı
Venezuela	62,6	77,7	298,3	%17,7
S.Arabistan	-	260,9	262,7	265,9
Kanada	40,1	180,9	174,3	%10,3
İran	92,9	99,1	157	%9,4
Irak	100,0	115,0	150	%8,9
Kuveyt	96,5	96,5	101,5	%6,0
BAE	98,1	97,8	97,8	%5,8
Rusya	---	73	93,0	%5,5
Libya	22,8	36	48,5	%2,9
Nijerya	20	31,5	37,1	%2,2
ABD	32,1	30,4	44,2	%2,6
Kazakistan	---	5,4	30	%1,8
Katar	3	16,8	25,1	%1,5
Diğer	203,7	144,6	163,9	%9,8
<u>Toplam</u>	<u>1.032,7</u>	<u>1.267,4</u>	<u>1.687,9</u>	<u>%100</u>

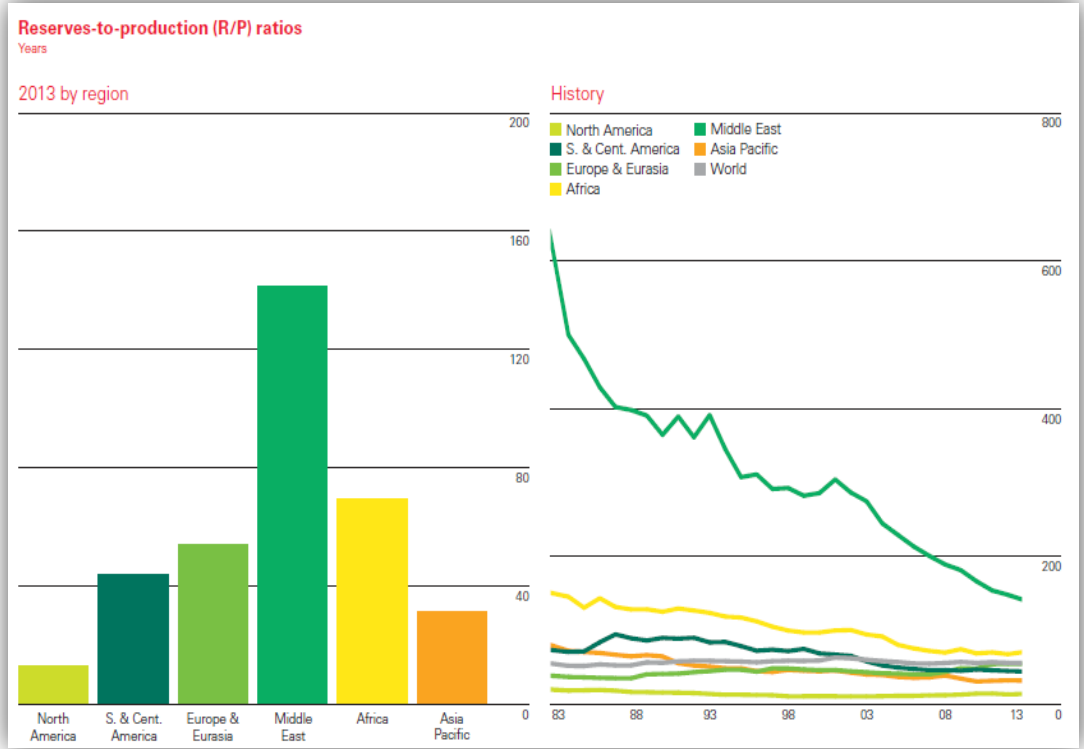
Grafik.5.2.1.2. Ham Petrol Fiyatları. (Crude Oil Prices, 1860-2009).

Grafik 2’de bize gösteriyor ki 1860’lardan 1970 kadar düşüş yaşamış bazen de artmış fakat 1970 ile 1980 de %100 ulaşmış. 1990 ile 2000 yıllarında tekrar düşmüş 2000 den sonra ise %70 ile %110 artış yaşamıştır. Bura da ön plana çıkan başlıca hammadde artışın da çalışmaların hızlanması ve doğru bir teknolojik teçhizat

kullanılması ve ekonomik gücün etili olmaya başladığının kanıtıdır. Bir de buna ek olarak küreselleşme ile ülkelerin iletişim sayesinde enerji maden tesislerinin kurulmasına ve rekabete yol açmıştır (BP Statistical Review, 2014).

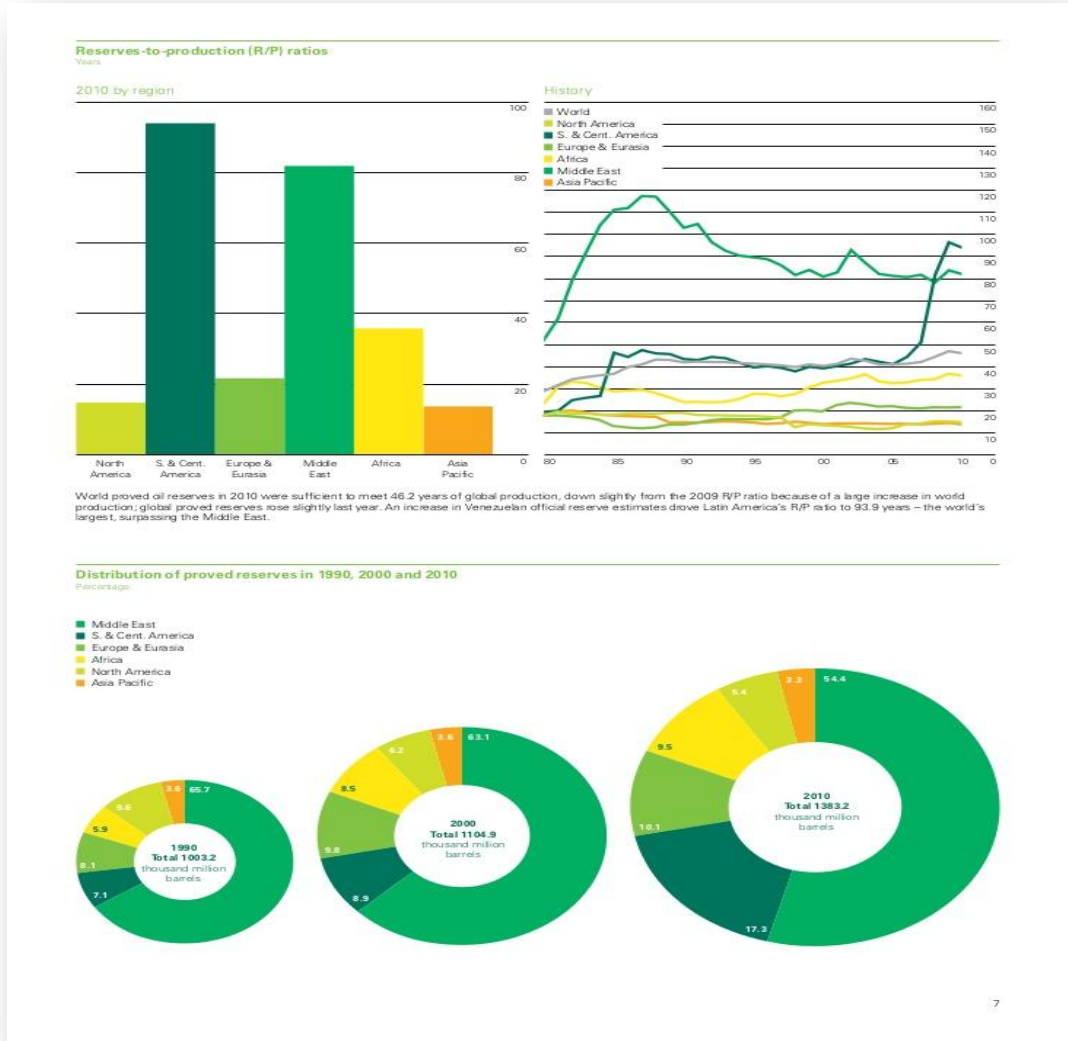
Grafik.5.2.1.3 Reserves-to-Production (R/P) Ratios 2013 by Region. (Rezervler-üretim (R/P) Oranları Bölgelere Göre 2013).

Grafik 3’de anlaşıldığı gibi Distribution of proved reserves in Percentage 1993, 2003 and 2013.

(Müspet rezervlerinin yüzde dağılımı; 1993, 2003 ve 2013). Kuzey Amerika (North Amarica), S. & Cent. Amerika, Europe &Eurasia, Orta Doğu, Afrika, Asya Pasifik diye bölgesel bir Amerika tablosu ile de incelemek mümkündür. En fazla tüketim Ortadoğu da yapılmaktadır.

Grafik.5.2.1.4. Reserves-to-Production (R/P) Ratios 2013 by Region. (Rezervler-üretim (R/P) oranları bölgelere göre 2013).

Grafik 3,1'de görüldüğü gibi Toplam dünya petrol rezervlerinin 2013 de 1687,9 milyar varil, küresel üretimde eklenince 53,3 olarak, yeterli sonuca ulaşmış oldu. En büyük rezerv eklemeleri 900 milyon varil'e ek olarak 800 milyon varil ekleme ile Venezuela'ya Rusya'dan geldi. OPEC üyeleri %71,9, rezervlere ulaşılmış olup, Genel toplamı; Güney ve Orta Amerika en yüksek Rezervlerinin % 27'si diğer devletlerce sağlanmış son on yıl içinde küresel olduğunu kanıtlayarak 350 milyar varile ulaştı,

(<http://www.slideshare.net/wyakab/bpstatisticalreviewofworldenergy2015fullreport>)
11.07.2015.

Tablo.5.2.1.5. 1981 – 2001 Dünyada İspatlanmış Ham Petrol Rezervi

	1981 sonu (milyar varil).	2000 sonu (milyar varil).	2001 sonu			
			(milyar varil).	(milyar ton).	Toplamda ki payı (%)	Rezerv/ Üretim oranı (x)
ABD	36,5	30,1	30,4	3,7	2,9	10,7
Kanada	8,5	6,4	6,6	0,8	0,6	8,8
Meksika	57,0	28,3	26,9	3,8	2,6	21,7
Kuzey Amerika	102,0	64,8	63,9	8,4	6,1	13,5
Arjantin	2,7	3,1	3,0	0,4	0,3	10,1
Brezilya	1,3	8,1	8,5	1,2	0,8	17,5
Kolombiya	0,5	2,0	1,8	0,2	0,2	7,7
Ekvator	0,9	2,1	2,1	0,3	0,2	14,0
Peru	0,8	0,3	0,3	(+)	(+)	8,9
Trinidad ve Tobago	0,6	0,7	0,7	0,1	0,1	15,7
Venezuela	20,3	76,9	77,7	11,2	7,4	63,5
Diğer	0,9	1,4	1,9	0,3	0,2	38,6
Latin Amerika	28,0	94,5	96,0	13,7	9,1	38,8
Danimarka	0,5	1,1	1,1	0,2	0,1	8,9
İtalya	0,6	0,6	0,6	0,1	0,1	21,7
Norveç	7,6	9,4	9,4	1,3	0,9	7,8
Romanya	v/y	1,4	1,0	0,1	0,1	20,4
İngiltere	14,8	5,0	4,9	0,7	0,5	5,6
Diğer	4,3	1,6	1,6	0,2	0,2	13,7
Avrupa	27,9	19,2	18,7	2,5	1,8	7,8
Azerbaycan	v/y	6,9	7,0	1,0	0,7	64,3
Kazakistan	v/y	8,0	8,0	1,1	0,8	27,6
Rusya Federasyonu	v/y	48,6	48,6	6,7	4,6	19,1
Türkmenistan	v/y	0,5	0,5	0,1	0,1	9,3
Özbekistan	v/y	0,6	0,6	0,1	0,1	11,2
Diğer	v/y	0,7	0,7	0,1	0,1	15,2
BDT	63,0	65,3	65,3	9,0	6,2	21,1
İran	57,0	89,7	89,7	12,3	8,5	67,4
Irak	29,7	112,5	112,5	15,2	10,7	*
Kuveyt	67,7	96,5	96,5	13,3	9,2	*
Umman	2,6	5,5	5,5	0,7	0,5	15,8
Katar	3,4	13,2	15,2	2,0	1,4	55,5
Suudi Arabistan	167,9	261,7	261,8	36,0	24,9	85,0

Tablo.5.2.1.5. Devamı, 1981 – 2001 Dünyada İspatlanmış Ham Petrol Rezervi

	1981 sonu (milyar varil).	2000 sonu (milyar varil).	2001 sonu			
			(milyar varil).	(milyar ton).	Toplam daki payı(%)	Rezerv/ Üretim oranı (x)
Suriye	1,9	2,5	2,5	0,3	0,2	12,5
Bir. Arap Emirlikleri	32,2	97,8	97,8	13,0	9,3	*
Yemen	-	4,0	4,0	0,5	0,4	24,2
Diğer	0,2	0,2	0,1	(+)	(+)	7,8
Orta Doğu	362,6	683,5	685,6	93,4	65,3	86,8
Cezayir	8,1	9,2	9,2	1,2	0,9	17,6
Angola	1,5	5,4	5,4	0,7	0,5	20,3
Kamerun	0,5	0,4	0,4	0,1	(+)	13,7
Kongo	1,3	1,5	1,5	0,2	0,1	15,2
Mısır	2,9	2,9	2,9	0,4	0,3	11,1
Gabon	0,5	2,5	2,5	0,3	0,2	22,8
Libya	22,6	29,5	29,5	3,8	2,8	57,3
Nijerya	16,5	22,5	24,0	3,2	2,3	30,8
Tunus	1,7	0,3	0,3	(+)	(+)	11,6
Diğer	0,7	0,6	0,9	0,1	0,1	5,4
Afrika	56,2	74,9	76,7	10,2	7,3	27,4
Avustralya	1,7	2,9	3,5	0,4	0,3	14,0
Brunei	1,6	1,4	1,4	0,2	0,1	19,4
Çin	19,9	24,0	24,0	3,3	2,3	19,9
Hindistan	2,7	4,7	4,8	0,6	0,5	17,8
Endonezya	9,8	5,0	5,0	0,7	0,5	10,1
Malezya	2,8	3,9	3,0	0,4	0,3	11,2
Papua Yeni Gine	-	0,4	0,2	(+)	(+)	11,5
Tayland	-	0,4	0,5	0,1	(+)	9,5
Vietnam	-	0,6	0,6	0,1	0,1	4,7
Diğer	0,5	0,8	0,7	0,1	0,1	14,7
Asya Pasifik	39,0	44,0	43,8	5,9	4,2	15,6
Dünya Toplamı	678,6	1046,2	1050,0	143,0	100,0	40,3
OECD	128,9	85,3	85,0	11,2	8,1	11,5
OPEC	435,2	814,4	818,8	111,8	78,0	76,6
OPEC DIŞI.	180,5	166,5	165,5	22,2	15,8	13,3

(*). 100'dan fazla , (+). 0,05'den az (-). 0'dan az -1 gibi, (v/y). Veri yok (OECD) Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, (OPEC) Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, Kaynak: (DPT Haziran 2003).

5.2.2. Ham Petrol Üretimi

Tablo 6 'ya baktığımızda 1985 ile 2001 yılları arası petrol üretimine sahip ülkeleri ve petrol üretimini (milyon ton olarak görmekteyiz). 1985 yılı temel alındığında 2.790,8 milyon ton üretim yapılmakta, 2001 yılına gelindiğinde ise gerekli teçhizat ve düzenli çalışılarak elde edilen üretimde %28,8 oranında artış yaşanmış 3.584,9 milyon tona ulaşmıştır. Avrasya enerjisine Orta Doğu ülkeleri %60'na sahip olmalarına rağmen 2001'de Kuzey Amerika %18,3'e Latin Amerika %9,9'a, Avrupa %9,0'a, BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu); %11,8'e, Orta Doğu %30' Afrika %10,3'e, Asya Pasifik ise %10,6 üretim yapmaya başlamıştır.

Dünyadaki önemli üreticiler karşılaştırıldığında ise ülkelerin üretimlerinin 1985 ile 2001 yılları arasında üretimde ilerledikleri görülmekte, buradan da anlaşıldığı gibi gerekli düzenle çalışılırsa başarıya ulaşılır. Başarıya ulaşmakla sadece enerjiyi elde etmekle sınırlanmayıp buna ek olarak güce ulaşmış oluyorlar.

Tablo.5.2.2. Dünya Ham Petrol Üretimi

Ülkeler	1985	1990	1995	2000	2001	Toplam da ki Payı %2001	2001 - 1985 Değişim
ABD	498,7	416,6	383,6	352,6	341,7	9,8	-29,48
Kanada	85,6	92,6	111,9	126,9	129,1	3,6	50,76
Meksika	145,9	146,3	150,5	171,2	176,6	4,9	21,06
Toplam Kuzey Amerika	730,2	655,6	646,0	650,8	657,4	18,3	-9,97
Arjantin	24,2	25,4	37,5	40,2	40,6	1,1	68,03
Brezilya	27,8	32,3	35,5	63,2	66,3	1,9	138,32
Kolombiya	9,1	22,3	29,5	35,3	31,0	0,9	242,09
Ekvator	14,6	14,9	20,1	20,9	21,2	0,6	45,20
Peru	9,3	6,4	6,1	4,9	4,9	0,1	-47,42
Trinidad ve Tobago	9,1	7,8	7,0	6,8	6,5	0,2	-28,23
Venezuela	90,5	115,9	152,4	171,6	176,2	4,9	94,67
Diğer	4,3	3,6	4,6	6,8	7,3	0,2	71,29
Toplam Latin Amerika	188,8	228,4	292,8	349,6	354,0	9,9	87,51
Danimarka	2,9	6,0	9,2	17,8	16,9	0,5	483,13
İtalya	2,4	4,7	5,2	4,6	4,1	0,1	71,70
Norveç	38,3	81,7	138,5	160,5	162,1	4,5	322,66
Romanya	11,3	8,1	7,0	6,3	6,2	0,2	-44,49

İngiltere	127,6	91,6	129,9	126,2	117,9	3,3	-7,64
Diğer	27,1	25,3	21,4	16,3	16,5	0,5	-39,26
Toplam Avrupa	209,6	217,5	311,2	331,8	323,7	9,0	54,42
Azerbaycan	13,2	12,5	9,2	14,0	14,9	0,4	12,77
Kazakistan	22,7	25,8	20,6	35,3	39,7	1,1	75,18
Rusya Federasyonu	542,3	515,9	310,8	323,3	348,1	9,7	-35,81
Türkmenistan	6,8	5,7	4,1	7,2	8,0	0,2	18,29
Özbekistan	2,3	2,8	7,6	7,5	7,3	0,2	214,29
Diğer	9,4	7,9	6,2	6,1	6,2	0,2	-33,72
Toplam BDT	596,7	570,5	358,4	393,3	424,2	11,8	-28,90
İran	110,8	162,3	183,7	187,7	182,9	5,1	65,14
Irak	69,4	105,5	27,4	128,6	117,9	3,3	69,71
Kuveyt	55,5	46,8	105,0	106,0	104,2	2,9	87,69
Umman	24,8	34,2	42,8	47,6	47,4	1,3	91,15
Katar	14,8	20,4	21,1	36,8	36,0	1,0	143,83
Suudi Arabistan	172,1	342,6	428,3	441,4	422,9	11,8	145,75
Suriye	7,9	20,2	29,9	27,6	27,3	0,8	244,14
Bir. Arap Emirlikleri	59,3	108,4	114,0	117,0	113,2	3,2	90,86
Yemen	-	8,7	16,7	20,8	21,7	0,6	-
Diğer	24	2,4	2,4	2,3	2,3	0,1	-4,22
Toplam Orta Doğu	516,9	851,6	971,2	1115,8	1075,6	30,0	108,07
Cezayir	50,0	57,5	56,6	66,8	65,8	1,8	31,51
Angola	11,5	23,4	31,2	36,4	36,0	1,0	214,41
Kamerun	9,2	7,8	5,4	4,5	4,1	0,1	-55,83
Kongo	5,9	8,0	9,3	14,2	14,0	0,4	135,05
Mısır	45,1	45,5	46,6	38,8	37,3	1,0	-17,16
Gine	-	-	0,3	5,6	9,0	0,3	-
Gabon	8,6	13,5	17,8	16,4	15,0	0,4	74,20
Libya	48,4	67,2	67,9	69,5	67,0	1,9	38,42
Nijerya	73,8	89,2	97,5	103,3	105,2	2,9	42,53
Tunus	5,4	4,6	4,3	3,8	3,4	0,1	-36,41
Diğer	3,0	1,8	2,6	11,7	13,9	0,4	358,22
Toplam Afrika	260,9	318,4	339,3	370,9	370,7	10,3	42,06
Avusturalya	28,8	28,4	25,4	35,4	31,8	0,9	10,73
Brunei	8,1	7,3	8,5	9,4	9,5	0,3	17,21
Çin	124,9	138,3	149,0	162,6	164,9	4,6	32,05
Hindistan	30,2	34,8	37,3	36,1	36,1	1,0	19,50
Endonezya	66,3	74,4	76,5	71,5	68,6	1,9	3,35
Malezya	21,6	29,9	34,0	35,5	35,1	1,0	62,67
Papua Yeni Gine	-	-	4,7	3,2	2,7	0,1	-

Tayland	2,0	2,5	3,4	6,6	7,1	0,2	251,00
Vietnam	-	2,7	7,7	16,2	17,1	0,5	-
Diğer	5,8	6,7	6,3	6,3	6,6	0,2	14,36
Toplam Asya Pasifik	287,7	325,1	352,6	382,9	379,4	10,6	31,90
Dünya Toplamı	2790,8	3167,2	3271,6	3593,0	3584,9	100,0	28,46
OECD	953,8	891,3	974,9	1011,9	1006,9	28,1	5,57
OPEC	810,9	1190,2	1330,3	1500,2	1459,7	40,7	80,01
OPEC DIŞI.	1383,2	1406,4	1582,8	1071,5	1071,0	47,4	22,98

(BP, 2002).

BDT, Hariç.

Not: yuvarlamalardan dolayı toplamlar birbirine oranlamada işi zorlaştırmaktadır.

Bu sebeple biz de net sayıya yakın bir oran ile işi çözdük. Ör: Dünya Toplamı; 1985 yılında 2790,8'i (2791), 2001, de ise 3584,9'u, (3585) olarak ele alıp işi kolaylaştırdık. Toplam Kuzey Amerika; 1985'den2001' gelindiğinde 730,2'den ; - 9,87'ye kadar üretimin düştüğü görülmektedir. Toplam Avrupa' da ve diğer yerlerde enerji üretiminin düştüğü görülmektedir. Şirketlerin yeterince üretime yönelmedikleri ve çalışmaların düştüğünü göstermektedir. Bizler tablodan anladıklarımızın arkasında ek olarak da dış devletlerle yapılan anlaşmalar ve siyasi baskıların olduğunu da unutmamız gerekir. Ekonomisini güçlendirmek isteyen devletler, özellikle de enerjiye yatırım yapan çok uluslu şirketler, küreselleşme ile birlikte bilgiyi de yanlarına alıp çalışmalarını artırmaları ve üstlerine düşen görevi en iyi şekilde yapmaları gerekmektedir (BP, Statistical Review, 2002).

5.2.3. Ham Petrol Tüketimi

Dünyada önde gelen enerji üreten ve tüketen ülkelerin başında ABD, Rusya, Çin, İran, Japonya vb. Ülkeler yer alır. 2001 de ABD, ülkensin toplam tüketimi dünya tüketiminin %25i kadardır. ABD'yi %7 ile Japonya, %6,6 ile Çin takip etmektedir. Birinci sırada Kuzey Amerika ülkelerinin toplam tüketimi; %30,4'dür. İkinci sırada toplam Latin Amerika %6,2 toplam Avrupa %21,7 toplam BDT 4,8 toplam Ortadoğu,5,9 toplam Afrika, 3,3 toplam Asya Pasifik, %27,7'dir. Anlaşılan devletlerin de tüketimde birbirlerinden farklı oldukları güçlü devletlerin üretimde nasıl fazla hak sahibi oluyorsa, tüketimde de payının fazla olduğunu göstermektedir.

1985 – 2001 de dünya toplam ham petrol tüketiminin %25,3 ülkeler bazın da ise Çin'in tüketiminin %156,8 arttığı dikkat çekmektedir.

Tablo 3'ü bunu ayrıntılı olarak görebilecek ve inceleme şansına sahip olacağız. OECD ülkelerinin toplam dünya tüketimindeki payı %62,4 olarak görülmekte, Avrupa Birliği(AB), ülkelerinin ki ise %182'dir. Ancak OECD ülkelerinin 1895 – 2001 ham petrol tüketiminin %26,3 artmış, az gelişmiş ülkelerin tüketimi ise %76,5 artmıştır. Konuların başında da ifade ettiğimiz gibi gelişmiş, gelişmekte olan veya az gelişmiş olan ülkelerin her zaman enerjiye ihtiyaç duyacaklarıdır. Enerji ülkeleri açısından ekonomik başta olmak üzere; siyasi, politik ve askeri güçtür, buda devletler açısından son derece önem arz etmekte ve devletleri rekabete yöneltmektedir.

Tablo.5.2.3. Dünya Ham Petrol Tüketimi

	1985	1990	1995	2000	2001	Toplam da ki Payı %2001	2001 – 1985 Değişim
ABD	720,2	781,8	807,7	897,6	895,6	25,5	24,35
Kanada	71,2	79,8	79,8	88,1	88,0	2,5	23,60
Meksika	57,8	67,7	71,4	84,1	82,7	2,4	43,08
Toplam Kuzey Amerika	849,2	929,3	958,9	1069,8	1066,3	30,4	25,57
Arjantin	19,0	18,3	19,5	20,3	19,0	0,5	0,00
Brezilya	51,7	58,4	69,2	85,4	85,1	2,4	64,60
Şili	4,6	6,6	9,7	11,8	12,0	0,3	160,87
Kolombiya	7,7	9,5	11,8	10,5	9,9	0,3	28,57
Ekvator	4,1	4,2	5,1	5,8	5,9	0,2	43,90
Peru	5,6	5,7	7,1	7,3	6,8	0,2	21,43
Venezuela	17,2	18,4	20,0	22,5	22,2	0,6	29,07
Diğer	37,7	45,7	52,7	57,4	57,5	1,6	52,52
Toplam Latin Amerika	147,6	166,8	195,1	221,0	218,4	6,2	47,97
Avusturya	9,8	10,8	11,3	11,8	12,4	0,4	26,53
Belçika Lüksembur g	20,8	24,8	26,4	33,9	32,3	0,9	55,29
Bulgaristan	10,4	8,8	5,6	4,5	4,6	0,1	-55,77
Çek. Cum.	10,6	8,4	8,0	7,9	8,3	0,2	-21,70
Danimarka	10,7	9,0	10,5	10,4	10,1	0,3	-5,61
Finlandiya	10,8	11,0	9,9	10,7	10,5	0,3	-2,78
Fransa	84,3	89,4	89,0	94,9	95,8	2,7	13,64
Almanya	126,3	127,3	135,1	129,8	131,6	3,7	42,0

Yunanistan	12,0	15,7	17,6	19,9	19,4	0,6	61,67
Macaristan	10,3	9,3	7,7	6,8	6,8	0,2	-33,98
İzlanda	0,5	0,6	0,8	0,9	0,9	*	80,00
İrlanda Cumhuriyeti	3,9	4,4	5,7	8,2	8,7	0,2	123,08
İtalya	84,4	93,6	95,5	93,5	92,8	2,6	9,95
Hollanda	29,2	35,0	38,0	41,7	43,9	1,3	50,34
Norveç	9,0	9,2	9,6	9,4	9,7	0,3	7,78
Polonya	16,4	15,8	14,9	20,0	19,0	0,5	15,85
Portekiz	8,8	11,1	12,9	14,9	15,2	0,4	72,73
Romanya	15,0	18,7	13,5	10,0	10,1	0,3	-32,67
Slovakya	6,2	5,0	3,2	3,4	3,4	0,1	-45,16
İspanya	42,9	48,9	56,3	70,0	72,7	2,1	69,46
İsveç	18,4	16,4	16,1	15,2	15,6	0,4	-15,22
İsviçre	12,0	12,8	11,8	12,2	13,1	0,4	9,17
Türkiye	16,8	22,1	28,4	31,6	30,4	0,9	80,95
İngiltere	77,4	82,9	81,9	7,79	76,1	2,2	-1,68
Diğer	15,9	19,6	13,7	16,3	16,8	0,5	5,66
Toplam Avrupa	662,8	710,4	723,4	755,8	760,2	21,7	14,70
Azerbaycan	8,2	8,5	8,5	6,2	4,6	0,1	-43,90
Beyaz Rusya	25,2	24,8	12,3	6,1	5,9	0,2	-76,59
Kazakistan	20,5	21,5	12,0	7,0	7,7	0,2	-62,44
Litvanya	8,6	7,5	3,2	2,4	2,8	0,1	-67,44
Rusya Federasyonu	244,5	249,7	146,1	123,5	122,3	3,5	-49,98
Türkmenistan	4,8	4,4	3,9	2,3	2,4	0,1	-67,44
Ukrayna	63,0	63,0	18,9	12,0	12,7	0,4	-79,84
Özbekistan	11,4	12,6	6,7	6,4	6,5	0,2	-42,98
Diğer	30,3	26,7	5,4	4,4	4,7	0,1	-50,00
Toplam BDT	416,5	418,7	217,0	170,3	169,6	4,8	-59,28
İran	43,6	47,1	58,4	56,1	54,2	1,5	24,31
Kuveyt	8,0	5,5	6,5	10,4	10,5	0,3	31,25
Katar	1,2	1,1	1,0	1,2	1,4	(+)	16,67
Suudi Arabistan	47,2	51,2	51,4	62,4	62,7	1,8	32,84
Bir. Arap Emirlikleri	7,4	12,7	18,0	14,2	14,3	0,4	93,24
Diğer	37,5	47,1	58,1	63,5	63,3	1,8	68,80
Toplam Orta doğu	144,9	164,7	193,4	207,8	206,4	5,9	42,44
Cezayir	8,0	9,2	8,4	8,5	8,8	0,3	10,00
Mısır	20,8	23,8	23,3	27,2	26,2	0,7	25,96

Güney Afrika	14,1	16,6	20,1	22,5	23,0	0,7	63,12
Diğer	39,1	44,2	51,9	57,9	59,0	1,7	50,90
Toplam Afrika	82,0	93,8	103,7	116,1	117,0	3,3	42,68
Avustralya	27,0	31,6	35,3	37,7	38,1	1,1	41,11
Bangladeş	1,7	1,9	2,9	3,4	3,4	0,1	100,00
Çin	90,3	110,3	160,7	230,1	231,9	6,6	156,81
Çin Hong Kong SAR	5,2	6,3	9,5	9,7	9,5	0,3	82,69
Hindistan	43,3	57,9	73,0	97,5	97,1	2,8	124,25
Endonezya	22,0	29,8	39,1	50,4	52,3	1,5	137,73
Japonya	206,3	247,7	267,6	255,4	247,2	7,0	19,83
Malezya	206,3	247,7	267,6	255,4	247,2	7,0	19,83
Yeni Zelanda	3,7	4,9	5,8	6,3	6,2	0,2	67,57
Pakistan	7,7	10,7	15,8	18,8	18,9	0,5	145,45
Filipinler	7,4	11,5	16,8	16,6	16,5	0,5	122,97
Singapur	12,0	23,3	32,0	33,5	36,9	1,1	207,50
Güney Kore	26,1	49,5	94,8	103,2	103,1	2,9	295,02
Tayvan	16,9	26,8	34,7	39,8	37,7	1,1	123,08
Tayland	16,9	26,8	34,7	34,8	33,8	1,0	207,27
Diğer	9,5	11,6	14,7	20,6	21,5	0,6	126,32
Toplam Asya Pasifik	499,5	656,4	855,3	978,2	972,7	27,7	94,73
Dünya Toplamı	2802,5	3140,1	3246,8	3519,0	3510,6	100,0	25,27
AB	539,7	580,1	606,2	632,8	637,1	18,2	18,05
OECD	1733,8	1926,3	2053,0	2197,4	2189,6	62,4	26,29
BTD	416,5	418,7	217,0	170,3	169,6	4,8	-59,28
Az Gelişmiş Ülkeler	652,2	795,1	976,8	1151,3	1151,4	32,8	76,54

(+). 0.05'den az

Not: tüketim ve üretim verileri arasındaki uyumsuzluklar; stok değişimleri, tüketim ve üretimdeki tutarsızlıktan kaynaklanır (BP, 2002).

Petrol Ürünleri Ticareti; 2001 yılı verilerine göre dünyadaki petrol ürünleri ithalatının sahibi olan ABD devleti; önemli petrol arama ve işletme endüstrisine sahip olmasına rağmen. Büyük planlar yapmış ve elindeki ürettiği petrolle yetinmeyerek dış devletlerden petrol ithalatına finansman sağlayarak gücünü kullanmış. Güçsüz devletlerin enerjisini ucuza alıp depolayarak büyük kazanç

sağladı. Bunu takip eden devletlerinde önemli olan enerjiyi depolamak için enerji ile uğraşan şirketler TPOA, Petroleum Exp, Mex/Inc vb. şirketleri harekete geçirmelidir. 2'nci devlet olarak da Avrupa ülkeleri, Rusya, Çin ve Japonya gelir, diğer devletler ise Orta Asya ve doğuda yer alan devletler takip eder. Aşağıdaki Tabloda ayrıntılı olarak işleyeceğiz (BP, 2002).

Tablo.5.2.4. 2001 Yılı Petrol Ürünleri Ticareti (Milyon Ton).

	Ürün İthalatı	Ürün İhracatı
ABD	118,3	41,7
Kanada	9,8	23,0
Meksika	16,0	2,8
Orta ve Güney Amerika	9,7	49,3
Avrupa	105,3	40,5
BDT	5,5	70,6
Ortadoğu	4,4	107,9
Kuzey Afrika	5,1	35,5
Batı Afrika	8,1	3,6
Doğu ve Güney Afrika	5,1	0,2
Avustralya	4,4	5,0
Çin	28,0	7,9
Japonya	45,2	4,5
Diğer Asya Pasifik	90,4	54,4
Diğer	20,0	26,4
Dünya Toplamı	475,3	475,3

Tablo.5.2.4. Dünyadaki ilk 50 Petrol Şirketi ile TPAO ve TÜPRAŞ'ın 200 Yılı Ham Petrol Üretim, Rafinaj Kapasiteleri ve Dengesizlik Endeksleri

	ŞİRKET	ÜLKE	KAMU PAYI (%)	2000 H. PETROL ÜRETİMİ (1000 varil/gün).	2000 RAFİNERİ KAP. (1000 varil/gün).	2000 yılı Dengesizlik Endeksi.
1	Suudi Aramco	Suudi Arabistan	100	8.602	2.084	75,77
2	PDV	Venezuela	100	3.295	3.070	6,83
3	E Exxon Mobil	ABD	-	2.553	6.226	-58,99
4	NIOC	İran	100	3.787	1.484	60,81
5	RD Shell	İngiltere – Hollanda	-	2.274	3.172	-28,31
6	Pemex	Meksika	100	3.450	1.525	55,80
7	BP	İngiltere	-	1.928	3.165	-39,08
8	Total Fina	Fransa	-	1.433	2.562	-44,07

	Elf					
9	Petro China	Çin	90	2.091	1.917	8,32
10	Pertamina	Endonezya	100	970	992	-2,22
11	Sonatrach	Cezayir	100	1.336	503	62,35
12	Petrobras	Brezilya	32,5	1.324	1.935	-31,58
13	KPC	Kuveyt	100	1.653	989	40,17
14	Chevron	ABD	-	1.159	1.515	-23,50
15	ENI	İtalya	36	748	859	-12,92
16	Repsol – YPF	İspanya	-	636	1.206	-47,26
17	Texaco	ABD	-	800	632	21,00
18	ADNOC	BAE	100	1.350	234	82,67
19	INOC	Irak	100	2.97	418	83,90
20	NNPC	Nijerya	100	1.312	439	66,54
21	Conoco	ABD	-	462	904	-48,89
22	Libya NOC	Libya	100	1,336	343	74,33
23	Qatar petroleum	Katar	100	858	63	92,66
24	Petronas	Malezya	100	529	188	64,46
25	Surgutneft egaz	Rusya	-	813	548	32,60
26	Phillips	ABD	-	597	360	39,70
27	Lukoil	Rusya	13,5	1.557	532	65,83
28	EGPC	Mısır	100	398	763	-47,84
29	Statoil	Norveç	80	733	299	59,21
30	Yukos	Rusya	-	986	1.107	-10,93
31	Marathon	ABD	-	207	935	-77,86
32	ONGC	Hindistan	95	534	-	100,00
33	Sinopec	Çin	57	676	2.599	-73,99
34	Gazprom	Rusya	38,37	198	-	100,00
35	Tyumen Oil	Rusya	-	572	360	37,06
36	Rosneft	Rusya	100	269	224	16,73
37	PDO	Umman	60	538	85	84,20
38	Slavneft	Rusya / Belarus	74,95 / 10,8	245	290	-15,52
39	Ecopetrol	Kolombiya	100	443	300	32,28
40	Syrian Petroleum	Suriye	-	300	242	19,33
41	Sidanko	Rusya	-	259	142	45,17
42	Amarede Hess	ABD	-	261	262	-38
43	Sibneft	Rusya	-	344	390	-11,77
44	Norsk Hydro	Norveç	11	326	43	86,81
45	Petro Canada	Kanada	18	95	313	-69,65

46	Anadarko	ABD	-	131	-	100,00
47	Petroecuador	Ekvator	100	259	175	32,43
48	Nippon Mitsubishi	Japonya	-	50	1.277	-96,08
49	CPC	Tayvan	100	11	770	-98,57
50	BHP	Avustralya	-			
	Toplam / Ortalama			57.524	48.441	30.1
51	TPOA	Türkiye	100	37	-	100,00
52	TÜPRAŞ	Türkiye	65,76	-	588	-100,00

(Petroleum Intelligen Weekly; Aralık, 2001, TÜPRAŞ, TPAO).

2000 yılı için ilk elli şirketin dengesizlik endeksi genel hesaplamada 30,5 olarak hesaplanmıştır. 1990'de (53,7), 1995'de ise (31,1) olarak belirlenmiştir. 1995 – 2000'li yıllara gelindiğinde petrol şirketlerinde dikey dengesizliğin azaldığı, şirketlerdeki petrol ve rafinaj faaliyetlerin de artış yaşanmaya başladı. Burada değinmemiz gereken en önemli konuların başında; Dünyada en büyük petrol şirketlerinin üretici durumlarda olanlar dahi belirli düzeyde rafinaj kapasitesine sahiptirler. Dünyada petrol sanayi, alanında faaliyet gösteren şirketlerin de önemli ölçüde dağıtım, taşıma, pazarlama hatta petrokimya alanında faaliyet gösterdiği ve dikey bütünleşik bir eğilim göstermektedir. 2000 yılında 30 şirketin kendi ürettiği hammaddeye besleyecek güce sahip olduğu bilinmektedir. Diğer 20 şirketin ise ürettiği ham petrolü dışarıdan temin etmesi gerekmektedir.

Ülkemizde TPOA'nın dengesizlik endeksi (100), TÜPRAŞ ise sadece rafinaj alanında etkin olması dengesizlik endeksini (-100) kadar düşürdüğü bilinmektedir. Tabloda kamu ve özel şirket karşılaştırması yaparsak; 50 şirketin, 18 tanesinin sermayesi ve yatırım harcamalarının tamamı kamuya ait, diğer 6 şirketin sermayesi ve yatırım harcamalarının % 50'nden fazlası devlete aittir. 6'nın ise sermayesi ve yatırım harcamalarının % 50'sinden azı devlete aittir. Kamu hisseli 30 şirket vardır. Özel şirket hisseli 20 şirket vardır. 12 şirket ise kamu ve özel hisselidir. Petrol üreticisi olan ülkeler, ekonomik güce sahipse ve teknolojik sistemlerle çalışmayı desteklerse başarıya ulaşması kesin olur.

Sonuçta dünyanın 50 büyük şirketinin 2000 yılı dengesizlik endeksi 100 ile BHP, Anadarko (ABD), Gazprom (Rusya), ONGC (Avustralya), En düşük endeks (-98,57), ile CPC (Tayvan), şirketine aittir. Elde edilen sonuçlara göre dikey

dengeye en yakın şirket her konuda önde olan yine dengeye yakın Amerada Hass (ABD)'dir.

Şirketler büyüklüğüne göre değil üretim ve rafinaj kapasitesi oranlarına göre öne çıkmaktadır: Gelişmemiş olan ülkeler denge seviyesinden uzak (Tayland) gibi, Gelişmekte olan ülke denge seviyesine, gelişmemiş ülkeye göre daha yakın(Kanada). Gelişmiş ülke ise denge seviyesine yakın olan şirketler (ABD, Rusya Japonya)'dir.

5.3. Türk Petrol Sanayi

5.3.1. Türk Petrol Sanayinin Gelişimi ve Mevcut Yapısı

Türkiyede ticaret alanında yapılan ilk petrol üretimi 1980'de European Petroleum Company tarafından, Mürefte (Tekirdağ) Hora da açılan 98 mm'lik kuyudaki çalışmadır, daha sonraları ise bu hızlı bir şekilde ivme kazanmış ve bu seviye ye gelmiştir. Ekonomisi ilk başlarda düşük olan Türkiye'yi güçlü devletlerle işbirliğine yönlendirmiş bu da işi kolaylaştırmıştır. Cumhuriyetle birlikte II. Abdülhamit' 1980 de Irak'ta elde ettiği ayrıcalıklarla 1914 Alman ve Amerika şirketlerinin yürüttükleri çalışmalarla hız kazanmış ve 1954 ile 6326 sayılı Petrol kanunu ile Türk Petrol tarihi yeni bir konuma taşınmıştır. Bu gelişme TPOA ile hız kazanmıştır.

TPOA ile yeni petrol yerleri keşfedilmiş. 1980 den sonrada hızlanarak devam etmiştir. Tablolara incelediğimiz de TPOA büyük devletlerin önemli derecede güçlü olan şirketlerle birleşerek önem kazanmıştır. Türkiye enerji bakımından önemli bir konuma sahiptir fakat yeterince altyapısı ve ekonomisi olmayınca dışa bağımlı olmuştur. Elimizdeki petrolü işleyecek teçhizat olmaması ve yeterince bilgi olmaması da etkilidir. Özellikle 2023 yılına kadar enerji antlaşmaları lozanla yabancı devletler elimiz bağlamıştır. 2001 yılında enerji açısından petrol %39,5'lik bir paya sahip iken; IEA verilerine göre 2010 yılı enerji de petrolün talebinin %27,1'e, 2020 yılında ise %22,4 olması tahmin edilmektedir.

2010 ham petrol üretiminin 1,14 milyon ton, ithalatın ise 45,26 milyon ton; 2020 de ise ham petrol üretiminin 0,64 milyon tona ithalatın ise 66,26 milyon tona ulaşacağı öngörülmektedir. Yukarıda açıkladığımız üretimin 1,14 den 0,64'düşeceği; ithalatın ise 45,26'dan 66,26'ya yükseleceğini çözümlenmelerle açıklamak mümkündür. Türkiye Devleti, şirketler olarak gelişmesini ve aramasını artırmak için

ekonomik olarak ve teknolojik olarak destekleyici bir çalışma ile şirketleri güçlendirmesi gerekmektedir. Ülkemizde 2001 yılı ham petrol tüketimi 26 milyon ton, doğal gaz tüketimi ise 16 milyar m³ civarındadır. Ham petrol tüketimi ise % 90n civarındadır. Doğal gaz ithalatının %98'i dış devletlerden temin edilmekte olup ülkeyi ekonomik zarara sokmaktadır. Ülkeler her zaman dikkatli hareket etmeli ve gerekli oranda üretilen petrolün ihraç fazlasını diğer yıllarda kullanmak üzere muhafaza etmelidirler (ETKB, PİGM: 2001).

Ülkemiz de ham petrol üretimi, üretim bölgelerine yakın olması; taşıma giderleri vergiler açısından ülkeler ve şirketler açısından önem arz eder. Petrol üretiminde ülkelere eğer ki ihtiyaçlarını karşılayamaz ve gelişime kapalı olurlarsa ülkeyi risk durumunda içinden çıkılmaz bir duruma sokar. Ülkemiz de orta da yer alması vergiler ve diğer ülkelere nakil yapılırken ülkemizin de anlaşmalarla uygun seviyede yararlanma olanağı sağlayacaktır. Ülkemizin petrol ürünlerinin talep açısından ele alırsak LPG hariç ürün açığının 2003 yılında 3,5 milyon ton, 2005 yılında 6,1 milyon ton olması beklenmektedir (DPT, 2001).

Bu şartlar altın da VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da yer alan kalkınma planı içerisinde de, ham madde enerjisini en iyi şekilde işleyerek kullanmak ve dış devletlere de ihraç ederek kar elde etmek hedeflenir. Rafineriler konusunda da aramayı genişletmek gerekir. Bunu gerçekleştiremezsek dağıtıcı firmalarla anlaşılıp arz ve talebi göz önüne alıp hammaddeyi işleyerek depolarda muhafaza etmeliyiz. Ve piyasa fiyatı da göz ardı etmemeli fiyat yükselince dıştan ithal etmeden ihtiyaçlarını karşılamalı ve dışarıya da ihraç ederek ekonomik kar sağlamalıdır. 2000'li yıllar ele alacak olursak. Yeni rafineriler sayesinde ihtiyacımız olan: benzin, gazyağı jet yakıtı, motorin, fuel oil, asfalt yapımı, madeni yağ, gibi ürünleri yerli üretimle karşılayabilecektir.

Rafinerinin talep artışı karşısında ekonomik ve çevre de dikkate alınmalı, rezerv (10 milyon ton/yıl), hammaddeye sahip petrolü karşılayacak durumda olması gerekmektedir. 10 milyon ton /yıl kapasitede yeni rafineriler için de bütçe ayrılmalı ve destekleyici krediler sağlanmalıdır. Buda 1000 kişi için ekonomik istihdam sağlamada yeteli olması gerekmektedir. Son yıllara baktığımız dünyadaki küreselleşmeye bağlı olarak ülkeler bir birini rekabet olarak görmekte ve Avrasya kan ve savaş olarak yorumlana bilmektedir. Yeni rafinaj alanları için ülkeler çevreye

fazla yatırım yapmasını gerektirmektedir. Otomotiv sanayii de uygun yakıt temin edilmemesi nedeniyle egzoz temizliği için fazla para harcamayı gerektirir. Otomotiv sanayide 1.1.2005' kadar AB standartlarında, yakıt ve benzin kullanmayı başarabilmesi ve çevreyi kirletmemesiyle mümkündür (DPT Raporu, 2000).

5.3.2. Türk Petrol Sanayinde Ekonomik Büyüklükler

5.3.2.1. Ham petrol rezervi

2001 yolu sonlarına doğru Türkiye'de ham petrol Şirketi 9 tanedir. TPOA ilk sırada yer aldı. %66,2'lik payla ilk sırada yer alırken, petrol rezervinin de önemli bir kısmına hâkimdir. Ancak tabloda da anlaşılacağı gibi kalan üretilebilir ham petrol rezervi 42 milyon tondur. Türkiye'de yıllık ham petrol talebinin ortalama 26 milyon tona denk gelmektedir. Kalan rezerv ise 2 yıl dayanacağı tahmin edilmektedir. Buda bizleri yeni rezerv alanları olarak veya elimizdeki petrol rezervlerini en uygun şekilde kullanmamız gerekir. Eğer ki gerekli ekipmanlar ile desteklemezsek eksiklik olacaktır. Özellikle bilgiye bağımlı olan günümüzde uluslararası güçlerin etkisiyle de arama ve sondaj çalışmasına ve çevre sorunlarına da eğilimli olmalıyız.

Tablo.5.3.2.1. 2001 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye'deki Ham Petrol Rezervi

Şirketler	Rezervardaki Petrol	Üretilebilir Petrol	Kümülatif Üretim	Kalan Üretilebilir Petrol
TPOA	701.015.000	88.783.000	61.133.449	27.649.551
NV. Turkse Perenco	176.858.000	48.491.000	38.493.063	9.997.937
Petroleum/E.M.L. Dorchester	73.087.000	12.746.000	10.714.046	2.031.954
Madison Oil Turkey Inc. TPOA	7.779.000	2.723.000	2.003.118	719.882
NV. Turkse Perenco /TPOA	4.624.000	1.805.000	1.189.327	615.673
Ersan/Aladin Trans Med.	6.157.000	924.000	753.406	170.594
Ersan/Aladin M.E.	2.420.000	426.000	356.557	69.443
Aladin/Madison (Turkey) Inc	2.094.000	628.000	180.261	447.739
Aladin/Trans Med.	362.000	74.000	3.057	70.943
Toplam	974.396.000	156.600.000	114.826.958	41.773.716

Ortalama				
-----------------	--	--	--	--

İspatlanmış, muhtemel ve mümkün rezervler toplamıdır.

Kümülatif üretim rakamlarına TGT – HTI ortaklığının üretimi olan 674 Ton dâhil edilmiştir (Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, 2001).

2001 yılı kalan petrol rezervi 41,773'tür. Buradan da anlaşıldığına göre elimiz de fazla çıkarılan kaynak kalmadığı, bizleri 48,0 petrolün daha yerin altında bulunmayı beklediği ve bizim de bunu bulmamız gerektiği anlaşılmaktadır. Dışa bağımlı olmak istemiyorsak aramaya gerekli donanım ile destek vererek yeni petrol kuyuları, rezervleri bulmamız gerekir.

5.3.2.2. Ham Petrol Üretimi

1991 yılındaki 4,452 bin tonla üretimden sonra Türkiye'de ham petrol sürekli bir düşüşe doğru gitmiş. 2001 yılın da ise 2,551 bin tona gerilemiştir. Bu düşüş sahalarımızın yaşlanarak düşük rezerv oranında petrol çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bizler yeni petrol keşifleri yapmamamız sonucunda petrolün oran olarak düşmesine ve sıkıntılarının da başlangıcı olmuştur tabloda da inceleyeceğiz.

Tablo.5.3.2.2. Ham Petrol Üretimi

Yıllar	Miktar / Ton				
	TPOA	PAY %	DİĞER	PAY %	TOPLAM
1942 – 58	1.276.129	100	-	-	1.276.129
1959 – 64	2.905.536	84	563.857	16	3.469.393
1965	701.275	46	831.368	54	1.532.643
1966	765.193	37	1.275.522	63	2.040.715
1967	991.287	36	1.760.433	64	2.751.720
1968	1.025.563	33	2.078.913	67	3.104.476
1969	1.133.522	31	2.489.670	69	3.623.192
1970	1.064.024	30	2.477.989	70	3.542.013
1971	993.003	29	2.459.483	71	3.452.486
1972	940.598	28	2.447.579	72	3.388.177
1973	1.026.748	29	2.484.493	71	3.511.241
1974	1.111.251	34	2.197.711	66	3.308.962
1975	1.101.598	36	1.993.888	64	3.095.486
1976	1.030.124	40	1.565.231	60	2.595.355
1977	1.070.117	39	1.642.919	61	2.713.036
1978	992.237	36	1.744.095	64	2.736.332
1979	1.149.845	41	1.681.573	59	2.831.418
1980	940.971	40	1.389.221	60	2.330.192
1981	1.007.985	43	1.354.574	57	2.362.559
1982	1.031.253	44	1.302.017	56	2.333.270

1983	969.106	44	1.234.371	56	2.203.477
1984	947.416	45	1.139.299	55	2.086.715
1985	1.030.828	49	1.079.546	51	2.110.374
1986	1.248.862	52	1.144.674	48	2.393.536
1987	1.496.692	57	1.132.936	43	2.629.628
1988	1.485.090	58	1.078.786	42	2.563.876
1989	1.857.682	65	1.018.513	35	2.876.195
1990	2.650.922	71	1.065.624	29	3.716.546
1991	3.300.030	74	1.151.672	26	4.451.702
1992	2.993.919	70	1.287.033	30	4.280.952
1993	2.748.265	71	1.143.756	29	3.892.021
1994	2.548.989	69	1.137.679	31	3.686.668
1995	2.488.116	71	1.027.666	29	3.515.782
1996	2.557.785	73	941.850	27	3.499.635
1997	2.447.824	71	1.009.142	29	3.456.966
1998	2.283.355	71	940.267	29	3.223.622
1999	2.016.841	69	923.055	31	2.939.896
2000	1.826.006	66	923.099	34	2.749.105
2001	1.790.000	70	761.500	30	2.551.457
Toplam	60.945.987	53	53.881.004	47	114.826.958

Tabloda 11’de görüldüğü gibi uygun bir hedef belirlenip Avrasya Enerjisi göz önüne alınarak Türk petrol rezervinin de önemsenerek bir durumda olduğu gerçeğine varılır. Çevre zarar vermeden ve taşıma da kullanılacak boru hattı güzergâh’ını belirleyip boru hattının geçeceği güzergâhta bulunan devletlerle de siyasi ilişkileri geliştirmek önem arz etmektedir. Güvenlikte etkin olarak sağlanmalıdır (Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, 2001).

5.3.2.3. Ham Petrol Tüketimi

Aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak yıllar itibari ile rafinerilerde tüketilen ham petrol miktarları ton olarak verilmiştir.

Tablo.5.3.2.3. Ham Petrol Tüketimi

Miktar Ton						
Rafineriler	Ham Petrolün Kaynağı	1985	1990	1995	2000	2001
Batman	Yerli	788.431	570.083	556.083	756.341	663.881
	İthal	0	0	0	19.507	53.353
	Toplam	788.431	570.083	556.083	7.75.848	7.17.234

İzmit	Yerli	370.065	983.981	678.869	498.295	330.163
	İthal	9.629.468	7.397.976	9.348.258	5.945.517	9.135.529
	Toplam	9.999.533	8.381.957	10.027.127	6.443.812	9.465.692
Ataş	Yerli	947.374	817.766	690.927	536.845	325.599
	İthal	2.055.842	3.140.065	3.340.839	2.411.824	2.775.256
	Toplam	3.003.216	3.957.831	4.031.766	2.948.669	3.100.855
İzmir	Yerli	28.367	617.389	381.988	445.966	194.971
	İthal	4.043.169	6.646.378	8.633.537	10.222.625	8.919.874
	Toplam	4.071.536	7.263.767	9.015.525	10.668.591	9.114.845
Kırıkkale	Yerli	0	415.872	1.065.286	464.865	1.138.967
	İthal	0	2.391.838	2.342.665	2.902.767	2.323.941
	Toplam	0	2.807.710	3.407.951	3.367.632	3.462.908
Toplam	Yerli	2.134.237	3.405.091	3.373.926	2.702.312	2.653.581
	İthal	15.728.479	23.665.299	23.665.299	21.502.240	23.207.953
	Genel Toplam	17.862.716	22.981.348	27.039.225	24.204.552	25.861.534

5.3.2.4. Ham Petrol İthalatı

Ham petrol ülkemizde en fazla başvurduğumuz bir sistem haline geldi. DİE verilerine göre ham petrolün değeri 1990 yılında 3, 495 milyon dolar, 1995 yılında 2,919 milyon dolar 2001 yılında 3.878.milyon dolara tekâmül gelmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi bir azalmış bir artmış alım böyle değişince ekonomik çevresel rollerin etkisinin büyük olduğu gerçeğini ortaya koymakta bizim ülkemiz de yeterince petrol rezervi varken çıkarıp işleyemediğimiz için dışarıya bağlı hale gelmemize ve ekonomik olarak gerilememize sebebiyet vermektedir. Ülke genelin de ithalata yapılan harcamalar % 4'e denk gelmektedir. 2001 yılında TÜPRAŞ rafinerileri ne temin edilen yurt içi ve yurt dışı petrol'den düşen petrol dağılımı ülkeler çapına şöyle sıralanır. İran (%18,8), Irak (%11,3), Suudi Arabistan (%15,7), Libya (%20,3), Suriye (%4,6), serbest piyasa oranı (%19,2) ve yurt içi kaynaklar (%10,2), olmuştur (TÜPRAŞ, 2001).

Tablo.5.3.2.4. Ham Petrol İthalatı.

Yıllar	Ham Petrol İthalatı (Ton)	Ödenen Döviz CIF \$
1961	343.667	5.558.348
1995	3.048.983	47.864.458
1970	3.845.122	53.646.704
1975	9.634.101	754.243.391
1980	10.490.158	2.610.098.975
1985	15.531.897	3.321.272.476
1990	20.061.974	3.505.442.659
1995	23.510.777	2.912.984.869
2000	21.671.149	4.200.761.845
2001	23.242.875	3.897.305.049

5.3.2.5. Türkiye’de Toplam Rafinaj Kapasitesi

Türkiye’de toplam rafinaj kapasitesi 32 milyon ton/yıl kapasiteye sahiptir. Rafinaj alanında ise iki büyük şirket olarak yer almakta. Bu şirketlerden ilki olan TÜPRAŞ 27,6 milyon tan kapasiteye sahip, ülkedeki toplam rafinaj kapasitesinin ise % 86’sına sahiptir. İkinci olarak ise ATAŞ yer almakta 4,4 milyon ton/yıl kapasite ile yaklaşık % 14’lük bir kapasite ile işlem görmektedir. 2001 yılın da ise TÜPRAŞ rafinerilerinin Kapasite olarak kullanımı % 82,6’artış gösterdi. ATAŞ ise kullanımını %75,5 olarak artırmıştır. Şirketler çıkan ham petrol alanına sahip olursa iyi bir şekilde işleyip mamul madde halin de satabilirse başarılı olur. Türkiye Devletini bölgelere göre de rafineri ve kapasite olara inceleyeceğiz. Batman rafinerisi 1995 yılında 330 bin ton/yıl kapasiteyle kurulmuş olup en son teşviklerle yapılan yatırımlar kapasiteyi işlemede ve çıkarmada desteği artırmıştır. Yeni kapasite alanları bularak petrol kapasitesini artırmıştır. İzmit rafineri 1961 yılın da 1 milyon ton/yıl kapasiteyle kurulmuş, 1967, 1972, 1977 ve 1982 yıllarında da destek teşviklerle yeni petrol yatırımları artırılıp yeni petrol alanları ve rezervi bol petrol bulunmasını ve darboğaz gidermede etkili olmuştur. Buda ülkeye ek destek sağlamada etkili bir ekonomik kaynak sağlamıştır.

ATAŞ rafinerisi 1962 yılında 3.200 bin ton/yıl kapasiteyle kurulmuş ve daha sonrada 1969, geliştirilmiş, darboğaz giderme çalışması yapmış ve kapasitesini artırmıştır. Özel rafineri olması sebebiyle yatırımı artırılmış böyle olunca da daha kaliteli petrol elde edilmesine ve taşınması için yapılan dayanıklı boru hatlarıyla, taşınması kolaylaşmıştır. İzmir rafinerisi 1972 yılında 3 milyon ton/yıl kapasiteyle

kurulmuş, 1982, 1986 ve 1987 yıllarında rafineye, darboğaz giderme ve teşviklerle çalışma yapılmış teşvik yatırımlarla desteklenip geliştirilmiştir. Kırıkkale rafinerisi ise 1986 yılında 5 milyon ton/yıl kapasiteyle kurulmuş. Türkiye'nin en yeni rafinerisidir. Bu çalışmalar zamanla desteklenip geliştirilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Kısaca açıklayacak olursak işletmeler küreselleşme ile arz ve talep armış böyle olunca da enerjiye yapılan yatırımlar artırılmıştır. Günümüzde ekonominin temelini enerji oluşturur. Böyle olunca da devletleri mücadele etmeye başlamıştır. Çünkü güç kimde ise o istediği gibi davranabilir ve diğer güçsüz devletleri de yönlendirmede etkili olacaktır.

Tablo.5.3.2.5. Türkiye'deki Rafineriler ve Kapasiteleri

Kuruluşun Adı	Yeri	Mülkiyeti	Üretim Konusu	Kapasite '1000' Ton
TÜPRAŞ-İzmit Raf. Müdürlüğü	Kocaeli	Kamu	Rafinaj	11.500
TÜPRAŞ-İzmir Raf. Müdürlüğü	Aliğa	Kamu	Rafinaj	10.000
TÜPRAŞ-Kırıkkale Raf. Müdürlüğü	Kırıkkale	Kamu	Rafinaj	5.000
TÜPRAŞ-Batman Raf. Müdürlüğü	Batman	Kamu	Rafinaj	1.100
ATAŞ Rafinerisi	Mersin	Özel	Rafinaj	4.400

(Petrol Ürünleri ÖİK Raporu).

5.3.2.6. Petrol Ürünleri Üretimi

Tabloda da görüldüğü gibi, ülkemiz de üretilen petrol ürünlerinin arz ve talebin etkisi nedeniyle yıllara göre değişim gösterdiği görülmektedir. Bundan sonra ki dönemde de AB standartlarına uygun üretim yapılacağı, ürünün niteliğinde ve standartlarında meydana gelen değişim; ürünün miktarın da farklılaşmalar yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Tablo.5.3.2.7. Petrol Ürünleri Sivil Tüketimi

Ürünler	1985	1990	1995	2000	2001
Rafineri	358.538	414.968	633.508	556.982	620.084

Yakıt Gazı					
LPG	933.878	1.565.986	2.362.412	4.546.884	3.851.176
Nafta	669.049	1.554.709	1.582.021	1.562.018	1.522.901
Normal Benzin	1.275.344	1.685.894	2.343.185	1.200.003	890.670
Süper Benzin	270.706	1.002.758	1.441.842	1.068.236	739.650
Kurşunsuz Bensiz	-	10.415	161.091	1.387.639	1.540.978
Solvent	-	-	144.022	267.179	179.889
Jet Yakıtı	192.778	292.223	867.237	970.995	1.055.047
Gaz Yağı	249.918	183.689	91.887	36.577	29.350
Motorin	5.459.147	7.193.181	8.100.884	8.774.281	8.761.828
Kalorifer Yakıtı	-	-	-	1.464.170	1.280.098
Fuel oil-6	6. 578.973	6.738.459	8.026.886	6.202.133	6.528.936
Asfalt	496.865	694.630	969.525	1.247.415	1.149.339
Madeni Yağ	218.080	292.014	338.805	489.841	335.350
Diğerleri	63.789	93.205	97.105	115.626	142.808
Toplam	16.767.065	21.722.131	27.160.410	29.889.979	28.628.104

(1985 ve 1990) yıllarında müstahzarat diğerleri kalemine dâhil edilmiştir (Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, 2001).

Tablo 14’de görüldüğü gibi 1985den 2001’e doğru gidildiğinde 1985-2000 yılında toplam sivil tüketim benzin, jet yakıtı vb. enerji alanın da toplam sivil tüketimin arttığı görülmektedir. İş böyle olunca da ithalatın artmasına sebebiyet vermekle beraber 2011 yılın da ise azalarak toplam enerji 1.261.775 düşerken ithalata yinede büyük kısmı dışa bağımlı olmuştur.

5.3.2.8. Petrol Ürünleri Ticareti

Yurt içi talebin yüksek olması, düzenli petrol kullanılmaması üretim yetersizliği ve diğer nedenler. Petrolün yeterince ülke içinde çıkarılmaması ya da

çıkarılsa bile işlenememesi dışarıdan petrol alamaya yönlendirir. Düzenli olarak petrol çıkardığımızda ve darboğaz çalışmalarının yeterli olması ihracatı da beraberine getirir. Son yıllarda önemli ihracat kalemleri arasında LPG, Kurşunsuz benzin, motorin ve fuel oil-6 ve HVGO bulunmaktadır. İthalat ve ihracat işlemleri uluslararası kamuoyu tarafından belirlenen fiyatlarla yapılmaktadır. Ana dağıtım kuruluşları: depo. İskele imkânlarının, taşımada kullanılan boğazların artması ve güvenliğin artırılması ihracatı da artırmaktadır. İthalat yapılması araçların sayısının artırılması ile de açıklanabilir. Böyle olunca da ülkelerdeki petrol ile uğraşan şirketleri bir rekabete dâhil etmektedir. Artan talebi karşılamak için ise yeni rafineri alanlarının bulunması; uygun rezerv, darboğaz çalışması yapılması, uygun ekipmanla desteklenmesi ve yeterince yatırımla desteklenmesi ile mümkündür.

Tablo.5.3.2.8. Petrol Ürünleri Ticareti

Yıllar	Ürün İthalatı (Ton)	Ürün İhracatı (Ton)
1985	1.148.006	1.668.565
1990	2.168.471	2.075.379
1991	2.191.629	2.858.899
1992	2.267.696	2.052.993
1993	3.716.444	2.264.279
1994	2.654.578	2.124.135
1995	2.978.728	1.686.440
1996	5.094.274	1.630.949
1997	4.602.959	1.629.439
1998	5.022.724	2.326.769
1999	5.585.111	2.751.992
2000	8.622.152	1.550.983
2001	5.789.746	2.569.763

Ürün ithalatı ve ihracatı temel alınıp; ürün ithalatını ele alacak olursak 7.3.8. Tablo.15 de ayrıntılı olarak görmekteyiz 1985 de ithalat (1.148.006) iken 2001 de (5.789.746) ya yükselmiş. İhracat ise 1985 de (1.668.565), 2001’de (2.569.763) artırmamıza rağmen ithalat 2,4 fazladır. Böyle olunca da sermayeden para çıkacağını

ve enerjide dışa bağımlı olmamıza sebebiyet vermektedir (DPT Uzmanlık Tezi, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, 2001).

5.4. TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN ŞİRKETLER

5.4.1. Ham Petrol Alanında

2001 yılında Türkiye de 2'si yerli, 9'u yabancı olmak üzere üretim yaban toplam 11 şirketle faaliyet göstermektedir. Bunlar: TPOA, N.V. Turkse Perenco, Petroleum Exp. Mex. Inc, Dorchester Master Ltd, Ersan Petrol Sanayii A.Ş, Aladdin Middle East Ltd, Trans Meditteranean Oil Comp. Ltd. Madison Turkey Inc. Güney Yıldızı Tic. A.Ş., Madison Oil Turkey., Inc ve Aladdin Şirketleridir. Türkiye'deki en büyük şirketler ham petrol şirketlerini inceleyeceğiz ve karşılaştırma ile yapacağız.

5.4.1.1. TPOA (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı)

1954 yılında ülkemizde 6327 sayılı kanunla petrol aramaya başlandı. Sondaj üretim ve petrol çıkarmaya başlanmıştır. 1983'de TPOA yeni ad verilerek "Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi" adı ile faaliyetine devam etmeye başladı. Petrol arama depolama taşıma ve sondaj çalışmaları yapılmaya devam etmiş, pazarlama ve dar boğaz çalışmaları, petrol güvenliği dıştan desteklenerek yapılmıştır. Şirketler rekabet haline girişmiş buda şirketlerin hızlı bir çalışmaya girişmesine neden olduğu gibi enerjiye yapılan yatırımları artırmış. TPOA, TÜPRAŞ, BOTAŞ, DİTAŞ VE PETKUR (Türkiye Petrol Kurumu) bağlı şirket ortaklığını gidildi.

1984 ise kamu sektörüne bağlı şirketler de yapılan düzenlemede TAPAŞ, değiştirilerek TPOA olmuştur. Kamu merkezi olarak çalışmasına devam etmiştir. Petrol ürünlerinin miktar olarak artmasına neden olarken memleket ihtiyaçlarının da büyük bir kısmını oluşturmada etkin rol aldı. Petrol kanununda belirtilen şekilde petrolün üretiminden tüketimine kadar dağıtım, güvenlik ihtiyacını düzenli olarak sağlamaya çalışmıştır. Jeotermal enerji bulamada ve düzenli çıkarılmasında da etkin olarak faaliyet gösterdi. 1997 yılında İPRAGAZ, 1990'da TÜPRAŞ ve POAŞ, 1993'de DİTAŞ, olarak özelleştirildi. Kamu ortaklığına bağlı olarak çalışmasına karar verildi. Özelleştirmenin de başlangıcı olarak tarihe geçti. 2001 yılı sonlarına gelindiğin de TPOA, Şirketine verilen desteği ile kendi altyapı'sını düzenli olarak oluşturan. Fazlasını ise depolama olanağı olan, Türkiye'de 1 milyar varil üretilabilir, petrol rezervlerinin %56'sına sahip olmuş, yaklaşık 14 milyar varil m³ üretilabilir.

Doğal gaz rezervinin ise %62'sine sahip olmuş, kendini geliştirerek önemli bir petrol şirketi haline getirmiştir.

Ülkemiz de ise bugüne kadar katlanmış (sayısal verilerle kanıtlanan), 115 milyon ton civarında ham petrol üretilmiştir. TPOA ise 61 milyon tonu (53'ü), doğal gaz üretiminin ise 4,9 milyar varil m³ üretim ve dağıtım ve ham petrolün büyük çoğunluğu TPOA tarafından gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda ülkemiz petrol arama tesislerin de çalışmalar azalmasına rağmen denizlerde aramalar devam etmekte fakat fazla masraf gerektirdiğinden Uluslararası şirketlerle işbirliğine gidilmiş buda petrol da yeterince gelişmediğimizin kanıtıdır. Ancak (BP, 2001). Şirketler işbirliğine giderse başarıya ulaşacakları tahmin edilmektedir. Önümüzdeki dönemlerde işbirliğine gidilirse, Türkiye için de petrol arama yapan şirketler dışarıya açılacak ve dış aramalarda da başarıya ulaşacaklardır.

5.5. TPO ÖNCÜLÜĞÜNDE YURTDIŞI ARAMALAR VE PROJELER SUNLARDIR

5.5.1. Kazakistan Projeleri

Kazakistan milli petrol şirketi başta olmak üzere hissesi (%51) olmak üzere, şirket yatırımları ön plana alınmış olup çalışmalarda iş ortaklığına gidilmiştir. TPOA (%49) ortak kurulan KTM Ltd. adlı şirketi kurup 2 ruhsata sahip olan şirket çalışmalarını genişleterek çalışmalara başlamıştır. 1999 tarihinde Mayıs ayında çalışmaya başlayan şirket 2002 Ağustos da ise KTM büyük bir çalışma yaparak 938 bin tonla ham petrol üretime ulaşırken sistemi düzenli kurduğundan satışla 940 bin ton satış yapmıştır. Şirketler üretime düzenli yatırım yapar, çıkan petrolün ise düzenli satışını yapar ve güvenliğini sağlarsa başarıya ulaşır.

5.5.2. Azerbaycan Projeleri

TPAO; Genel kazı çalışmalarını Azerbaycan da yoğunlaştırarak Azerbaycan'ın genel sektöründe yer alarak petrol, doğal gaz, diğer enerjileri çıkarma işleme pazarlama ve satışını yapmak üzere 4 büyük proje ile çalışmaya başlamıştır bunlar: (Azeri – Çıralı – Güneşli, Şah Denizi, Kürdaşı, Alov.) dur. Bunlara ek büyük bir projede (Bakü – Tiflis – Ceyhan) ana boru hattı ile işlem görmektedir. Düzenli bir çalışma sürdürecektir olursa enerjide başarıya ulaşacaktır buda sektör açısından artı bir değer olacaktır.

5.5.3. Azeri – Çıralı – Güneşli (ACG) Projesi

Proje ilk olarak 12.12.1994 tarihinde yürürlüğe giren Azerbaycan'ın önemli bir projesi olan Azeri ve Çıralı sahalarında ve güneşli sahasının önemli bir kısmında derin su bölümüne çalışmalar başlatılmış olup (Ortak Yatırım ve Anlaşmasına bağlı olarak, Üretim ve paylaşılmasına varılmıştır), TPOA önemli bir kısmına hâkimdir.

Çıralı sahasında “Erken Petrol Üretimi” ise 1997 yılında faaliyete girmiştir. Çıralıdaki 11 petrol kuyusundan toplam da 136 bin varil/gün ile üretime devam edilmektedir. Petrol çıkarmaya yapılan destek yatırımlar ve sistemli çalışmalar ve teknolojik imkânlar ürünün işlenerek satılmasına sebebiyet vermekte buda ekonomik olarak bir geri dönüşe sebebiyet vereceğinden şirket açısından da kar oranına katkı sağlayacaktır. Azeri – Çıralı – Güneşli Projesinin saha geliştirmesi Azeri sahasının ortasında yer alan bir kısım da Faz-1 projesi ile başlayacak 2005'in ilk çeyreğinde ise üretim aşamasına geçecektir. Çeşitli dış desteklerin de yardımı alınıp ihracat açısından da büyük bir kazanç sağlama imkânı tanınmış olacaktır. Üretim artırılacak 2008 yılına gelindiğinde ise 375.000 varil/gün maksimum kapasiteye ulaşması beklenmektedir. Faz-2 projesi, ise Azerbaycan'ın doğusunu ve batısını gelişmesine neden olacaktır. 2006'da maksimum üretime ulaşmış olacaktır. 2008'de ise maksimum üretime ulaşması sağlanacak. Faz-3 ise Güneşli Sahası Derin Su Bölümünün geliştirilmesini sağlamakla kalmayacak büyük bir enerji transferine de olanak sağlayacaktır. İşletme teknoloji ile arama ve sondaj çalışmalarına imkân verecektir böyle olunca da taşıma ve diğer yatırımlarla desteklenince de büyük başarıya ulaşacaktır. 2010 yılında yapılan yatırımlarla ve destek finansal olanaklar sayesinde toplam petrol üretimi 1 milyon varil/gün üstüne çıkmıştır.

5.5.4. Bakü – Tiflis – Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı (BTC) Projesi

Hazar petrolünde önemli bir etken taşınmasıdır. (Azeri – Çıralı – Güneşli) hattını uluslararası taşınmasına ise yine maddi destek gereklidir. Bunu da ancak işbirliğine gidilirse başarılabilir. Bakü'den başlayarak Tiflis'ten geçerek Ceyhan da sona ermektedir. 43 çaplarında, 50 milyon ton/yıl kapasiteli, 1,760 km uzunluğunda ki büyük bir boru hattıdır. Hattın 2005 yılında devreye girmesi ile çalışmalar gelişmiş buda Azerbaycan'ın ekonomik bir güce ulaşmasına ve söz hakkının doğmasına neden sağlamıştır. Temel atma töreninde 2002 yılında Bakü'de yapıldı. Türkiye ile de sözleşmelerle işbirliğine gidilmiş. Türkiye de etkin olan BOTAŞ ta şirketin

çalışmalarına destek sağlamıştır. TPOA'nın ise Azeri – Çıralı – Güneşli hattının inşasında %7,55 hissesi vardır. TPOA'nın hissesi, alana yeni şirketler dâhil olunca azalma göstermiştir. TPOA'nın hissesi diğer şirketlere devredilmiştir. Bu projenin düzenli olarak çalışma göstermesi Azerbaycan açısından ekonomik bir destektir.

5.5.4.1. Şah Denizi Projesi

17.10.1996 Tarihinde faaliyete girdi. Hazar denizinde Azerbaycan şah denizi ruhsatlı bir saha çalışması olup petrol arama, bulma petrol rezervini kontrol etme, geliştirme ve üretim ve dağıtımını yapmak amacıyla kurulan (EDPSA) çerçevesin de yürütülen çalışma ağıdır. İşletmenin başarıya ulaşması için gerekli teçhizatın sağlanması; diğer anlaşmaların yapılarak uluslararası bir düzeyde satışının yapılmasına olanak sağlanması durumunda çok güçlü bir konuma yükselecektir. Enerji, ekonomik ve askeri güç kazanmasında da rol oynayacaktır. Ayrıca bölgede 3 tane kuyu açılmış. 1999 Haziranında doğalgaz, kondensat bulunmuştur. Bununla birlikte geliştirmede başlamıştır. Şah denizinde 1 aşamada geliştirme ve sürekliliği konusunda karara varılmıştır. 2004 de bunu daha gerçekçi bir şekilde yapma olanağı bulmuş ve 15 yıllık sürede 6,6 milyar m³ doğalgaz' a ulaşmıştır. Enerji yatırımlarına maddi olanak sağlaması, donanımla ve çalışanlarla düzenli desteklemesi güçlü bir üretim ve pazarlama olanağı elde etmesine sebebiyet vermiştir.

5.5.4.2. Kürdaşı Projesi

Hazar denizinin önemli yatırım alanlarından bir diğeri olan Kürdaşı projesi de Azerbaycan açısından önem arz etmektedir. TPOA ortaklığı ile de güçlü bir üretim olanağına sahip olmuştur. Kürdaşı planı içerisin de yer alan arama, geliştirme üretim ortaklığı paylaşımı anlaşması ile de güçlendirilmiş ve yasa ile sağlamlaştırılmıştır. 30 Temmuz 1998 de yürürlüğe girdi. TPOA'nın payı ise hisse bazın da %5'dir. Kürdaşı projesi alanında 2 arama kuyusu ile faaliyete başlamıştır. Fakat hidrokarbon'a bulunamadı; buda ekstradan bir maliyet gerektirdiğinden ve yapılan yatırımların ve çalışmaların sonucu enerjiye ulaşılmaması nedeniyle, Azerbaycan, başta olmak üzere Türkiye firması olan TPOA'nın da zarar görmesine sebebiyet vermiştir. İşbirliğine gidilerek petrol kuyularının doldurulmasına karar verilmiştir.

5.5.4.3. Alov Projesi

Çalışmasına ilk olarak Azerbaycan hazar denizinde; (Araz – Alov Şark olarak) 23.03.1999 tarihinde başladı. Temel amacı düzenli çalışmalarla kaliteli petrolü

bulma, üretimini gerçekleştirme ve satışını yapmaya yöneliktir. (EDPSA), hâkimiyetinde çalışmalara devam edildi. Enerji çalışmalarını hızlandırarak devam etmiş, bununla da yetinmeyerek ekstra teknolojik destek sağlayıp, yeni arama çalışmaları yapmış petrolü kaliteli bir şekilde pazara da sunmuştur. TPOA'nın da projede %10 bir hisse ile çalışmalarını gerçekleştirmesine, Büyük şirketlerin ortak işbirliğine gitmesi; ekonomik olarak şirketlere kolaylık sağladığı gibi, şirketlerin kar oranını artırmasına, devletlere ise büyük sermaye girişine olanak sağlamıştır. Projeye 3 etüt çalışması ve 3 tanede arama kuyusu kazandırmıştır. Enerji sektörlerince genel bilgi, toplama işlemi 2000 yılında bitmesine rağmen çalışmalar devam ederek geliştirilmektedir. Proje çalışmalarına 23 Temmuz 2001'de İran – Azerbaycan arasında enerji paylaşımı konusunda anlaşmaya varılamayınca kısa süreliğine ara verilmiş, 2005'de anlaşmaya varılıp çalışmalar hızlandırılarak devam ettirilmiştir.

5.5.5. Türkmenistan Projeleri

1993 den beri TPOA firması Türkmenistan de çalışmaya başlamış deva etmiştir. Bugüne kadar çalışmalarında enerji ve ekonomik olarak Türkiye devleti ile Türkmenistan arasında işbirliğine gidildiyse de yeterince kazanç sağlayamamışlardır. Buda 2 devletin yatırımlarda çekimser kalmasına neden olmaktadır. Petrolde ve Doğalgazda; arama, geliştirme de başarılı olamamışlardır. Yinede TPOA çalışmalarında batı Türkmenistan da çalışmalarını devam ettirmek Türkmenistan ile anlaşmaya yoluna gitmiştir.

5.5.6. Libya Projeleri

Libya merkezli TPOA tarafından belirlenmiş 2 büyük şirketle çalışmalara başlamış. 1999'da imzalanan anlaşma ile üretim çalışmasına başladı, 2000 yılında asıl anlaşma ile işi kolaylatırmış ve yasal hale getirdiler. Anlaşma 25 süre ile yapıldı ilk 5 yılında petrol ve doğalgaz arama son 10 yılda ise petrol bulduktan sonra verileri düzenleyip yeni petrol kuyuları bulma ve enerjiyi işleyip pazara sunmak en iyi fiyatta satarak ekonomik bir kar elde etmeye çalışıldı ve bunu da başarı ile gerçekleştirdi.

5.5.7. Suriye Projeleri

2001 tarihinde Suriye, Maden Petrol Bakanlığı ile Türkiye Enerji Bakanlığı iş birliğine gittiler böyle olunca da ekonomik ve enerji alanında güçlü iki devlet meydana gelmiş oldu. TPOA heyeti 2001'de Suriye de işbirliği çerçevesinde Türkiye 2 teknik heyeti, Suriye'de hidrokarbon aramak için gönderdi. 2 ülkeye de geniş çaplı

arama ve yatırım yapma imkânı sağladı. Çıkarılan petrolün rezervi iyi olunca kar oranı artı. 2008’de Suriye ile Türkiye arasında anlaşmazlığa gidilince risk artması nedeniyle yolları ayrıldı. Devletler içinde ekonomik kayıp olmuştur.

5.5.8. Irak Projeleri

Irakta 1895’ten beri sürekli savaşlar ve birleşmiş milletlerin baskısı ve diğer dış devletlerin ABD başta olmak üzere, Irak’ın iç işlerine karışması ile Irak’ı karışıklık içerisine sürüklemiş; yatırımları engellediği gibi dışarıdan gelecek yatırımları da sınırlamıştır. TPOA 2 projede çalışmaya başladı. İlk proje Gharraf petrol sahası merkezli geliştirme projesi, bir diğeri ise Irak – Türkiye Doğal Gaz İhraç Projesidir. Fakat yeterince üzerin de çalışılmamış ve az petrol ticaretine sebep olmuş. TPOA, bağlı ortaklıklar Turkish Petroleum International Co. (TPIC), kanalıyla sınırlı sayıda ham petrol ve motorin alımı yapıldı. Türkiye ekstra olarak Irakta sondaj çalışmaları yapmakta fakat ihtiyaçlarımızı karşılamadığında dış devletlerle enerji yatırma yönlendirmiştir. Taşınması pahalıya mal olması ve fazla ekonomik güç gerektirmesi sebebiyle devlete de zarar vermektedir. İşbirliğine gidilir ve çalışmalar hızlandırılırsa 2 devlet açısından da yaralı olacaktır.

5.6. Rafinaj Alanında Çalışma Yapan İki Büyük Şirket

Rafinaj alanında çalışma yapan şirketler TÜPRAŞ ve ATAS isimli 2 Şirket olarak faaliyet göstermektedir.

5.6.1. TÜPRAŞ (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.)

Temel amaç Kamuya ait şirketler bünyesinde rafinerileri birleştirmektir. 16 Kasım 1983’de yasal olarak çalışmalar başlatılmıştır. TÜPRAŞ’ın kurulmasından sonra İPRAJ ve TPOA ortaklığında İzmir de ALIĞA çalışmalara başlarken, Batmanda ise BATMAN rafinerileri çalışmayı yerinde yapmaya başlamış, buda işletmen in para harcamadan ham petrolü işleme olanağı sağlarken. Kırklareli ise TÜPRAŞ ile çalışmaya başlamıştır. Kuruluş olara ise TPOA’nın bünyesinde TÜPRAŞ, kamu ortaklığı idare başkanlığının 1990’ın Temmuz ayında 9013 sayılı kanunla özelleştirilmiş ve kamudan ayrılıp özelleşmiş firma olarak çalışmalarına devam etmiştir. TÜPRAŞ % 2,5 hisse ile 27-29 Mayıs da halka arz edilmiştir. Çalışmalar giderek genişletilmiş; ülkede çıkan petrol ise işlenerek kullanıma sunulmuş fazlası ise ihracat ile ekonomik kazanç saptamak adına satışı yapılmıştır.

Türkiye'ye sermaye girişi olmuş ekonomisi güçlenirken askeri gücünde beraberinde getirmiştir.

TÜPRAŞ'ın kayıtlı sermayesi 500 trilyon TL olmuştur. TÜPRAŞ Avrasya enerji içerisindeki önemi artmış ve çalışmalarda hızlandırılmıştır. Rafinaj olarak uluslar arası düzeyde rağbet görmesine olanak sağlarken Türkiye'de ise 2,1 dolar/varil başına kar sağlamıştır. TÜPRAŞIN Stratejileri 2 aşamadan oluşmaktadır. Orta, Uzun süreli stratejiler. Orta süreli stratejileri ham petrol alanlarını genişletmek, ham petrolü işleyecek donanım ile donatılması sağlanırken; hedefleri arasında ise uluslar arası düzeyde petrol ihraç etmek ve kar elde etmek vardır. Gelişen teknolojinin sağlayacağı fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmak, rafinerilerde ise iyileştirme çalışmaları yapmak önemli stratejileri arasında yer almaktadır. Uzun süreli stratejileri ise Avrupa Standartlarında üretim, Avrasya enerji sektöründe akaryakıt pazarlaması alanında güçlü olmak, TÜPRAŞ olarak Avrupa pazarında yer edinmek, sermayenin Türkiye'ye kaymasını sağlarken, pazardaki yerini koruması gerekmektedir.

5.6.1.1. TÜPRAŞ, 2001 Yılı Enerji Faaliyet Raporu

- ✓ 27,6 milyon ton/yıl kurulu ham petrol işleme kapasitesi,
- ✓ 3,3 milyar dolar değerinde 20,2 milyon ton ham petrol ithalatı,
- ✓ 173,6 trilyon TL tutarında yatırım harcaması (kur farkı dâhil),
- ✓ Yurtiçinde %81,1'lik Pazar payı,
- ✓ 299,2 milyon dolar değerinde 1.894,6 bin ton ürün ihracatı,
- ✓ 4,993 kişilik personeli,
- ✓ Devlete; akaryakıt tüketim vergisi, Katma Değer Vergisi ve fonlar olmak üzere sağladığı 5,5 katrilyon TL gelir,
- ✓ Yıl içinde gerçekleştirdiği 11 katrilyon TL cirosu,
- ✓ 188,6 trilyon TL tutarında vergi sonrası kar,

Ülkemizin önde gelen kuruluşları arasında yer almaktadır (TÜPRAŞ, 2001: 100-101).

Tablo.5.6.1.2. TÜPRAŞ Hammadde Temini

Hammadde Temin (Milyon Ton).	2013	2014
İthal Ham petrol	18,8	17,9
Yerli Ham petrol	2,4	2,4

Toplam	21,2	20,2
---------------	------	------

2013 ve 2014 karşılaştırmasında fazla İthal Ham petrol ile yerli petrol aranı neredeyse aynı orandadır. Buda ülkemizde yeterince petrol rafinerinden petrol rafinerine sahip olmadığımızı ve dışarıya bağımlı olmamıza sebebiyet vermektedir.

Tablo.5.6.1.3. TÜPRAŞ Petrol Ürünleri

Üretim (1000 Ton)	2013	2014
LPG	794	702
Benzin/Nafta	4,720	4,446
Jet A-1/Gazyağı	3,637	3,610
Motorin	5,643	5,308
Fuel Oil-6	2,721	3,483
Makine Yağı	140	114
Bitüm	2,924	1,920
Diğer	594	518
Toplam	21,173	20,101

<http://www.tupras.com.tr/detailpage.tr.php?redirect=production.tr.php&lRedirectPageID=,07.07.2015>.

Yukarıda ki tabloları incelememiz sonucunda 2013 göre 2014 yılları arasında petrol rafinerilerin de üretimin %1.072 oranında azalmaya gittiği görülmektedir. Şirketleri enerji ithalatına yöneltmektedir.

5.7. ATAŞ (Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş.)

1962 yılında Mobil, Shell ve BP şirketleri tarafından Mersinde ortaklaşa kurmuşlardır. Hissedarların oranı aşağıda gösterilmiştir.

Shell	%27
BP/Amoco	%68
Marmara Petrol Rafineri (mobil) İşleri A.Ş.	%5

Rafinerin yıllık işleme kapasitesi 4,4 milyon ton olup, 227 kişiye de çalışma olanağı sağladı. İzmir Rafinerisinde hydrocracking ve tamamlayıcı ünitelerin

tamamlanması ile işletme kapasiteleri artmış, işletme'nin de hammadde üretimi artmıştır. Hammadde fazlasını ihracat ederek şirkete ek gelir sağlamış olur. Rafinerilerin hammadde kapasitesi kullanım oranı 1995 – 1998 yılları arasında artış göstermiş, sınır ticareti gelişmiş, fakat Kırıkkale rafinerisinin bir de dezavantajı vardır. Kara rafineri olması ve boru hatlarıyla taşınmasının maliyetli olması çıkışı zorlaştırmıştır. Çünkü çıkarılsa bile maliyeti yüksek olacağından kar seviyesinin düşürmesi ekonomik olarak düşük getiri sağlaması bakımından fazla tercih edilmemektedir.

5.8. Şirketlere İlişkin Değerlendirmeler

Dünyada önemli petrol şirketlerinin büyük bir çoğunluğu dikey bir bütünleşmeye gittikleri ve birleşmeye başladıkları görülmektedir. Burada anlaşılacağı gibi ham petrol üreticisi ülkelerin rafinaj alanlarına yatırım yaptıkları görülmekte, üretime her zamankinden fazla yatırım yapıp destekleyerek geliştirmişlerdir buda çıkan petrolü işleyecek teknolojik sistemlerle destekleyip enerjii işlemeli ve satışına olanak vermelidir. Japonya gibi ülkelerde ise petrol rezervinin az olması üretim ve kullanımını sağlamak için diğer şirketlere yanaşmalarına, ortak petrol arama ve çıkarmak için şirket ortaklıklarına kadar gitmişlerdir. Aşağıda da şirketlerin dikey bütünleşik yapısını daha iyi açıklamaya çalışacağız. Dünyada seçilmiş 10 tane şirketin faaliyet gösterdikleri alanları incelemeye çalışacağız. Şirketlerin arama, üretim, rafinaj ve pazarlama ve taşıma alanlarında inceleyeceğiz. Enerji sektöründeki konumlarını da inceleme imkânımız olacaktır.

Tablo.5.8.1. Dünyada Seçilmiş 10 Tane Şirketin Faaliyet Gösterdikleri Alanlar

<u>ŞİRKET</u>	<u>ÜLKE</u>	<u>Faaliyet Alanları</u>				
		Arama	Üretim + Rafinaj	Pazarlama	Taşıma	Doğalgaz Petro kim. Ürün
PDV	<u>Venezuela</u>	+	+	+	+	+
Lukoil	<u>Rusya</u>	+	+	+	+	+
Total Fina Elf	<u>Fransa</u>	+	+	+	+	+
Exxon Mobil	<u>ABD</u>	+	+	+	+	+

RD Shell	<u>İngiltere-Hollanda</u>	+	+	+	+	+
ENI	<u>İtalya</u>	+	+	+	+	+
BP	<u>İngiltere</u>	+	+	+	+	+
Saudi Aramco	<u>Suudi Arabistan</u>	+	+	+	+	+
Chevron Texaco	<u>ABD</u>	+	+	+	+	+
Statoil	<u>Norveç</u>	+	+	+	+	+

(TÜPRAŞ, 2001).

Yukarıda ki tabloda da görüldüğü gibi enerji de dikey bütünleşik firmaları karşılaştırdık şirketlerin her alanda düzenli işbirliklerine vardıkları ve çalışmalarını (+) yönde pozitif yönde olduğu buda çalışmalarda kar sağlamada etkili bir strateji izlendiğinin kanıtıdır. Şirketler yapılanmaya gitmiş, KİT'lerin bitirilmesi ile TPOA bünyesindeki firmaların POAŞ, TÜPRAŞ, BOTAŞ ve DİTAŞ'IN hisselerinde özelleştirilemeye gidildi. Şirketler dikey bütünleşmede başarıya ulaşmıştır. Buda şirketlere ekonomik kar sağlar.

5.9. Avrasya Enerjisinde Mevcut Durum ve Sorunlarının; Türkiye Mevcut Enerjisindeki Yeri ve Önemi

5.9.1. Arama ve Üretim Sektörü

Ülkemize genel baktığımız da kırık bir yapı'dan oluşmuş dağlık bir alan olması sebebiyle enerjiye ulaşmada, kazıda ve taşımada ciddi sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Türkiye olarak ekonomik durumumuzun da yeterince iyi olmaması; dış devletlerle işbirliğine gitmemize sebebiyet vermektedir. Azerbaycan, Irak, İran gibi düzlük alanlara sahip olmamız ve diğer nedenlerden dolayı petrol rezervi olarakta gelişmemizi engellemiştir. Gerekli yatırımın yapılamaması nedeniyle arama faaliyetlerinde gelişmemizi engellediği gibi taşıma için de sıkıntıya sebebiyet vermiştir. Denide gelişmemiş kara da sondaj çalışmaları için gerekli teknolojiye ve elemana sahip değildik; fakat son dönemlerde enerjinin önemi artmış işe küreselleşme de eklenince yatırımlar yapılamaya başlandı. Başta, Kara Deniz olmak üzere çalışmalar hızlandırılarak devam ettirilmiştir.

2003'den sonra yerli petrol çıkarma çalışmalarında artış meydana gelmiştir. Yabancı şirketlerle işbirliğine gidilmiştir. Tablo.19. da yer alan 13 adet yerli, 20 adet

yabancı olmak üzere toplam 33 adet şirket ve 322 adet arama, 70 adet ruhsat ile faaliyet göstermektedir. Ülkemizde 2002 sonuna kadar toplam 1.187 adet arama kuyusu açılmış, 498 adet tespit kuyusu, 1.344 adet üretim kuyusu, 30 adet akıtma kuyusu; 81 adet de jeolojik istikşaf olmak üzere 3.140 adet kuyu açılmış, 6.139.920 metre alanda sondaj çalışması yapılmıştır. İşletmeler çalışmasını artırmasına rağmen yeterince rezervi yüksek petrole ulaşamamışlardır. Ekonomik yatırımda olumsuzluğa neden olmuştur.

2004 yılı sonunda ise yatırımlar hızlandırılmış 103 petrol sahası 4 adet karbondioksit ve 32 adet doğalgaz sahası keşfedilmiş, çalışmalar sonucu elde edilen 121,9 milyon ton petrol elde edilirken; 6.864 milyon ton m³ doğal gaz üretimine ulaşılmıştır. 2004 son dönelerde yapılan enerji rafinerileri çalışması başarıya ulaşılmış, rezervin çok olması iyi bir avantaj sağlamış şirketlere, üretimin de iyi yapılması durumunda iyi bir enerji üretimi sağlanarak, çıkan petrolün işlenmesiyle birlikte ekonomik karı kaçınılmaz olacaktır. Buda enerjiye yatırımları desteklemiş olacaktır. 1967 yılında %57 olan yerli üretim 2004'te 2 katına çıkmıştır. Yatırımlar yapılmalı gerekirse şirketler arası anlaşmalara hatta devletlerarası anlaşmalara varılmalı. Devlet olarak yatırımlar desteklenip çalışmalar artırılmalı, yeni enerji aramaları yapılmalı, bulunduktan sonra işlenmeli ve çalışmalar burada kalmamalı; çıkan enerjiyi işleyebilecek teknoloji ile de desteklenerek işlenmelidir. Ülke içinde satışlar artırılmalı; diğer devletlere de ihracat yapılarak ekonomik kar sağlanmalıdır.

2004 yılı sonunda enerjiye yapılan yatırımların kısıtlanması durumunda % 9 kadar enerji olarak gerilmemiz söz konusudur. Üretilen petrol da düşerek rezerv olarak %40,9 milyon tona gerileyecektir. Yeni petrol alanları bulunmaması durumunda daha gerilere gidilerek 17 yıllık bir ömrü kaldığı bilinmektedir. Kalan doğalgaz rezervi ise 7,404 milyon m³ olduğu yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Böyle olunca da enerji ile uğraşan işletmelerin küçülmeye gitmesine hatta kapanmasına sebebiyet vermekte ve işsizliğe de neden olmaktadır.

5.9.2. Türkiye'nin Enerji Politikası

Türkiye'nin iç ve dış enerji kaynakları içerisinde petrol önemli bir yer almaktadır. Petrolü enerji konusunda ele almakta enerji hakkında bilgi vermekte yarar vardır. Türkiye enerji konusunda zengin olmasına rağmen enerjiyi

çıkaramamaktadır. Nedenleri ise ekonomik yetersizlik, teknoloji ve teçhizat eksikliğidir.

Lozan anlaşması ile de 2023'e kadar petrol çıkarmanın önü yabancı devletler tarafından engellenmiştir. Başlıca çıkarılan ve Türkiye'de çokça bulunan enerji kaynakları ise şöyle sıralanır: taş kömür, petrol, doğalgaz, su gücü, bakır, çinko vb. fakat bunları da yeterince işlemede sıkıntılar yaşanmaktadır. Yeterince enerjiye sahip olmadığımızdan fakir bir ülke olmamıza sebebiyet vermekte, enerji ile çalışan şirketlere de ekonomik sıkıntı yaşatmakta hatta kapanmalarına sebebiyet vermektedir. İşsizliğin artmasında da etkili olmaktadır. Türkiye'de fakirlik ve ekonomik sıkıntıyı (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı). Açıklamakta ve enerji eksikliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de birinci enerji kaynakları üretimi; TEP, (Petrol eşdeğeri ton) olarak açıklanmaktadır. 1995 yılında 63,1 milyon ton "kişi başına düşen 1045 kilogram enerji", 1999'da 74,6 milyon ton "kişi başına düşen enerji 1158 kilo" düşmektedir. Tüketim ise 2000 yılında artmış 78,8 milyon ton "kişi başına düşen enerji 1206 kilo", 2005 yılında "kişi başına enerji tüketimi 1506 kilo", olmuş tüketimin sürekli artacağı da öngörülmektedir.

Böylece VII. Beş yıllık kalkınma planı döneminde (1996 – 2000), %4,5 enerji tüketimi yükselmiş. VIII. Beş yıllık kalkınma planı dönemde ise (2000 -2005) %6,1 olmuş enerji tüketimi her yıl artarak devam etmiştir. 2005'de kişi başına düşecek enerji tüketimi ise 1506 seviyesine ulaşmıştır. Tüketim hep artmasına rağmen enerji bakanlığınca kullanımda sıkıntı yaşanmaması için önlemler alınmış ve düzenli tüketime teşvik programları ile tüketiciler bilgilendirilmişlerdir. Buna karşı olarak, birinci 1995'de 26,3 milyon ton (TEP) petrol kaldığı tahmin edilmektedir. Tüketimdeki %4,5 oranında artış meydana gelirken, üretimde meydana gelen artışı ise %1,3 olarak belirlenmiştir. Başka bir yaklaşımla 1995 yılında yerli üretim; tüketimin miktar olarak %41,7'sini karşılarken diğer kısmını ise %58,3 oranını ise ithal yoluyla karşılanmaya çalışmışlar fakat yeterince başarıya ulaşmışlardır.

Aynı oranlar, 1999 yılında % 37,7 yerli üretim ise %62,3 ithal olarak hesaplanmıştır. 2000 yılında ise yerli üretim –ithal oranlarının %35,7 veya %64,3 oranında yapılacağı ihtiyaçları karşılamadığı zamanlarda ise ithalatı artırarak eksiklikler karşılamaya çalışmışlardır. Unutulmaması gereken önemli konuların başında enerji oranının büyük bir kısmını yerli üretimle karşılamaya çalışılmalı, aksi

takdirde ekonomik kayıp meydana geleceği ve şirketlerin zarara uğramasına sebebiyet vermektedir. Enerji olarak eksiklikler meydana gelmektedir. Üstelik dışa bağımlılık artmaktadır. Yerli üretimi ihtiyacı karşılama oranı, (1995'ten 2000 yılına kadar sürede %41,7'den %35,7'ye), düştüğü, bunu karşılamak içinde temel amaçları arasında üretimi artırırken tüketimi azaltmalı; tasarruflu tüketim politikasına gitmelidir. Aşağıdaki tabloda Türkiye TEP petrol eşdeğer ton 1999 tablosunda incelemek mümkündür.

Tablo.5.9.2.1. TEP Petrol Eşdeğer Ton 1999 Tablosu.

<u>Ticari enerji kaynakları</u>	<u>Yüzde oranı (%)</u>
Petrol ürünleri	42,0
Linyit	17,4
Yer gazı	15,2
Taş kömürü	12,3
Hidrolik enerji	4,0
<u>Toplam</u>	<u>90,9</u>
Gayri Ticari Enerji Kaynakları	8,7
Alternatif (Güneş, Rüzgâr)	0,2
<u>Toplam</u>	<u>99,8</u>
İthal Elektrik	0,2
<u>Genel Toplam</u>	<u>100,0</u>

Tablo.5.9.2.2. Bu Kaynakların Toplamının % 69'u İthal Yoluyla Karşılanmaktadır.

Petrol ürünleri	%42,0
Yer gazı	%15,2
Taş kömürü	%12,3
Toplam	%69,5

Bu üç kaynaktan yarısına yakını üretim yoluyla karşılanmakta diğer yarısı 2/3 ise yerli ithal yoluyla karşılanmaktadır. Oranlarla da ifade edildiği gibi dışarıya bağımlı bir konumdayız. 3 enerji sektöründe de VIII. Beş Yıllık Plan Döneminde artmaya devam edecektir

Tablo.5.9.2.3. TEB, Eşdeğer Ton Hesabı 1999 - 2005 % Artış Oranı

Enerji Kaynağı	1999	2005	% Artış
Taş kömürü	9 186	9 245	0 6

Petrol ürünleri	31 292	43 875	40 2
Yer gazı	11 354	28 105	156 3
Toplam	51 832	82 225	58 6

Yukarıdaki tabloda VIII. Beş Yıllık Plan döneminde en fazla yer gazında üretim artışı meydana gelmiştir. Buna karşılık, taş kömüründeki artış da azalma meydana gelmiş yıllara göre; bu 3 enerji kaynaklarında petrol kaynakları ve yer gazında üretim 1999'da %82,3 olan payı 2005'de artarak 88,7 yükselmiştir.

Yeterince yatırımla ve teknoloji ile de desteklenirse; keşiflerde başarıya ulaşılır. Üretimin artması sağlanarak çalışmalar devam ettirilmelidir. İşletmede dışarıya bağımlı kalmadan ihtiyaçlar karşılanmış olacaktır. Fakat unutulmaması gereken konular arasında petrol, doğalgaz ve yer gazı, dengeyi sağlamak gerekmektedir. Hatta elimizden geldiği sürece yeni enerji kaynakları konusunda çalışmalar yapılmalıdır. 11 yıllık bir süreçte 1995 ile 2005 arası enerji oranları arasında karşılaştırmalı analizi yapmamız enerji konusunda bilgi edinmemize olanak sağlarken çalışmalarımıza da katkı sağlayacaktır.

Tablo.5.9.2.4. 1995-2005 Enerji Kullanımı Karşılaştırması (Yer gazı, Petrol).

TEP	Yıllar	Yer Gazı	Petrol Ürünleri	Artış Oranları %		Karşılıklı olarak Yer gazı/Petrol %
				Yer Gazı	Petrol Ürünleri	
<u>Gerçekleşme</u>	1995	6,313	29,323	-	-	21,5
<u>Gerçekleşme</u>	1999	11,354	31,298	79,8	6,7	36,3
<u>Tahmin</u>	2000	13,076	33,876	-	-	38,6
<u>Projeksiyon</u>	2005	29,105	43,875	122,8	29,5	66,3

Tablodan da anlaşılacağı gibi 1995-2005'de 11 yıllık süreçte yer gazı kullanımının %461,0'a gerilediği petrol ürünlerinde ise %149,6'ya düştüğü, yer gazı kullanımında artış %3 oranında artarken, petrol kullanımı da %1 artırmıştır. 1995-1999 yılında yer gazı tüketimi %80'e gerilemiştir.

Petrol ürünlerindeki kullanımda %6,7 olmuştur. 2000-2005 yıllık süreçte yer gazı önem kazanmış yer gazı %122,8 paya sahip olurken, petrol yer gazına göre %29,5'lik bir değer kazanabilmiştir. Anlaşılacağı gibi yer gazı kullanımı ve tüketimi artışına bağlı olarak petrol ürünlerinin kullanımında ve tüketiminde artış meydana gelmiştir. Yer gazı (%21,5) üretime sahipken, 2005'de üçte 2'lik artış yaşayarak (%66,3) başarıya imza atmıştır. Yer gazı, petrole göre daha fazla kullanıma sahip olması sebebiyle, yatırım ve darboğaz çalışmaları ile desteklenmeli, kuyudan çıkarılıp işlendikten sonra iç ihtiyaçlar karşılanmalı fazlası ise dış ülkelere ihraç edilerek ekonomik kazanç sağlanmalıdır. Bu gelişmeler küreselleşmenin ve teknolojinin de etkisiyle yer gazı ve petrol fiyatlarının birim fiyatının artmasına, beraberinde kazanç sağlamasına etkin rol oynamıştır. Özellikle petrol ürünlerinin artması durumunda petrol ithalatı, enerji ihtiyacını gidermede etkili olurken ekonomik kazanç sağlaması yönüyle de önem arz etmektedir.

Bu durumda ise Türkiye 3 seçenekle karşı karşıya kalmaktadır.

1. Yeni enerji kaynakları bulmak,
2. Bulunan enerji kaynaklarını teknoloji ile destekleyerek üretimi artırmalı
3. Elde edilen enerjiyi ihtiyaçları karşılayacak şekilde kullanılmalı ve fazlasını ihraç etmelidir.

Mevcut bulunan kuyulardan yeterince enerji çıkarılmaması halinde ve ya düşük rezerv ve kalitesiz enerjiye varılırsa enerji kaynağı olarak değil tahta, sunu tahta veya gübre şeklinde kullanılması da isabetli olacaktır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde elde edilen düşük veya kalitesiz enerji kaynaklarını, enerji içerisindeki önem derecesini %5'e indirerek kullanılmaması sağlanmalıdır.

Taş kömürü, Linyit, petrol, Yer gazı ve Hidrolik enerjiden oluşan ve petrol eşdeğeri ton olarak 1999'da enerji ihtiyacının %9'luk kısmını karşılarken ticari enerji olarak fazla kullanılmamaktadır. Zonguldak'ta çıkarılan orta düzeyli taş kömürü üretimi yetersizdir. Oldukça eski teknolojiden yararlanılması ve derin kuyulardan çıkarılması maliyeti artırmaktadır.

Üretimde azalma yaşanmış hatta son dönemlerde 2,5 milyon tona kadar düşmüştür. İşletme'ye yüksek maliyete mal olması sebebiyle, şirketler ekonomik olarak zarar uğramıştır. Şirket siyasi baskılar ve vergilerle de zorlanmış buda çöküşe

neden olmuştur. İşletme olarak yaşamını sürdürmesi için ekonomik destek sağlanmalı ve teknoloji ile desteklenmesi durumunda barıya ulaşması mümkündür.

Türkiye'nin belirli bölgelerinde yeterli sayıda linyit vardır. Ancak taşınmasının pahalı olması ve çevreye fazla miktarda kirli gaz yayması ve düşük ekonomik karla satılması sebebiyle fazla tercih edilmemektedir. Bu sebeple az çıkarılıp düzenli kullanılmasında fayda vardır.

Afşin – Elbistan ve Yatağan santralleri de linyit yatakları bakımından önem arz eder. Ancak bu santrallerde hava kirliliğine sebebiyet verdiği için fazla tercih edilmemektedir. Sürekli güçlü çalışmalarla desteklenmelidir. Petrol rezervleri üretim bakımından Türkiye fakir bir ülkedir. Gerekli yatırımlar sağlanmaması durumunda yeni linyit yataklarının bulunmamasını zorlaştırırken ülkemizde üretimin azalmasına da neden olacaktır.

Birinci Dünya harbi sonunda çizilmiş olan sınırlar Türkiye'yi, Doğuda ve Güneyde yer alan (enerji açısından); Kafkasya, İran, Irak, Suriye gibi zengin petrol yataklarına sahip ülkelere göre petROLSÜZ bırakmıştır. Türkiye'yi yeni petrol kuyuları bulmaya ve enerji ile çalışan Türk şirketlerini içte işbirliğine yöneltirken; dışta da petrol anlaşmalarına ve yeni kuyular bulmaya yöneltmiştir. Türkiye de yer gazı bulunan Trakya'da ve Nusaybin yöresinde üretim çalışmaları yapılmakta, üretimin, teknoloji ile desteklenmemesi sebebiyle, üretim düşük gerçekleşirken masrafı da yüksek olmaktadır. Enerji ile çalışan Türk firmalarına da ekonomik zarar vermiştir.

Hidrolik bakımdan su enerjisi Türkiye açısından önem arz etmektedir. Dağlık bir araziye sahip olduğundan ve çevreye zarar vermemesi nedeniyle çalışmalar ekonomik olarak desteklenerek devam ettirilmelidir. Türkî'ye orta doğuda Avrasya su zengini olarak görülmekte, Orta Doğuda su sıkıntısının olmasının nedeni arazinin tuzlu ve çöl olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin su bakımından zengin görülmesinin sebebi sulak alanının çöl ülkelerine göre fazla olmasıdır. Su enerjisi üretimine gerekli yatırımın yapılmaması ve teknolojik donanımla desteklenmemesi sonucu su enerjisi konusunda da fazla yararlanamayacağının göstergesidir.

Türkiye'ye yıllık yağın yağmur ve kar miktarı 500 milyon ton civarında; bunun 180 milyon tonu akarsu halin de özellikle ilkbahar aylarında karların erimesi ile ve yamaç akışının engebeli olduğu yerlerde aka su olarak faaliyet göstermektedir. Diğer

120 milyon tonu ise sulamada kullanılmakta yer olarak engebeli alan olmaması düzlük olan olması da enerjiyi düşürmektedir. Diğer 200 milyon tonluk su ise tuna nehrinde birikmekte ve enerjide kullanılmaktadır.

Hidroelektrik olarak kullanılan %4'lük kısıtlı enerjinin nedeni de işte yukarıdaki sebeplerden kaynaklanmaktadır. Genel enerji tüketiminin %4 olması enerjinin az olduğunu göstermez elektrik üretiminde ise %40 civarlarında hidrolik güçten yararlanılmaktadır. Yenilebilir enerji kaynaklarından olan rüzgâr ve güneş enerjisinden yararlanmak her zaman avantaj sağlar gerek temiz olması gerekse kullanılmasında fazla zaman ve emek gerektirmemesi bakımından önemli bir enerjidir.

Gerekli destek ve ekonomik yatırım yapılması durumunda bitmeyen ve ucuz enerji elde etmemize ve giderek yaygınlaşan çalışma alanları oluşturulması gerekmektedir. Rüzgâr enerjisi bakımından bazı çevreler maliyetli olduğunu ve ses çıkardığını söylese de aslında diğer enerji kaynaklarına göre daha temiz ve daha ucuza mal olmaktadır. Egede hızla çalışmalar devam etmekte, rüzgâr enerjisi ile çalışan santraller kurulmakta ve enerji elde edilmektedir.

Gerçi bu santrallerin çoğu oto-yapım amacı ile kullanılmaktadır. Küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle de daha büyük rüzgâr enerji santralleri kurulacaktır. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi gibi temiz ve maliyeti de azdır. Türkiye'nin güneş enerjisi alanında zengin olduğu söylenebilir. Bunda da yer şekilleri, iklim; yazları sıcak ve kurak olması, büyük bir kısmının çöllerle kaplı olması da etkili olmuştur. Egede ve Akdeniz'de bölgelerinde özellikle güneş enerjisinden sıcak su alanında faydalanılırken ısıtma alanlarında da faydalanılmıştır.

Fakat güneş enerjisinden 24 saat faydalanılmamakta kışları enerji 10 derecesine kadar inmektedir. Bunun yanı sıra geceleri ve yağmurlu günlerde de yararlanılmamaktadır. Güneş enerjisini depolamakta neredeyse imkânsız gibidir. Ancak bir kısmı akülere aktarılmakta buda yeterli olmamaktadır.

Hidrolik olarak ayrıştırılıp hidrojen ve oksijen olarak yapı taşlarına ayrıştırıldı amaç ise ekonomik olarak kullanılmaya başlandı içme suyu, sulama ve diğer enerji olarak ise ısıtmada kullanılmaya başlandı. Güneş enerjisinin depolanması neredeyse imkânsızdır. Fakat hidrojen (gaz ve sıvı) olarak depolanabilmekte ve kullanımı

kolaydır. İstendiği zaman yakılarak su elde edilebilir ve kullanımını mümkündür ve temiz olması sebebiyle fazla tercih edilmektedir.

Hidrojen olarak kullanılan arabanın Dimler – Chrysler tarafından icat edilen ‘Necar 5’ olarak isimlendirilen otomobil Alman Başbakanı Schröder’in katılımıyla görücüye temiz enerji ile çalışması ve enerjinin ucuza mal olduğu otomobil 2004 yılında seri üretimle piyasada yer edinmesi planlanmaktadır.

Türki’ye ise bu temiz ve ucuz mal olan enerji temini ile çalışacak araba için 50 milyon dolar ayırmıştır. Son zamanlarda benzinin yükselmesi ve diğer petrol ve LPG fiyatlarındaki artış ve çevre ye verdiği zararlı gaz etkisi bunu açıklamaktadır.

Su ile çalışan otomobillerin yanı sıra Güney Afrika’da hava ile çalışan otomobil üretimi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu otomobiller de şimdiden önem çekeceği tahmin edilmektedir. Üretimi yapıldıktan sonra ilk olarak görücüsüne Johannes burg fuarında sergilenecektir. Hava ile çalışacak bu araçların yapımında ve havayı toplayan ve sıkıştırılarak kullanımını sağlayan teknoloji sistemi açıklanmamakta gizli tutulmaktadır.

Mono elektrikle çalışan otomobil üretimi için çalışmalara başlanmış ve elektrikle çalışacak bu arabanın motoru havayı sıkıştırdıktan sonra çalışmaya başlıyor, Zero Pollution Motors adlı bir şirket tarafından geliştirilen elektrikle çalışa aracın kısa zamanda faaliyete geçmesi ve seri üretimle hızlı bir şekilde alıcılarına ulaştırılması için çalışmalar devam etmektedir. Diğer enerji kullanımında bir diğer enerji kaynağı olan ise jeotermal enerjidir Denizli Saray köyde devam etmektedir.

Nükleer enerji ise önemli bir yakıt olarak kullanılmakta günümüzde 450’den fazla nükleer santral faaliyet göstermektedir. Ülkelerde ise dağılımı şöyledir. Fransa da elektrik üretiminin 4/3’ünü oluştururken, petrol ülkesi ABD’nin ise 4/1 enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Çevre açısından zararlı gaz yayması sebebiyle fazla kullanılmamaktadır. Türkiye’ de ise çalışmalar yok denecek kadar azdır. VIII. Kalkınma Planında açıklanan ifadeye göre enerji zararlıdır. Ama gerekli teknoloji ile çıkarılması ve düzenli kullanılması durumunda küçük bir üretimle bile Türkiye’nin enerji ihtiyacının büyük bir kısmını karşılaması mümkündür (Seminer İstanbul, 2000).

5.10. 1999-2005 Petrol ve Doğalgaz Üretimi

2004 yılı itibari ile Türkiye’de 11 şirket ham petrol üretimine faaliyet göstermektedir. Petrol üretiminde 2004 yılı sonlarına doğru düşüş göstermektedir. Türkiye 1999-2005 yılları ham petrol ve doğalgaz üretimi aşağıdaki tabloda inceleneceğiz. 2004 yılında Türkçede petrol üretiminin büyük çoğunluğu TPOA tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğer ki 2004 sonuna doğru petrol üretiminin düşmesi temel alınırsa yeni petrol kuyuları bulmaya yönelmek gerekmektedir. Yeni yerler bulunması için ekonomik olarak, teknolojik, diğer insan ve bilgi ile donatılması durumunda yeni enerji kaynaklarının bulunmasında ve enerji üretiminde etkili olacaktır.

Tablo.5.10.1.a. Petrol ve Doğalgaz Üretim Miktarı

Petrol / Doğalgaz Üretim Miktarı								
Sıra No	Ana Mallar	YILLAR						
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>
1	Petrol	20,54	19,23	17,85	17,07	16,61	15,90	15,75
2	Doğalgaz	732,00	639,22	311,56	378,40	560,63	707,01	815,45

(IHS Energy, 2004).

Tablo.5.10.1.a. Devamı

Petrol: Milyon Varil, Doğalgaz: Milyon m ³							
Sıra No	Ana mallar	YILLIK ARTIŞLAR (%)					
		2001	2002	2003	2004	2004	2005
		<u>4/3</u>	<u>5/4</u>	<u>6/5</u>	<u>7/6</u>	<u>8/7</u>	<u>9/8</u>
1	Petrol	-6,38	-7,18	-4,37	-2,69	-4,27	-0,94
2	Doğalgaz	-12,67	-51,26	21,45	48,16	26,11	15,34

Tablo.5.10.2. b. Petrol ve Doğalgaz Üretim Değeri

Petrol ve Doğalgaz Üretim Miktarı								
Sıra No	Ana Mallar	YILLAR						
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>

1	Petrol	330,3 3	487,0 6	374,8 4	375,76	426,8 8	488,6 8	625,64
2	Doğalgaz	110,5 2	102,2 7	55,34	59,10	79,31	101,3 0	146,15

Tablo.5.10.2.b. Devamı

Cari Fiyatlarla, Milyon \$							
Sıra No	Ana Mallar	YILLIK ARTIŞLARI					
		2000	2001	2002	2003	2004	2005
		<u>4/3</u>	<u>5/4</u>	<u>6/5</u>	<u>7/6</u>	<u>8/7</u>	<u>9/8</u>
1	Petrol	47,45	-23,04	0,25	13,60	14,48	28,03
2	Doğalgaz	-7,46	-45,89	6,79	34,20	27,73	44,27

(PIGM, 2004).

Yukarıdaki 24a. 24.b. tablolarından anlaşılacağı gibi Türkiye’de yıllara göre enerji üretimi m³ olarak ifade edilirken, enerji değerleri ise cari fiyatlar olarak değerlendirilmiştir. Petrolün % 68’ i TPOA aracılığı ile üretilmiştir.

Petrol talebini karşılamak için üretimi rafinerilerden çıkarılan petrol işleme tabi tutulur. Pek çok sürecin ve işlemin standartlaştırıldığı bu sanayi dalında görülen en son yeniliklerin başında, enerjiyi çıkarmada kullanılan teknolojiyi yenilemek ve maddi olarak desteklenmesi durumunda işletmeye kar sağlayacaktır. Ayrıca gerek ülkemizde gerekse Avrasya’da motorin ve enerji kullanımının artması petrol rafinerilerinde Petro kimya tesislerine kurulmasına ve dar boğaz çalışmalarına önem verilmesine, 1992-2005 yılları arasın da görüldüğü gibi ekonomik olarak desteklendiğinde ise cari fiyat olarak veril başına düşen karın artmasına ve ülkelere ekonomik destek sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Enerji Rafinerilerin kurulmasında 2 önemli unsur vardır bunlar:

1. Üretimi yapılacak ürünlerin türü (fosil yakıtları, petrol, doğalgaz), miktarı, (ton veya varil), özellikleri(rezerv ve kalitesi),
2. Petrolün işlenmesinde kullanılacak teknoloji,
3. İşlenecek petrole yakınlığı ve taşıma maliyeti.

Yukarıdaki maddeler enerji arama - bulma ve çıkarmada her zaman önemli olan unsurlardır.

Bunlar göz önüne alınırsa avantaj, göz ardı edilirse dezavantaj olur. Buda ülkelere ve enerji ile çalışan şirketler açısından önemlidir.

Tablo.5.10.3. c. Türkiye’de Petrol ve Doğalgaz Talebinin İthalatla Karşılanması

<u>Yıllar</u>	<u>Petrol (%)</u>	<u>Doğalgaz (%)</u>
1998	89	95
1999	91	95
2000	92	96
2001	98	100
2002	99	100
2003	85	88
2004	94	97

(PIGM, 2004)

Türkiye’de görüldüğü gibi enerji aramalarında ve çalışmalarında düşüş yaşamış böyle olunca da üretilmeyen enerji için dışarıya bağımlılık artmış petrol Tablo.23.c de görüldüğü üzere neredeyse ihtiyacımız olan petrolün %80’inden fazla dışarıdan sağlanmakta buda devlete ve enerjiyle çalışan şirketleri krize sokmakta küçülmelerine hatta kapanmalarına kadar gitmektedir. Enerji üretimini artıracak çalışmalar yapılmalı ve maddi ve teknoloji desteklerden de yararlanılmalıdır.

5.10.3.1. Petrol Fiyatlarında Kriz Yaşamamak İçin Gerekli Olan Unsurlar

Etki →←Tepki

- Fiyat Krizi; Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerini sarsmasına rağmen arama yatırımları hızlanmıştır.
- Ülkeler stratejik rezerv sınırlarını tehlikeli boyutlara çekmişlerdir.
- Dünya’nın yeni ve güvenilir hidrokarbon ve enerji kaynaklarına ihtiyacı vardır.
- Ekonomik olarak desteklenen enerji kaynaklarında başarı kaçınılmaz olur aksi takdirde enerjide dışa bağımlı olunur.
- Teknolojik ve küreselleşme takip edilmese gerilemeye çöküşe ve beraberinde kriz meydana gelir.

Yukarıda maddelerden de anlaşılacağı gibi ülkelere ekonomik destek sağlanmalıdır.

Tablo.5.10.4.d. Ham Petrol ve Doğalgaz Maliyeti

Arama ve Üretim Sektöründe Sınâî ve Ticari Maliyetler		
	2005 Yılı	
	YTL	PAY (%)
1	2	3
<u>Sınâî Maliyet</u>		
Hammadde-Malzemeleri	32.630.178,00	7,92
Enerji	24.848.091,69	6,03
Direkt İşçilik	54.514.427,00	13,23
Endirekt İşçilik	28.485.810,00	6,92
Amortisman	14.222.201,12	3,45
Diğer	82.072.881,60	19,93
<u>Ticari Maliyet</u>		
Genel İdari Giderler	155.484.529,26	37,75
Satış ve Pazarlama Giderleri	19.130.216,34	4,64
Finansman Giderleri	520.120,00	0,13
<u>TOPLAM MALİYET</u>	411.908.455,46	100,0

(TPOA ve PİGM, 2005), (IHS Energy, 2004).

5.10.5. DÜNYADA PETROL VE DOĞALGAZ REZERVİ

Dünyada petrol bölgeleri 6 ana başlık altında toplanmaktadır.

- Kuzey Amerika
- Avrupa Avrasya
- Afrika
- Asya Pasifik
- Güney/ Orta Amerika
- Orta Doğu

2003 yılında 1188,3 milyar varil (161,8 milyar ton) ham petrol ve doğalgaz oranında sınırlı artış yaşanmıştır. 2004 yılı sonu itibariyle 1188,6 milyar varil (161,9 milyar ton) olmuştur. OPEC ise 890,3 milyar varillik rezervle dünya petrol rezervleri içerisinde de %74,9'una sahip bir enerjiyle yer almaktadır. Eski SSCB %10,2 OPEC ve Eski Sovyetler dâhil olmayan ülkeler %14,9'luk bir paya sahiptir.

OECD ülkelerinin genel toplam içinde oranı 82,9 milyar varil petrolle %7'lik bir paya sahiptir. Bir de diğer ülkelerin petrol rezervi vardır. Bunlar: İngiltere Danimarka ve İtalya olmak üzere rezervleri toplamı 6,5 milyar varildir. Bunların toplamdaki payı % 54'tür. Unutulmaması gereken en önemli konular ayine arasında yine Avrasya enerjisi gelmekte bu sebeptendir ki enerjiye yapılan yatırımlar sürekli olmasına özen gösterilmelidir (T.C. DPT: 2716-ÖİK: 669).

Tablo.5.10.5.1. İspatlanmış Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Enerji Genel Bölgeler	1984		1994		2003		2004	
	Varil	%	Varil	%	Varil	%	Varil	%
Kuzey Amerika	101,9	%13,38	89,8	%8,83	62,2	%5,23	61,0	%5,13
Orta ve Güney Amerika	36,3	%4,77	81,5	%8,01	100,3	%8,44	101,2	%8,51
Avrupa-Asya	96,7	%12,70	80,3	%7,89	138,6	%11,67	139,2	%11,72
Orta Doğu	430,8	%56,56	661,7	%65,03	733,9	%61,76	733,9	%61,74
Afrika	57,8	%7,58	65,0	%6,39	111,8	%9,41	112,2	%9,44
Asya - Pasifik	38,1	%5,01	39,2	%3,85	41,6	%3,50	41,1	%3,46
Genel Toplam Rezerv	761,6	%99,99	1017,5	%100	1188,3	%100,01	1188,6	%100

(BP, 2005: 75)

Dünya genelinde enerji üretimine baktığımızda petrol rezervi 2004 yılı verilerine ulaşmak mümkündür. Petrol 2004 yılı üretimi yıllık 40,5 tonla ihtiyaçlarımızı karşılayacak düzeydedir.

2004 yılında petrol üretim düzeyine baktığımızda: Orta doğudaki rezervler yılda 81,6 ton, Kuzey Amerika'da yılda 11,8 ton, Orta ve Güney Amerika yılda 40,9 ton, OECD Ülkelerinde ise yılda 10,9 ton, üretim yapılabilecek rezervlere sahiptirler.

Bir yıl öncesine baktığımızda 2003 yılı temel alınır doğa üretilecek rezerv miktarı/ton 179,21, trilyon m³ doğa gaz miktarı artış göstererek 2004 yılında 179,53 trilyon m³ seviyesine ulaşmıştır.

Rezervlerdeki doğalgazın artışında etkili olan unsurların başında; yeni enerji kaynaklarının bulunması, darboğaz çalışmalarının hızlandırılarak yapılması ve

teknolojik yenilikler yararlanılması etkili olmuştur. Bir diğer önemli husus ise ekonomik yatırımlarla desteklenmesidir.

Dünya genelinde, enerji üretiminde ülkelerin konumu ise şöyledir:

Rusya doğalgaz rezervlerinin 48,00 trilyon m³ rezerve sahip olmasına rağmen dünya genelinde enerjideki konumu %26,7'lik oranla birinci sırada yer alırken. İran 27,50 trilyon m³ rezerve sahip olmasına rağmen dünya genelinde enerjideki konumu %15,3'e, Katar 25,78 trilyon m³ rezerve sahip olmasına rağmen dünya genelinde enerjideki konumu %14,4'e düşmüştür. ABD ise 5,29 trilyon m³ rezervle %2,9'luk oranla diğer ülkelere göre rezervi düşük ve diğer ülkeler göre az bir etkisi olmuştur. % 2,9'luk bir oranla doğalgaz rezervine sahip olabilmıştır.

Eski Sovyetler Birliği Ülkeleri'nin toplam rezervi 58,51 m³ rezerve sahip olmasına rağmen dünya genelinde enerjideki konumu %32,6'ya, OECD ülkeleri 15,02 trilyon m³ rezervle %8,4'e, Avrupa birliğine bağlı ülkeler 2,75 trilyon m³ rezervle %1,5'lik bir seviyeye kadar düşmüştür.

Tablo.5.10.5.2. İspatlanmış Doğalgaz Rezervleri (Trilyon m³)

	1984		1994		2003		2004	
Kuzey Amerika	10,5 1	%10,90	8,42	%5,89	7,32	%4,08	7,32	%4,08
Orta ve Güney Amerika	3,23	%3,35	5,83	%4,08	6,98	%3,89	7,10	%3,95
Avrupa ve Asya	42,0 2	%43,59	63,8 7	%44,70	64,14	%35,7 9	64,02	%35,6 6
Orta Doğu	27,4 0	%28,43	45,5 6	%31,89	72,77	%40,6 1	72,83	%40,5 7
Afrika	6,22	%6,45	9,13	%6,39	13,94	%7,78	14,06	%7,83
Asya-Pasifik	7,02	%7,29	10,0 7	%7,4	14,06	%7,84	14,21	%7,91
Genel Toplam	96,4	%100,1	142,9	%100,3	179,2	%99,9	179,5	%100

(BP Statistical Review 2005: s, 76).

2003 ve 2004 doğalgaz ve petrol üretimi dünyanın enerji ihtiyacının 66,7 yıllık ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Dünyada grafiklerden anlaşılacağı gibi

petrol artışı devam etmektedir. 2003 yılında 3702,9 milyon ton (27,2 milyar varil) olan petrol üretimi 2004'te %4,5 milyar varil artış göstermektedir. 3867,9 milyon tona (28,4) milyar varil olmuş ve giderek artış göstermiştir. 1973 yılında dünya Avrasya enerjisinde petrol %53 'ünü OPEC tarafından temin edilmektedir.

2004 yılında 1588, 2 milyon üretimle %41,1'e kadar düşüş yaşamıştır. Bu kadar gerilemesine etki yapan unsurların başında yeni petrol ve doğalgaz rezervleri aramasına yererince önem verilmemesi, enerjiden yeterince yararlanılmaması, ekonomik olarak yeterince desteklenmemesi etkili olmuştur. Ülkelerin geneline baktığımızda enerji ihtiyaçlarının yarısını %45'ini ürettikleri enerjiden karşılamaktadırlar. Diğer kısmını ise ithal yoluyla karşılamaktadırlar. Eski Sovyetler Birliğinin 558, 9 milyon ton ile 14,4 enerji ürettikleri ve ürettikleri, diğer ülkelerin enerjideki üretim payı ise 1720,8 milyona tona denk gelmektedir. İçerideki ihtiyacının sadece %44,4'ünü karşılamakta diğer ihtiyaçlarını ise ithal yoluyla gidermeye çalışmaktadır. Enerji de önemli bir yeri olan Rusya Devleti Gerek enerji üretiminde gerekse ihtiyaçlarını karşılaması ve diğer devletlere enerji ihraç eden Avrasya enerjisi bakımından da önde yer alan bir devlettir. Böyle olunca da enerjide etkili olmasın enerji piyasalarını kısa süreli de olsa istediği şekilde yöneltmekte ve enerjiyi yüksek fiyatlarla da satarak ekonomik ve teknolojik açıdan da kendine imkân yaratabilmektedir.

OECD Ülkelerinin enerjide yeri ise 967,7 milyar varildir. % olarak ise düşük bir konumda yet almaktadır. Sadece %25'lik bir oranla işlev görmektedir. AB Ülkelerinin ise 120,1 milyon tonla (%3,1) olarak faaliyet göstermektedir. Burada önemsenmesi gereken konuların başında AB ülkelerinin enerji üretiminde yeterince başarılı olmadıkları gözlemlenmektedir. Sebebi ise enerji olarak ülkelerinde az bulunmasıdır. Rusya, İran ve diğer Arap devletleri (Suudi Arabistan, Kuveyt ve katar vb.), birleşirlerse AB'den daha güçlü bir seviyeye ulaşabilirler.

Türkiye'de bu devletlerle anlaşmalı özellikle 2023 yılından sonra dünyanın enerjisinde önemli bir yer edinmesine sebebiyet vermektedir. Avrasya enerjisinde; AB'yi devre dışı bırakarak ve kültürel olarak aynı olduklarından ve din olarak İslamiyet'i seçmeleri ortak enerji hedeflerinde yardımcı etken olacaktır. AB gibi İslam ülkelerine karşı olan devletleri devre dışı bırakmada da etkili olacaktır.

Enerji ye baktığımızda Avrasya enerjisi dünyada çok büyük bir yer edinmesine rağmen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenler her zaman ülkeleri karşı karşıya getirmektedir.

Tablo.5.10.5.3. Coğrafi Bölgelere Göre Petrol Üretim Miktarları (Milyon Ton) Yüzdesele Dağılımları

	1984		1994		2003		2004	
Kuzey Amerika	728,3	%25,87	648,3	%20,03	669,8	%18,09	668,0	%18,04
Orta ve Güney Amerika	189,8	%6,74	271,2	%8,38	322,0	%8,70	342,0	%9,23
Avrupa	817,4	%29,04	662,6	%20,47	819,1	%22,12	850,7	%22,97
Asya	55,15	%19,59	974,8	%30,11	1115,3	%30,12	1186,6	%32,05
Afrika	248,8	%8,84	333,9	%10,31	400,6	%10,82	441,1	11,95
Asya Pasifik	278,9	%9,91	346,3	%10,70	376,1	%10,16	379,5	10,25
Genel Toplam	2814,6	99,99	3237,1	100,27	3702,9	90,01	3867,9	104,54

(BP Statistical Energy 2005: 77).

Genel üretme batlığımızda 1984'ten 2004 gelinceye kadar 2617,1 milyar m³ doğal gaz üretimi gerçekleştirilmiştir. Enerjide teknoloji ve kalifiye eleman kullanılarak üretim miktarı 2004 yılında %2,8 oranında enerji üretimi artış yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Avrasya Enerjisinde dönüm yaşanmasına ve 2691,6 milyar m³ petrol üretilmesine de olanak sağlamıştır. Eski Sovyetler Birliği Ülkeleri enerji üretimi ise 741,3 milyar m³ oranında petrol üretimi sağlamış kuyulardan. Diğer ülkeler toplamı ise 851,7 milyar m³ üretim yapabilmışleridir. Devletler değerli zamanlarını boşa harcamamalı ve enerji alanında yatırımlarını artırarak deneyimli personellerle yeni enerji kuyuları aramasına hız verilmeli ve çalışmalar artırılarak devam ettirilmesi hatta gerekirse diğer devletlerle de ortak rafineri çalışmaları yapması gerekmektedir. Böyle yapması durumunda başarıya ulaşması kaçınılmaz olacaktır. Ekonomik olarak da destekleyici olacaktır.

Tablo.5.10.6. En Büyük Çokuluslu 50 Şirketin Sektörel ve İstihdam Sayıları

Sıra	<u>Cok uluslu 50</u> <u>Şirket</u>	<u>50 Ülke</u>	<u>50 aktif</u> <u>Sektör</u>	<u>Yabancı</u> <u>İstihdam</u> <u>m</u>	<u>Toplam</u> <u>İstihdam</u>
1	General Elektrik	ABD	Elektronik	111.000	276.000
2	Ford motor	ABD	Otomotiv	174.105	363.892
3	Royal Shell	Hol İng	Petrol	65.000	105.000
4	General Motors	ABD	Otomotiv	-----	608.000
5	Bocon	ABD	Petrol	-----	80.000
6	Toyoto	Japonya	Otomotiv	-----	159.085
7	IBM	ABD	Bilgisayar	134.815	269.465
8	Wolkswagen	Almanya	Otomotiv	133.906	279.892
9	Nestle	İsviçre	Gıda	219.422	225.808
10	Daimler Benz	Almanya	Otomotiv	74.892	300.068
11	IBM	ABD	Petrol	22.220	42.700
12	Fiyat	İtalya	Otomotiv	94.877	243.322
13	Hoecstist	Almanya	Kimyasal	-----	137.374
14	ABB	İsviçre	Elk. Aletler	200.574	213.057
15	Bay er	Almanya	Kimyasal	-----	144.600
16	Elf	Fransa	Petrol	40.500	83.700
17	Nissan	Japonya	Otomotiv	-----	137.210
18	Unilever	Hol İng	Gıda	262.840	269.315
19	Siemens	Almanya	Elektronik	201.141	386.000
20	Roche	İsviçre	İlaç	41.832	51.643
21	Sony	Japonya	Elektronik	-----	173.000
22	Mitsubishi	Japonya	Otomotiv	-----	8.401
23	Seagram	Kanada	İçki	-----	31.000
24	Honda	Japonya	Otomotiv	-----	109.400
25	BMW	Almanya	Otomotiv	52.149	117.624
26	Alcatel	Fransa	Elektronik	-----	189.549
27	Philips	Hollada	Elektronik	206.238	252.268
28	News Corp.	Avustralya	Medya	-----	28.220
29	Philip Morris	ABD	Tütün	-----	152.000
30	BP	İngiltere	Petrol	37.600	55.650
31	Hewlett Packard	ABD	Elektronik	-----	121.900
32	Total	Fransa	Petrol	-----	54.391
33	Renault	Fransa	Otomotiv	54.860	141.315
34	Coble and Wre.	Fransa	İletişim	33.740	46.550
35	Mitsui	İngiltere	Çeşitli	-----	10.994
36	Phone	Japonya	Kimya İlaç	-----	68.377
37	Viag	Fransa	Çeşitli	-----	95.561
38	Basf	Almanya	Kimyasal	-----	104.979
39	İtochu	Japonya	Ticari	2.600	88.78
40	Nissho Hwai	Japonya	Ticari	2.068	6.398
41	Dupont	ABD	Kimya	-----	98.000
42	Diageo	İngiltere	İçki Gıda	63.761	79.161
43	Novartis	İsviçre	Kimyasal-İlaç	71.403	87.239

44	Sumitomo	Japonya	Ticari-Makine	-----	8.694
45	ENİ Group	İtalya	Petrol	23.239	80.178
46	Chevron	ABD	Petrol	8.610	39.362
47	Dov Chemical	ABD	Kimyasal	-----	42.861
48	Texaco	ABD	Petrol	-----	29.313
49	MCE İnc	Kanada	İletişim	-----	122.000
50	Xerox	ABD	Elektronik	-----	91.400

(http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.universite-toplum.org/images/346tab_3.jpg&imgrefurl=http://www.universite-toplum.org/text.php3?id%3D346&h=830&w=570&tbnid=SSpP44TD7aH7M:&docid=t0OoTrF08Ilf8M&ei=aQO_Vb6wBYSbsgHYqJ-4BQ&tbm=isch&ved=0CB0QMMygDMANqFQoTCP6IqY6ejMcCFYSNLAodWNQHVVw), 01.08.2015.

Yukarıdaki tablodan 28'den anlaşılacağı gibi (ÇUŞ) çokuluslu şirketler yabancı ve genel istihdam oranı verilmiştir. General Motors – ABD, Otomotiv sektöründe yabancı istihdam net bilinmezken, genel istihdam oranı ise 608.000, Ford motor – ABD, Otomotiv sektörü ise yabancı istihdam 174.105 iken genel istihdam oranı 363.892'dir. Daimler Benz – Almanya, Otomotiv sektörü yabancı istihdam oranı 74.892 iken genel istihdam 300.068'dir, General Elektrik – ABD, Elektronik, yabancı istihdam oranı 111.000 iken toplam istihdam oranı ise 276.000'dir. MCE İnc – Kanada, iletişim sektöründe ise yabancı istihdam oranı az ya da yokken, genel istihdam oranı ülke içinden sağlandığından 122.000 oranına denk gelmektedir. Çokuluslu şirketler en az istihdam sağlanan ülke ve şirket ise şöyledir. Japonya - Ticari-Makine'de yabancı istihdamdan yararlanılmamış, genel istihdam oranı ise 8.691 iken, Mitsubishi – Japonya, otomotiv sektöründe yabancı istihdam yokken, genel yararlanılan istihdam oranı ise 8.401 oranında yararlanılmıştır.

5.11. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2006-2015) ENERJİ SEKTÖRÜNDE BEKLENEN GELİŞMELER

5.11.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu

Tablo.5.11.1.a. Arama Üretim Sektörü.

**Petrol ve Doğalgaz Yurtiçi Talep Projeksiyonu (Miktar Olarak).(Petrol: M ton/
Doğalgaz: Milyon Sm3).**

<u>Sıra No.</u>	<u>Ana Mallar</u>	<u>Yıllar</u>							
		<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>
<u>A.</u>									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Petrol	24.94	26.89	27.15	27.2	26.90	26.80	26.70	26.60
2.	Doğal Gaz	28,500	31.458	37.615	42.728	42.728	47.066	48.334	50.996

(T.C Başbakanlık DPT, 2007: s, 90)

Tablo. 29 petrol üretimine baktığımızda 2006 ile 2013 petrolüm üretimdeki ihtiyaçlarına neden olan talep fonksiyonu, 24,94 ile 27,15 arasında değişim 2.21 oranında artış göstermiş bazen talep artmış bazen azalma göstermiştir. Anlaşılacağı gibi üretim talebe göre değişme göstermiştir. Doğalgaz üretimi ise 28,500 ile 50.996 arasında artış ve azalma göstermiştir. 22.496 oranında talep değişimi göstermiştir. Üretim ile talep arasında bazen artarak bazen de azalma göstererek farklılıklara sebep olmuştur. Üretimin artışını, petrol ve doğalgaz arasında fiyat istikrarı sağlayarak başarıya ulaşılabilir. Son dönemlerde küreselleşme ile birlikte en fazla petrol ve doğalgaz alanında arama - üretim sektöründe kaynak ve tüketim odaklarının coğrafi olarak birbirinden uzak noktada olması taşıma fiyatını artırmakta bu da işletmelere zarar vermektedir. Bu sebeple özellikle üretimde çevre koşulları ve rezervlerinin iyice yapıldıktan sonra üretime başlamasında yarar vardır imkân varsa petrol ve doğalgaz üretimlerinin çıkarıldığı yerde işlenmesi ve yakın çevreye ihracatı enerji ile çalışan işletmelere ve devlete de yarar sağlayacaktır.

Tablo.5.11.2. Rafinaj ve Dağıtım Sektörü.

Petrol Ürünleri, Yurtiçi Talep Projeksiyonları (Değer Olarak), 2006-20013 Yılı Fiyatlarıyla – Milyon YTL									
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	LPG	2.200	2.180	2.139	2.099	2.068	2.034	2.000	1.969
2	Nafta	1.099	1.099	1.099	1.099	1.099	1.099	1.099	1.099
3	Benzin	2,861	2.972	3.149	3.355	3.515	3.697	3.851	4.011
4	Jet A-1	1,649	1.748	1.86	1.987	2.121	2.263	2.413	2.562

				2					
5	Motorin	8,809	9.502	9.954	10,385	10.801	11.202	11.589	11.969
6	Madeni Yağ	427	450	470	489	508	527	543	560
7	Fueloil 4	441	375	309	265	221	176	132	88
8	Fueloil 6	1.518	1.436	1.355	1.282	1.210	1.148	1.085	1.032
9	Asfalt	781	847	908	956	1.017	1.073	1.134	1.191

(TÜPRAŞ, Projeksiyon, s, 91).

LPG, Nafta, Benzin, Jet A-1, Motorin, Madeni yağ, Fueloil 4, Fueloil 6, Asfalt; ana mallara baktığımızda 2006 – 2013 yılları arasında petrol talep tahmin oranı şöyle açıklanmaktadır: gayri safi milli hâsıla, sektör geliri, nüfus artış hızı, ürün fiyatları, taşıt sayısı, doğalgaz ikame olan ürünler de dikkate alınır ve hesaplanır. RATS (Regression Analysis Forecasts), programı yardımıyla her bir ürün için ayrı ayrı regresyon yöntemleri ile açıklanmıştır.

Özellikle son dönemlerde küreselleşmenin etkisi ve teknolojinin de etkisiyle birlikte enerji sektörüne yatırımlar artırılmıştır. Ar-Ge çalışmaları ile desteklenmesi sonucu dünyada özellikle derin denizlerde petrol ve doğalgaz arama ve üretimi için çalışmalar hızlandırılmış ve enerji çeşitliliği artırılarak temiz enerji kaynaklarına da önem verilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralamak mümkündür; su, elektrik ve rüzgâr enerjilerinden yararlanılmaya başlanmıştır. Fakat enerji çalışmalarında önemli bir diğer husus ise dağıtımında harcamaların düşürülmesi ve deniz yolu taşımasında varillerle taşıma kullanılması ya da boru hatları ile güvenli taşıma çalışmaları yapılması ve güvenli taşıma yoluna gidilmesi durumunda işletmelere fayda sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Tablo.5.11.3. Petrol Ürünleri İhracat Projeksiyonu (Miktar Olarak).

Sıra No.	Ana Mallar	Yıllar							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	X100. Ton 2013
<u>1</u>	<u>2.</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>
1	Nafta	520	113	57	55	55	55	55	55
2	K. Benzin	1.569	2.660	3.137	2.979	2.849	2.859	2.849	2.859
3	50.pp.	2.620	1.786	1.897	2.899	1.456	1.654	1,254	67

	Motorin								
4	Fueloil	1.567	2.539	2.637	2.751	2.861	2.871	2.856	2.871
5	HVGO	360	298	157	412	412	412	412	412

(TÜPRAŞ Projeksiyon, s, 92).

Ham petrol ve doğalgaz ihracatı 2006 ile 2013 arası verilere bakıldığında ise rafinerilerin üretim planlanması Nafta 2006, 520 olan ihracat oranı 2013'te ise ihracat 55, olarak gerçekleşmiştir. Kurşunsuz Benzin ihracat oranı 2006'da 1.569 olarak gerçekleşirken 2013'te ise 2.859 oranında artış göstermiş fakat düzenli artış yaşanmamış aksine azalma ve artış olmuştur. 50.pp. Motorin'in ihracat oranı ise 2006 yılında 2.620 olurken 2013 yılına gelindiğinde fazla bir düşüş yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Fueloil ihracat oranı ise 2006 yılında 1.567 seviyesinde olurken sürekli düzenli bir artış göstermiş buda üretimin yeterince olması ve fazla olan enerjinin düzenli satışı sağlanmıştır. HVGO, ihracatı ise 2006'da 360 iken 2013'te ise 412 oranında gerçekleşmiştir. Diğer 5 enerjinin içinde en düzenli artış gösteren Fueloil Enerjinde meydana gelmiştir. Buda demektir ki yeterince üretim yapılmakta ve uygun kullanımı sağlandıktan sonra fazlası ihracat yoluyla gelir getirecek şekilde satılmaktadır.

Tablo.5.11.4. Petrol Doğalgaz Üretim Tahmini (Milyon USD).

Sıra No.	Ana Mallar	Yıllar							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>
1	Petrol	641.40	594.5 9	550.4 8	510.3 0	473.3 8	443.1 7	413.9 4	384.1 8
2	Doğal gaz	191.04	269.9 6	299.0 8	197.3 6	184.2 4	175.1 2	183.2 0	191.3 0

(PIGM, s, 93).

Üretim tahminleri şirketlerin mevcut petrol/doğalgaz sahalarında yapılan üretimler ışığında hazırlanmıştır. Yeni keşifler hakkında herhangi bir üretim tahmini dâhil edilmemiştir. Mevcut durum verilerine bakıldığında şirketlerin ham petrol üretimi 2013 yılında, 2006 yılında gerçekleşeceği tahmin edilen 641,40 milyon varil değerinde üretimi yapılırken, 9,133 milyon varile kadar gerileme yaşanmış buda gerekli olan petrol üretiminin yeterince yapılmamış sebepleri arasında ise kalifiye eleman yetersizliği, teknolojik eksiklik ve ekonomik yetersizliğidir. Doğalgaz üretimi ise 2006 yılında 191,04 varil üretim yapılırken 2013 yılında ise 191,30

oranına ise %24 oranında artış göstermiş ama yinede yeterince düzenli üretim yapıldığı söylenemez.

Tablo.5.11.5. Rafinaj Sektörü Üretim Tahminleri (Miktar Olarak).

Sıra No.	Ana Mallar	Yıllar							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 X.100 Ton.
1	LPG	783	890	888	907	907	907	907	907
2	Nafta	1.342	513	457	445	445	445	445	445
3	K. Benzin	3.630	4.924	5.516	5.501	5.501	5.501	5.501	5.501
4	Gazyağı	2.225	2.174	2.286	2.405	2.405	2.405	2.405	2.405
5	Motorin	7.547	8.149	8.076	7.809	7.819	7.819	7.839	7.839
6	Madeni Yağ	310	330	330	322	323	322	322	322
7	Fueloil 4	32	556	500	430	420	400	400	400
8	Fueloil 6	5.290	5.448	5	5.779	5.779	5.779	5.779	5.779
9	Asfalt	1.758	1.619	769	1.619	1.619	1.619	1.619	1.619

(TÜPRAŞ Projeksiyon, s, 94).

Tablo-33' baktığımızda, Rafinaj ve Dağıtım Sektöründe yurtiçi petrol ürünleri talebi karşılama oranına 2006-2013 yılları üretim bakıldığında 2006'da 783 milyon varil LPG ürün talebe göre üretilmiştir. Diğerleri ise şöyledir; Nafta ise 1,342 milyon varil, K. Benzin 3.630 milyon varil, Gazyağı 2.225, Motorin 7.547, Maden yağı 310, Fueloil-4 ise 32 milyon varil, Fueloil-6' baktığımız da ise 5.290, Asfalt 1.758 üretim yapılmıştır. 2013 geneline baktığımızda ise Nafta, 1342'ten 445'e, Asfalt üretiminde de düşüş devam etmiştir. 1.758'den 1.619'a kadar düşüş yaşamış bu demek oluyor ki üretim düzenli yapılmamış ve talep oranına göre üretim yapılamaması ileride sorunların başlangıcı da olacak, düzenli üretim yatırım yapılması ve teknoloji ile de desteklenmesi durumunda tap karşılayacak üretimde yapılacaktır. Diğer enerji kaynakları ise teknoloji ve kalifiye eleman kullanılmaması sebebiyle üretimde artış yaşanmış buda talebi olumlu olarak artırmıştır. LPG, K. Benzin, Gazyağı, Motorin, Fueloil-4, Fueloil-6, enerji kaynakların da ise artış yaşanmasına sebep olmuştur. Üretimin düzenli olmaması talep oranını karşılarken fiyatların düşmesine de olanak sağlar buda işletmelere yarar sağlayacaktır.

Tablo.5.11.6. TÜPRAŞ Ürün İthalatı Projeksiyon (Miktar Olarak).

Sıra No.	Ana Mallar	Yıllar							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>
1	LPG	541	376	356	315	315	315	315	315
2	Motorin 5000. Ppm	2.340	0	0	0	0	0	0	0
3	Motorin 50. Ppm	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Madeni Yağ	34	0	0	0	0	0	0	0
5	Fueloil	25	339	0	0	0	0	0	0

(TÜPRAŞ Projeksiyon, s, 95)

Yukarıdaki tablo 34'den de anlaşıldığı gibi TÜPRAŞ'ın ithalatı milyar dolar olarak ele alınmıştır. Ürün ithalatı; serbest piyasa koşullarında ithalatın devam etmesi kolaylaşır. Yarı ürün ithalatı; gerekli görüldüğü takdirde yapılması uygundur. Ham madde ithalatı ise yurtiçi ihtiyaçların karşılanması için ham petrolün rafinerilerde işlenmesi ve kullanılmasını içerir ham petrol rezervi ve üretiminin düzenli yapılması durumunda ithalatı da azaltıcı etki yapması tahmin edilmektedir.

Tablo.5.11.7. Arama ve Üretim Sektörü Yatırım Tahminleri (Milyon YTL).

Proje Adı	2006	2007	2008		
Arama Yatırımları	149.14	114.60	61.05		
Sondaj Yatırımları	291.79	291.79	1043.07		
Üretim Yatırımları	141.56	134.21	282.85		
Diğer Toplam	79.15	57.95	63.65		
	661.64	936.17	1450.62		

(PIGM,2008: s, 96).

Temel amaç ve politikalar ile öncelik ve tedbirlerin gelişme eksenleri bazında tasnifi 2006-2008 yılına kadar şirketlerin yatırımları verilmiştir. Söz konusu yatırımların pay olarak TPOA en fazla yatırımla ilk sıralara yerleşmiştir. %90 bir paya sahip olmuştur. 2006 - 2007 yıllarında arama ve sondaj çalışmalarına ağırlık verilirken 2008 ve sonrası üretim çalışmasına başlanmıştır. 2013 yılından sonra ise

arama üretim ve sondaj çalışmalarına ağırlık vermiş, 2015 de ise çıkardığı petrolü uluslararası piyasalara ihraç imkânı bulurken arama üretim ve sondaj çalışmalarına ise yeni teknolojilerle desteklerken hem yatırımlara hemde enerji yatırımlarına da önem vermiştir.

5.11.8. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi

Tablo.8.1. a. Arama ve Üretim Sektörü

	İstikrarlı ortamda sürdürülebilir Büyüme	Ekonomi’de Rekabet Gücünün Artması	İK’nın Geliştirilmesi	Sosyal Ağın Güçlenmesi	Bölgesel Gelişme Benzerlik	Fiziki Altyapı İyileştirilmesi
Yurt içi petrol, doğalgaz arama teşviki	Yeni keşifler ithal fiyatlarının düşmesini sağlayacak sanayi için ekonomik olacaktır	Birinci enerji kaynakları fiyatı düşecek ithalatın azalmasına neden olacaktır	İstihdamla nitelikli iş gücü artacak	Bölge halkı İstihdamını yükseltme	Bölgesel sosyal, ekonomik olanakların artması	Bölgedeki altyapının güçlendirilmesi
Enerji kaynaklar Çeşitlendirilmesi	Enerjinin ekonomik olması istikrarlı büyüme sağlar	Rekabetin olumlu etkilenmesi	-----	-----	-----	-----
Kaynak Pazar arasında etkili ulaşım	Uluslararası ilişkilerde iyileştirme yapılması enerji arzını olumlu etkileyecektir	Ekonomik rekabet gücünü doğrudan katkı sağlamamız	İstihdam sayesinde yeni teknoloji kullanılması	Bölge ekonomisinin geliştirilmesi	Bölgede sosyal ve ekonomik standartların yükseltilmesi	Bölgede alt yapının geliştirilmesi.
Ticari Petrol, Doğalgaz depolanması	İstikrarlı büyümede doğrudan katkısı olacaktır.	Kesintisiz enerjiyle büyüme açısından olumlu etkisi	İstihdamla birlikte yeni teknoloji kullanma	-----	Bölgesel enerji kaynağının kullanımında eşitlik	Yeni teknolojik faaliyetlere olanak sağlamak

		olacak.			sağlamak	
Enerji üreten ülkelerle iyi ilişkiler	Ekonomik enerji teminini sağlayacak	Enerji arz ve ekonomik temini sağlayacak.	Uluslararası deneyim de İş gücünün artmasını sağlama	-----	-----	-----

Tablo.8.1. b. Rafinaj ve Dağıtım Sektörü

	İstikrarlı ortamda büyümenin sağlanması	Ekonomide rekabetin artması	İK'nın geliştirilmesi	Sosyal Ağın güçlenmesi	Bölgesel farklılıkların azaltılması	Fiziki altyapı iyileştirmesi
Yeni Rafineri Kuruluşları	Ülkemizdeki petrol talebi güvenliğini artıracaktır.	-----	Yeni istihdam olanağı sağlayacaktır.	-----	-----	Yeni tesislerle birlikte teknoloji transferi sağlanacaktır.
Akaryakıtta arz güvenliğinin sağlanması	Ulusal stok ile stratejik güç.	Kaliteli yakıt.	Yeni istihdam imkânı	-----	-----	Tüketimi karşılayan rafineriden ihracata yönelmesi.
Nihai fiyat seviyesinin	Vergileriz azaltılması.	Sanayi, tarım rekabet gücünün artırılması	-----	-----	-----	-----

düşmesi						
Akaryakıtta kalite ve çevre koruma güvenliği	Kaliteli yakıtla istikrarlı büyüme.	Otomotiv sektörüyle rekabet gücünün artırılması	-----	-----	-----	Çevre kirliliğine karşı önlem alma.
AB ürün standartlarını uygun ürünlerin üretilmesi	-----	Ürün kalitesiyle ihracat artacaktır	Yeni istihdam imkânı	-----	-----	Rafinaj üretim kapasitesini nitelik ve Nicelik olarak artıracaktır

(T.C Başbakanlık DPT, Ankara, 2007: s, 137 – 140).

6. SONUÇ

Küreselleşmenin etkisi ile birlikte güçlü devletler sınırlarını kesin çizgi ile ayırarak bölgesel olmak yerine küresel alana hâkim olma yarışını girişmişlerdir. 1992 yılından 2015 yılına kadar Avrasya enerjisinin, ülkelere üzerindeki etkisi çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. Bazen; ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel olarak enerjiye etkileri dikkate alınarak gelişme esaslı çalışmalara başlanmış ve günümüze kadar bilgi çağının da etkisi unutulmadan takip edilmiştir. Yine geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi toprak, kale, savaş, asker, silah vb. kavramların yerine politika, strateji, propaganda, terör, demokrasi, gibi enerjinin üzerinde etki kurmaya yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Küresel güçler, enerji üreten ülkeleri hâkimiyet altına alarak çalışmalarını hızlı olarak sürdürmüşlerdir. Güçsüz ve enerjiye sahip olan ülkeleri, güçlü ülkeler aralarında gizli anlaşmalar yaparak, siyasi baskı kurarak ve ya iç savaş çıkararak, ekonomik baskı yaparak ele geçirmeye çalışırlar. Buna örnek ABD, Rusya, Çin ve diğer güçlü devletler güçsüz olan devletlere (Suriye, Irak), hâkimiyet kurmak için iç işlerine karışmakta kargaşa ortamı oluşturup sonrada kendilerini iyi devlet olarak göstermekte düzeni sağladıklarına ikna etmek için ise güçsüz devletlerin yönetim şeklini değiştirip kendi adamlarını başa getirerek enerjiyi ve ekonomiyi kendilerine çekmektedir. Bu şekilde güçsüz olan devlete müdahale ederken askeri harcama yapmadan güçsüz devletleri bölüp parçalamaktadırlar. Ayrıca uluslararası devletlerden ekonomik destek almakta (BM, NATO), ve kendi şirketlerini bu güçsüz duruma getirdikleri ülkelere yerleştirdikten sonra küresel şirketler ve çokuluslu şirketler aracılığı ile güçsüz ülkenin kaynaklarını rahat sömürmektedirler.

ABD'nin ezeli rakibi olan Rusya, her zaman ABD için tehdit olarak görülmüştür. Sovyetlerin dağılması ile birlikte ABD, 11 Eylül darbesini bahane ederek terörle mücadele adı altında Ulusal Güvenlik Planı kapsamında bölgedeki üssünü askeri ve teknoloji olarak güçlendirdi. ABD ayrıca İran ve Çin devletine karşıda tedbir amaçlı çalışmalara ağırlık vermiştir. Fakat Çin düzenli strateji uygulaması ve küreselleşme doğrultusunda üretim çalışmaları yapması ABD planlarını başarısız kıldı. İran devleti ise yönetim ve enerjisi birlikteliğini iyi kullanması ABD'nin koyduğu ambargoya rağmen gelişmeye devam etti.

Son dönemlerde ise ABD'nin üzerinde durduğu, enerji alanında zengin olan Avrasya'ya enerjisine hâkim olmaktır. Bu kapsamda Kafkaslarda mobil ve askeri üst kurarak asker sayısını artırma yoluna giderken anlaşmalara vararak Kafkas petrolünü, Rusya ve İran devletlerinin etkisi olmadan Türkiye üzerinden ABD ambarlarına taşımak istemektedir. ABD'nin Türkiye ile anlaşma yapmasını zorunlu kılmıştır. Aksi takdirde Kafkas petrolünü Rusya, Çin veya İran işbirliğine gitmesini gerektirmekte buda ABD'nin etki alanının kısıtlanmasına sebebiyet vermektedir.

ABD, Azerbaycan ve Türkmenistan olmak üzere bölgedeki enerjiyi kaynaklarını Türkiye üzerinden geçen boru hatlarıyla Avrupa'ya, Asya'ya ve dünya piyasasına bağlanmasına olanak sağlamıştır. Rusya, Çin ve İran gibi küresel güçlerin ve bölgesel konumunda bölgeye hâkim olan İran devletinin egemenlik alanında olan ekonominin temelini oluşturan enerjiye ABD'ye taşımak istemektedir. ABD, bunun yanı sıra Rusya, Çin ve İran gibi kendisine rakip olan devletlerin işbirliklerini engellemek ve dünya piyasasındaki etki alanlarını kısıtlayıcı çalışmalar yaparak gelişmelerini önlemeye çalışmıştır. ABD yine bölgede demokrasi, insan hakları kavramlarını kullanarak; Avrasya enerjisini rezervini ve üretimini yapan Amerika; ekonomik, sosyal, çıkarları kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemektedir.

Rusya için Avrasya bölgesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle Rusya'nın Avrasya enerjisine hâkim olması önem arz etmektedir. Çünkü Avrasya enerjisi kapsamında yer alan hazar petrolü, Asya ve Avrupa petrolünü ele geçirmesi durumunda Rusya'nın gelişmesini sağlarken ABD'nin karşısında da güçlü olmasına ekonomik ve askeri olarak üstün olmasını sağlayacaktır. Rusya bölgede özellikle de Güney Kafkasya da enerji üreten ülkelerle, ekonomik, diplomatik, askeri ve politik açıdan işbirliğine gitmesi; İran, Türkiye ve Çin ile işbirliğine varması kendisi açısından da önem arz etmektedir. Ülkeye döviz girişini sağlarken, Avrasya enerjisinin uluslararası piyasada değer görmesine de neden olmuştur.

Rusya bölgede bulunan AB, ABD ve NATO üslerini azaltırken diğer güçlü devletlerden de arındırıp, kendi üssünü bölgeye yerleştirme çalışmalarına girişmiştir. Bunu yaparken de uluslararası saldırılara karşı askeri üssünü bölgeye yerleştirmiş ve güvenlik yatırımlarını artırmıştır.

Ticari amaçlarla ham petrol üretimi ilk olarak Amerika birleşik devletlerinde Pennsylvania eyaletin de standart oil şirketini kurarak başlamıştır. 1980 de ABD rafinaj sanayinin %80'i ne petrol iletiminin ise %90'ına elde tutan bir konumda sahip olmuştur. 20.yy da rekabetin arması ile Hollanda Royal Dutch'ı ile Transporting Company üretim ve pazarlama ağlarını birleştirmişlerdir. Avrupa'nın 2 büyük şirketi olan Standart Oil'' ile karşı, işbirliğine gitmek zorunda kalmışlardır. Oil don sonra 2'nci büyük şirket olma başarısına ulaşmışlardır.

Hem petrol sanayi; ham petrol ün bulunması sağlamak 3 temel başlık altında toplanır incelenmesi yapılabilir.

1. Arama
2. Geliştirme
3. İşletme.
 1. Arama: arama aşamasında ham petrolün bulunması ve analiz aşamasıdır.
 2. Geliştirme: geliştirme aşamasında bulunsan petrolün rezervinin kalitesinin belirlenmesi ve teçhizatların sağlanması.
 3. İşletme: İşletme ise tespit edilen ham petrolün işlenme aşamasıdır.

7. KAYNAKÇA

Kitap

Arı T, Geçmişten Günümüze Ortadoğu, 2008: s, 400.

Ağacan Kamil, A.g.m, Phoenix Yayınları, 2007: s, 34-35

An Overview of Iranian Threat, Stinson Mike, Testimony of Senior VP for, 1995.

Asam Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Ankara, An Overview of Iranian Threat, A Shared Denger for Israel and the U.S, 1999

Bozkurt ve Veysel, Küreselleşme Kavramı ve Gelişim ve Yaklaşımlar, Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Alfa Kitapevi, 2000: s.101.

Bakhtiari A. M, Samsam, The Price of Crude Oil, Opec Review, March 1999.

Birsel Haktan, Gizli Çember ve Özbekistan, IQ Yayınları, İstanbul, Mayıs 2005: s, 80.

BP, Statistical Review of World Energy, 2002.

BP, Statistical Review of World Energy, 2002. (BP, Dünya Enerjisi, İstatiksel incelemesi, 2002.

Bunyardov Z. M. – Yusufov Y. B, Azerbaycan Tarihi C, 1, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü, 2007: s, 622.

Caspian Region Energy Development Report, U.S Department of Energy, 1997.

Çelik pala Mitat, Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Arayışı, Cumhuriyet Strateji, 2012: s.12.

Çemen zeminli Yusuf Vezir, Tarihi Coğrafi ve İktisadi Azerbaycan, Bakü Üniversitesi Neşriyatı, Bakı, 1993.

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Folay Açıklaması, İran Temel Yaptırımlar, 1998.

Doğanay, Hayati, Enerji Kaynakları, Şafak Yayınevi, Erzurum, 1998.

DPT Uzmanlık Tezi, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, Yılı Petrol Faaliyetleri, Basılmış Yayın, Ankara, 2001.

Davut oğlu A, Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul, Küre Yayınları, 2001: s, 29.

Davutoğlu A, Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul, Küre Yayınları, 2001: s, 29.

Duğın A, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Çev, Vgar İmanov, İstanbul Küre Yayınları, 2003.

Eliyev F. Ő, Azerbaycan Respublikasının Yeraltı Suları ve Ehtiyatlarından İstifade ve Jeokoloji, Problemleri, Çaşıoğlu Neşriyyatı, Bakı. 2000: s, 291.

Ertan Efeğil, Bak Ceyhan Boru Hattı Projesine Sistematik Bakış, Türkistan News, 1999.

Governmental Affairs, Conoco Inc Subcommittee on International Ekonomik Policy Commission on Foreign Relations, U.S Senate A Shared Danger For Israel and the U. S.1999.

Iran's Economic Morass Mismanagement and Decline Under the Islamic Republic, The Washington İntitute for Near East Policy, 1998.

İnterests, Middle East Policy Council, October 1998.

İran Petrol Bakan Yardımcısı Nematzade'nin, Reuters'e verdiği demeç, 28 Şubat 1999.

İlhan S, Avrupa Birliğine Neden Hayır, Jeopolitik Yaklaşım, Ötken Yayınları, İstanbul, 2003: s,16.

Jafalian, Annie, Russia, The United States And Central Asia, The New Version Of The Great Gam, French Strategical Military Year book, 2002 - 2003: s, 55.

Karamahmut H, Ekonomik ve Stratejik açıdan Hazar Havzası, A.g.e, 1993.

Karacabey KürŐat, Bakü Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın Geçeceği lkelerin Jeopolitiği, Türkistan Bülteni, 12 Şubat 2000: s. 99.

Kayacan İsa, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Ece Yayınları, Ankara,1993: s, 126.

Kissinger H, White House Years, Brovn and Company, İstanbul, 1979: s, 914.

Korkmaz A, Kürenin Halleri, Düzensizliğin Düzeni, Doğu Kütüphanesi, 2003.

Kireyev n, Avrupa Kon stepleri Işığında Rusya – Türkiye İlişkileri, Der, Gülten Kazgan ve Natalya Ulcenko, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Yay No, 45, 2003.

Lutz Kleveman, Hür Güldü, Yeni Büyük Oyun, Orta Asya 'da Kan ve Petrol Moscow Times, 21 Mayıs 2001.

Lutz Kleveman, Yeni Büyük Oyun, Orta Asya' da Kan ve Petrol, 1999.

Martin Tim, Global Refining Adresse Increased Oil Demands, New Challenges, Oil and Gas Joumal, V.96, No.11, 16 March 1998: s, 52.

Nanay Julia, The U. S. in the Caspian: The Divergence of Political and Commercial, 1998.

Nebiyev Nebi, İktisadiyat Cemiyet ve Ekoloji Muhiti, Ağrı dağı Neşriyatı, Bakı, 2000: s, 251,

New CIA Report, Russia, China Help İran Obtain Weapons of Mass Destruction, 22 Febriary 1999.

Pena Federico, Dönemin, ABD Enerji Bakanı, AIOC ilk üretimi için Bakü'de yapılan Törendeki Konuşmasından, Kasım 1997.

Petroleum Intellien Weekly, Aralık 2001.

Pamir N, ABD Politikalarının Kıskaçında Irak ve Türkiye'nin Enerji Denklemleri, Cumhuriyet Enerji Dergisi: 2, 2008: s, 12.

Rusya ve Çin, İran'a Toplu İmha Silahları elde Etmesine yardımcı oluyor, 2003.

Schofield C. ve Pratt M, Clamis to the Caspian Sea, Jana's intellingemce Reviev, February, 1996: s, 75.

Statement by State Department Spokesman Foday James, Iran Sanctions Essential, 2 March 1999.

Sevim, Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları, ABD, AB, Çin ve Hindistan, Üzerindeki Etkileri,2009: s, 59.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT: 2716 - ÖİK, 2006: s, 669.

Terence, Terry - Adams and Gregory - Greg, Rich, Dönemin AIOC Başkanı ve Başkan Yardımcısı, Great Power Politics and the Azerbaijan Oil Pipeline, An Update, Special Policy Forum Report; THR Washington Institute for Near East Policy, 24 February 1997.

Testimony by Ambassador Richard L, Morningstar, Special Advisor to the President and Secretary of State, to the Senate Committee, 2015.

TPAO Faaliyet Raporu, 1980 – 2001.

TPAO ve BOTAŞ Ortak Çalışması; Gerçekler ve İhtiyaçlar, Hazar Bölgesi Petrolü'nün Türkiye Üzerinden İhracı İçin Türkiye'nin Önerisi, 1995.

TÜPRAŞ, 2001 Yılı Faaliyet Raporu, 2001.

TÜPRAŞ, 2001 Yılı Faaliyet Raporu, 2001.

Türkiye'nin Enerji Politikasında Petrolün Yeri Seminer İstanbul, 2000.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Petrol Ürünleri ÖİK Raporu, 2007_ 2013.

Yücel F. Behçet, Geleceğin Yakıtı, Doğal Gaz, 1995: s, 84 - 85.

Yücel, Enerji Sorunlarına Küresel Yaklaşım, 2008: s, 77.

Dergi ve Makaleler

Akhunzada Emin, Avrasya Gümrük Birliği Avantajlar ve Dezavantajlar 1 News Bartın üniversitesi İİBF Dergisi, 2014: C - 5, S. 9, s, 104.

Andican A, Çin Satrancında Orta Asya, Avrasya Dosyası, 2006: C - 12, S.1, s, 27.

Andican A, Çin Satrancında Orta Asya, Avrasya Dosyası, 2006: C - 12, S.1, s, 9.

Aras B ve Yorkan A, “Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitik”, Türkiye'de Enerji ve Kalkınma Sempozyumu TASAM Ya. No: 24, Enerji, No: 1 İstanbul, 26 Nisan 2006: s, 79.

Ata İ, Çin'in Enerji Güvenliği ve Politikaları, Stratejik Analiz, İstanbul, Mayıs 2008: s, 86.

Ata İ, Çin'in Enerji Güvenliği ve Politikaları, Stratejik Analiz, İstanbul, Mayıs 2008: s, 88.

A.g.e, C, 18, 2015.

A.g.e, C, 19, 2015.

A. g. e, C, 20, 2015.

A.g. e, C, 38, 2015.

A,g, e. C. 40, 2015.

Bayraç, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, 2010: s, 121

Bayraç H. N, Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi, Türkiye'deki Gelişme ve Eskişehir Uygulaması Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Eskişehir, 1999: s, 14.

Bayraç H. N. ve Aras H, “Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Doğalgaz Politikaları”, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Uluslararası Doğalgaz Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı, Ankara, 3-5 Mayıs 2007: s, 588.

Bayraç H. N. ve Aras H, Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Doğalgaz Politikaları, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Uluslararası Doğalgaz Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı, Ankara, 3-5 Mayıs 2007: s, 584.

Becker J, Ejder Şahlıyor, Bugünkü Çin’e İçeriden Bir Bakış NTV Yayını, İstanbul, 2007: s, 211.

Bilgin M, Avrasya Enerji Savaşları, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık No: 126, İnceleme Araştırma Dizisi, No: 90, İstanbul, 2005: s, 101.

Bilgin M, Avrasya Enerji Savaşları, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık No: 126, İnceleme Araştırma Dizisi, No: 90, İstanbul. 2005: s, 86.

BP, Statistical Review of World Energy, 2014.

BP, Statistical Review of World Energy, June 2002.

BP, Statistical Review of World Energy, June 2008.

BP, Statisticial Review of World Energy, 2005.

Çaşın M. H, “Yeni Küresel Süper Güç Adayı Çin’in Avrasya Pasifik Ekseninde Enerji Politikalarına Rekabetçi Girişimleri, Geleceğin Süper Gücü Çin, Uzakdoğu’daki Entegrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü, TASAM Yayını No: 15, Ekonomi No: 3, İstanbul, 2005: s, 138.

Çaşın M. H, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rusya’nın, Orta Asya Politikaları”, Orta Asya’da Değişen Dengeler ve Türkiye Sempozyum Bildirileri, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Genelkurmay Basımevi Ya, No: 26, Ankara, 2007: s, 29.

Dağ demir Ö, Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları, Gazi Kitapevi Yayını, Ankara, 2003: s, 33.

Dokuzlar B, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz, Orta Asya’dan Avrupa’ya, IQ Kültür Sanat Yayını No: 164, Araştırma İnceleme Dizisi, No: 125, İstanbul, 2006: s, 147.

DPT, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Haziran 2003.

Ediger Ş. V, “Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki, Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, SAREM, Genelkurmay Basımevi Ya, No: 2007/47, Ankara, 2007: s, 5.

Ediger Ş. V, Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki, Enerji Arz Güvenliği Sempozyumu, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, SAREM, Genelkurmay Basımevi Ya, No: /47, Ankara, 2007: s, 4.

ETKB, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. DPT, Petrol Ürünleri, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Rapor, 2000.

Güneş H, Çin Halk Cumhuriyeti’nin Orta Asya Politikası, Enerji ve Güvenlik, Orta Asya’da Değişen Dengeler ve Türkiye Sempozyum Bildirileri, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Genelkurmay Basımevi, Ya. No: 26, Ankara, 2007: s, 35

Güneş H, Çin Halk Cumhuriyeti’nin Orta Asya Politikası, Enerji ve Güvenlik, Orta Asya’da Değişen Dengeler ve Türkiye Sempozyum Bildirileri, Askeri Tarih ve

Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Genelkurmay Basımevi, Ya. No: 26, Ankara, 2007: s, 41.

Harrop J, The Political Economy of Integration in the European Union, Third Edition, Edward Elgar, Cheltenham, 2000: s, 147.

Hazar Petrol ve Gaz - Orta Asya ve Trans Kafkasya Tedarik Potansiyeli, Uluslararası Enerji Ajansı Raporu, 1998.

IEA, Statistics, Oil Information 2002 pp: II.3.

IEA, World Energy Outlook Insights, 2001.

IEA, World Energy Outlook, WEO, OECD/ IEA, Paris, 2005: s, 292.

IHS Energy PEPS Country Database, IHS enerji PEPS ülke veritabanı, 2004.

Karacan A. R, Çevre Ekonomisi ve Politikası, Ekonomi, Politika, Uluslararası ve Ulusal Çevre Korum Girişimleri, Ege Üniversitesi İİBF Yayını, No: 6, İzmir, 2007: s, 245.

Kılıçkap T. B, Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, No: 245, Araştırma - İnceleme Dizisi No: 203, İstanbul, 2007: s, 110.

Odom William E, The Caspian Sea Littoral States, The Object of a New Great Game, Caspian Crossroads Magazine, V 3, Issue No. 3, Winter, 1998.

Oğuz Şeref, Avrasya da Yoksul Zengin Uçurumu Büyüyor, Avrasya Diyalog Dergisi, İlkbahar, 2000: S. 1, s, 6.

Özsabuncuoğlu İ. H. ve Uğur, A. A. Doğal Kaynaklar Ekonomi, Yönetim ve Politika, İmaj Kitapevi Yayını, Ankara, 2005.

Pamir A. N, Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları, Mayıs 2005: s, 72.

Pamir A. N, Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, ASAM, Avrasya-Bir Vakfı Yayını, Ankara, Ekim 2006: s, 4.

Pamir A. N, Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, ASAM, Avrasya-Bir Vakfı Yayını, Ankara, Ekim 2006: s, 24.

Pamir A. N, Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, ASAM, Avrasya-Bir Vakfı Yayını, Ankara, Ekim 2006: s, 21.

Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Dergisi, Yılı Petrol Faaliyetleri, No. 44, Ankara, 1999.

Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Yılı Petrol Faaliyetleri Dergisi, Basılmış Yayın, Ankara, 2005.

Petroleum Intellien Weekly; Aralık 2001.

PİGM, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Yılı Petrol Faaliyetleri Dergisi, Basılmış Yayın, Ankara, 2001.

PİGM, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Yılı Petrol Faaliyetleri Dergisi, Basılmış Yayın. Ankara, 2004.

T.C. Başbakanlık DPT, Ankara, 2007: s, 90.

T.C. Başbakanlık DPT, Ankara, 2007: s, 137 - 140.

Türk yılmaz, Oğuz ve Diğerleri, Enerji Politikaları İle Yerli, Yeni ve Yenilenebilir, Enerji Kaynakları, TMMBO Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Gurubu Raporu Yayın No: MMO/2006/417, Ankara, 2006: s, 14.

Ulutaş M, Küresel Enerji Savaşları ve Türkiye'nin Konumu, Cumhuriyet Enerji, EMO Yayını, Sayı: 1, Ankara, Ocak 2008: s, 10.

Üşümezsoy Ş, Petrol Şoku ve Yeni Orta Doğu Haritası, İleri Yayınları No: 119, İstanbul, 2006: s, 47.

Üşümezsoy Ş. ve Şen Ş, Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İnkılâp Kitapevi Yayını, İstanbul, 2003: s, 106.

Üşümezsoy Ş. ve Şen Ş, Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İnkılâp Kitapevi Yayını, İstanbul, 2003: s, 214.

Yüce Ç. K, Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele, Ötüken Yayını No: 637, Kültür Dizisi No: 298, İstanbul, 2006: s, 120.

Yücel F. Behçet, Enerji Üzerine Notlar, Elektrik Dergisi, Ocak 1995: S. 84.

Yücel F. Behçet, Geleceğin Yakıtı: Doğal Gaz, Elektrik Dergisi, Mart 1998: s, 108.

Zippel W, “Enerji Kaynaklarını Çeşitlendirme Yaklaşımları Altında AB’nin Enerji Politikası”, Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye, Editörler: Werner Gumpel-Alpay Hekimler, Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını, Ankara, 2006: s, 42.

Tez

Akkaş İ, Küreselleşme Süresinde Kimlikler. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Saygın İ, Değişen Avrasya Jeopolitiğinde Karadeniz’in Yeri Aktörler, Politikalar Süreçler, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009: s, 16.

Karamahmut, H, Ekonomik ve Stratejik Açından Hazar Havzası, Basılmış Yüksek Lisans. Tezi, 1998: 20.

Yılmaz H, Küresel Ekonomik Güçlerin Ortadoğu Politikası ve Ortadoğu Enerji Kaynaklarına Yatırım Stratejisi, Yayınlanmış Y.Lisans Tezi, 2014

Gazete

Azeri Times Gazetesi, Statu of Caspian Sea is Going to be Changed, Azeri Times Gazetesi, Bakü, 12 Ocak 2000: S, 2.

Foley James Statement by State Department Spokesman, İran Sanctions Essential, 2 March 1999.

IHS Energy Group, Global E & P service, March 1999.

International Conference on Eurasian Economies, 2010.

Is Iran Moderatin, New President, Same Problem, İran Bir Modern Yeni Başkanı Aynı Sorunu, 2000.

New York Times, 14 Ekim 1998.

Waller J. Michael, a.g.y, 2007.

İnternet

www.lemonde.fr/html/03, Une Zone Tanton Geostrategie, Erişim Tarihi: 05. 11. 2015.

www.lemondediplomatique/cartographe/asp,leRoutePetroledeL'AsiaOuest, Erişim Tarihi: 26. 10. 2015.

Sarkis Nicolas, Lapres Petrole A Deja Commence, www.monde-diplomatique.fr/2006, www.frstrategie.org/barreCompetance, Erişim Tarihi, 09.11 2015.

Uzunoğlu S, Avrasya Bölgesine Yönelik Gelişme Stratejileri ve Potansiyel Sektör Araştırması, <http://serkanyuruk.trakya.edu.tr/yayin/agelişme.pdf>. Erişim Tarihi: 29.06.2015: S, 1-20.

<http://www.tusam.net>, Erişim Tarihi, 10.11.2015.

Jafalian Annie, Appels Dinfluence Dans La Caucase Du Sud, www.lemonde.fr/html. Vide politique au Türkmenistan apres la mort du President Niazov, Erişim Tarihi, 22. 10. 2015.

http://www.iea.org/textbase/papers/2006/renewable_factsheet.pdf, Erişim Tarihi, 28. 09. 2015.

Özcan M, Ültanır, 20.' yy başlarının Hasta Adamı, 21'nci yy Başlarında Yol Arayan Adam, 2009. <http://www.turksam.org.tr>, Erişim Tarihi: 03.09.2015.

Doster B, Dünya Siyasetinde Avrasya'nın Yükselişi, Erişim Tarihi: 2015: s, 17.

Avrasya Dansına Davet, <http://www.milliyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 09. 09. 2015.

Uluslararası Portal İlişkileri, Kontrol Edilebilir Bir Dünya İçin Yeni Avrasya Jeopolitiğine Bakış, <http://www.uiportal.net>, Erişim Tarihi: 12. 08. 2015.

Erkin T, Artan Rekabette Başarılı Olmak İçin Türk Yatırımcıları Sahip Oldukları Avantajları Kullanmalıdır, <http://www.elegans.com>. Erişim Tarihi: 21.06.2105.

şanlı B, Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliğinin Olabilirliği, <http://www.Okan.edu.tr>, Erişim Tarihi: 02. 07. 2015.

Özçelik S, Küresel Güç ABD, Değişen Avrasya Bakışi, Akademik Analiz Dergisi, 2012. <http://www.akademikperspektif.com>. Erişim Tarihi: 08. 07. 2015.

Piri A, Avrasya'nın Stratejik Önemi ve Türkiye ABD İlişkileri, <http://www.kocaeli.aydinlarocağı.org.tr>, Erişim Tarihi: 12.07.2015.

Yeni Büyük Oyun 'Orta Asya' da Kan ve Petrol,

<http://www.tupras.com.tr/detailpage.tr.php?redirect=production.tr.php&lRedirectPageID=21>, Erişim Tarihi, 07.07.2015.

<http://www.21yyte.org/tr/uzmanlar/yrd-doc-dr-cagla-gul-yesevi>, Çakır Sadri, Şanghai İşbirliği Örgütü ve Küresel Güç Mücadelesine Etkisidir, Erişim Tarihi, 07.07.2015.

(<http://www.slideshare.net/wyakab/bpstatisticalreviewofworldenergy2015fullreport>, 11.07.2015.

http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.universitetoplum.org/images/6tab_3.jpg&imgrefurl=http://www.universitetoplum.org/text.php3?id%3D346&h=830&w=570&tbnid=SSpP44TD7aH7M:&docid=t0OoTrF08Ilf8M&ei=aQO_Vb6wBYSbshHYqJ4BQ&tbm=isch&ved=0CB0QMygDMANqFQoTCP6IqY6ejMcCFYSNAodWNQHVw, Erişim Tarihi, 01.08.2015.

8. ÖZGEÇMİŞ

Yahya CAF 1992 yılında Iğdır da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Iğdır da tamamlamıştır. Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Meslek yüksekokulunda 2009 – 2011 yıllarında Özel Güvenlik ve Koruma Bölümünü bitirmiştir. Daha sonra Lisans'ını İşletme üzerine Eskişehir Anadolu Üniversitesinde tamamlamıştır. Ardından 2014 yılında Haliç Üniversitesi İşletme Yüksek Lisan Programına Başlamıştır. Haliç Üniversitesinde Resepsiyon personeli olarak 2013'den beri çalışmaktadır.